

**Bērnus tiesību aizsardzības
stāvoklis Latvijā
un pasākumi tā uzlabošanai**

**Valsts cilvēktiesību birojs
Rīga, 2003**

SATURS

Ievads	4
Bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa raksturojums un problēmas	6
Bērnu demogrāfiskais stāvoklis	6
Ģimenes stāvoklis	7
Bērnu veselības aprūpes stāvoklis	12
Bērnu izglītības, kultūras un nodarbinātības stāvoklis	17
Sociālās aizsardzības stāvoklis	21
Vardarbība pret bērniem	25
Bērnu izdarītie noziedzīgie nodarījumi	28
Informatīvā sistēma	31
Bērnu tiesību aizsardzības sistēma Latvijā	32
Likumdošana, kas regulē bērnu tiesību aizsardzību	32
Bērnu tiesību aizsardzības mērķi, uzdevumi un principi	34
Bērnu tiesību aizsardzības sistēma valsts un pašvaldību līmenī	35
Bērnu tiesību aizsardzības subjekti	36
Vecāku (aizbildņu) pienākumi un atbildība un tiesības	37
Valsts varas orgānu un institūciju kompetence bērnu tiesību aizsardzībā	37
Pašvaldību institūciju un darbinieku kompetence bērnu tiesību aizsardzībā	41
Iedzīvotāju pienākumi bērnu tiesību aizsardzībā	46
Sabiedrisko un reliģisko organizāciju kompetence bērnu tiesību aizsardzībā	46
Tiesību aktu un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbība praksē	47
Politika un stratēģija bērnu tiesību aizsardzības jomā	47
Bērnu tiesību aizsardzības uzraudzība	50
Bērnu tiesību aizsardzības koordinēšana	52
Pašvaldību svarīgāko bērnu tiesību aizsardzības institūciju un speciālistu skaits, profesionālās zināšanas un darba slodze	56

Secinājumi -----	61
Pasākumi bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa uzlabošanai -----	61
Pasākumu galvenie mērķi un uzdevumi -----	61
Pasākumi mērķu un uzdevumu izpildei un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas efektivitātes uzlabošanai -----	62
 Izmantotā literatūra un avoti -----	 68

*...tikai atbilstoši tam, kā sabiedrība aizstāv savus bērnus
un rūpējas par viņiem, tiek vērtēta tās civilizācija, tiek
pārbaudīts tās humānisms un veidojas tās nākotne.
Džeims Grants*

Ievads

Starptautiskā un nacionālā likumdošana nosaka bērnam īpašu statusu sabiedrībā un norāda uz to, ka valstij un sabiedrībai ir nepieciešams īpaši aizsargāt bērnu, jo bērns ir sabiedrības nacionālā vērtība un valsts nākotnes sekmīgas attīstības garants. Bērni nav sabiedrības nasta, bet gan tās attīstības resurss.

Taču pēdējā laikā sabiedrību vairākkārt satraukuši daudzi notikumi, kas liek nopietni domāt par bērna tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā, jo no tiesību aizskārumiem un vardarbības ir cietuši daudzi bērni - gan ģimenē, gan tie, kas atrodas valsts aprūpē.

Joprojām ievērojams skaits jaundzimušo tiek atstāti dzemdību namos un slimnīcās vai izmesti atkritumu konteineros. Daudzi bērni nemācās un nestrādā, daudzi iesaistīti noziedzībā, narkomānijā un prostitūcijā vai cieš no emocionālās, fiziskās un seksuālās vardarbības. Ļoti daudzi bērni dzīvo nabadzībā vai kļuvuši par ielas bērniem un bieži vien izdzīvo un nobriest kā personības patstāvīgi, patstāvīgi izvēlas sev piemērotāko rīcību, uzvedības normas, kas balstītas uz kļūdīšanās pieredzi un noved pie nelabvēlīgām sekām. Par to liecina gan Latvijas Republikas Centrālās pārvaldes statistikas 2003. gada biļetena "Bērni Latvijā" dati, gan Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības fonda dati, gan Iekšlietu ministrijas Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes informācija par nepilngadīgo personu izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem 2002. gadā, kā arī pētījuma gaitā iegūtā informācija.

Tajā pat laikā valstī kopš neatkarības atgūšanas 1990. gadā veiktas vairākas bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reformas, kas ietver apzinātas pārmaiņas likumdošanā, bērnu tiesību aizsardzības institūciju struktūrā un procesos ar mērķi uzlabot darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī izveidot efektīvu bērnu tiesību aizsardzības sistēmu valsts un pašvaldību līmenī.

Bērnu tiesību aizsardzības jomā tika ratificēti daudzi starptautiskie dokumenti, radīti jauni normatīvie akti, kā arī vairākkārt veikta likumdošanas pilnveidošana, atbilstoši starptautiskajām tiesību normām, nosakot bērna tiesības un pienākumus, bērnu tiesību aizsardzības organizāciju, kā arī valsts un pašvaldību institūciju kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā. Svarīgākie no tiem ir ANO Konvencija par bērna tiesībām, kas ratificēta Latvijā 1991. gada 4. septembrī un Bērnu tiesību aizsardzības likums, kas ir pieņemts 1998. gada 19. jūnijā, un daudzi citi.

Bērnu tiesību aizsardzībā plaši tika iesaistīta arī sabiedrība, ir nodibinātas vairākas sabiedriskās organizācijas, kuras uzņemas rūpes par kādu konkrētu bērnu grupu (invalīdiem, bērniem bāreņiem, ielas bērniem, bez vecāku apgādības palikušajiem, cietušiem no vardarbības u.c. bērniem), vai veic pasākumus bērna un sabiedrības izglītošanas un informēšanas jomā un citus pasākumus bērnu tiesību aizsardzībā.

Jau vairākus gadus darbojas institūciju sistēma, kas veidota bērna tiesību aizsardzībai. Līdz ar to rodas jautājums - kas traucē valstī izveidot bērniem patiesi piemērotu vidi un nodrošināt katra bērna tiesības praksē?

Tāpēc bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa izpēte ir viens no nepieciešamākajiem un nozīmīgākajiem bērnu stāvokļa uzlabošanas un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidošanas pasākumiem, un pētījuma mērķi ir:

- analizēt bērna tiesību aizsardzības sistēmas efektivitāti;
- izzināt problēmas un to iespējamās risinājumus;
- apzināt atbildīgo institūciju bērnu tiesību aizsardzībā kompetenci;
- veikt normatīvās bāzes, kas regulē šo atbildīgo institūciju darbību, analīzi.

Pētījuma gaitā tika gan teorētiski, gan arī praktiski analizēts esošās bērnu tiesību aizsardzības sistēmas stāvoklis, veikta daudzu normatīvo aktu analīze, izvērtēta svarīgāko valsts un pašvaldību institūciju, kā arī par bērnu tiesību aizsardzību atbildīgo sabiedrisko organizāciju likumā noteiktā kompetence un tās darbība praksē.

Bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa izpētei tika izstrādāta aptaujas lapa, organizētas daudzas tikšanās ar atbildīgo valsts un pašvaldību institūciju speciālistiem (bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem, bāriņtiesu (pagasttiesu) speciālistiem, sociālajiem darbiniekiem, sociālajiem pedagogiem, psihologiem, pedagogiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem, krīžu centru vadītājiem, bērniem, vecākiem, ministriju pārstāvjiem, 8.Saeimas deputātiem u.c.), organizētas vairākas darba grupas, diskusijas, tikšanās, pārrunas un citi pasākumi.

Pētījuma laikā iegūtā informācija un veiktā analīze rāda, ka bērnu tiesību aizsardzības jomā veiktie pasākumi valsts un pašvaldību līmenī līdz šim būtiski nav izmainījuši bērnu tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā, kā arī tikai daļēji nodrošinājuši bērnu tiesību aizsardzību atbilstoši bērnu tiesībām, interesēm un vajadzībām, kā arī ANO Konvencijas par bērna tiesībām prasībām.

Tādēļ šim pētījumam ir tālejoši uzdevumi un mērķi, jo tas palīdzēs novērst pretrunas, problēmas un to iemeslus, kas konstatētas pētījuma gaitā, gan pastāvošajā nacionālajā likumdošanā, gan valsts un pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības institūciju praktiskajā darbībā, veicot darbu politikas un stratēģijas veidošanā, uzraudzības, koordinēšanas un speciālistu izglītošanas nodrošināšanā bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Pētījums parāda bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbības neefektivitātes cēloņus, lai kopīgiem spēkiem meklētu risinājumus un uzlabotu bērnu tiesību aizsardzības stāvokli, palīdzētu nodrošināt katra bērna tiesības dzīvot ģimenē un izveidotu valstī un katrā novadā bērnu attīstībai piemērotu vidi, kurā ievēro ANO Konvenciju par bērna tiesībām un Latvijas Republikas likumus, rūpējas par bērniem un kurā bērni jūtas droši.

Bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa raksturojums un problēmas

Bērnu demogrāfiskais stāvoklis

Situācijas raksturojums

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem pēdējos 10 gados Latvijā ir pasliktinājies sociālā vide, samazinājies dzīves ilgums un ir vērojama bērnu dzimstības samazināšanās. Piemēram, 1990. gadā dzimuši 37918 bērni, bet 2002. gadā - 20044 bērni. Divas reizes dzimstība ir samazinājusies laukos: 1990. gadā dzimuši 14091 bērni, taču 2002. gadā - tikai 7106 bērni. Gandrīz divas reizes bērnu dzimstība ir samazinājusies arī pilsētās: 1990. gadā dzimuši 23827 bērni, bet 2002. gadā - 12938 bērni.

Kaut gan vērojama zīdaiņu mirstības samazināšanās tendence, tomēr, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, Latvijā zīdaiņu mirstība ir augsta. 2002. gadā miruši 197 zīdaiņi (no 0 līdz 1 gadam). Galvenie zīdaiņu mirstības cēloņi ir infekcijas un parazitārās slimības, elpošanas sistēmas slimības, iedzimtas kropļības, deformācijas, hromosomu anomālijas, ārēji nāves cēloņi un citas.

Latvijā 2002. gadā miruši 477 bērni un jaunieši vecumā no 0 - 19 gadiem (statistikas dati par bērnu mirstību no 0 - 18 gadiem nav uzrādīti). Visvairāk bērnu miruši vecumā no 0 līdz 4 gadiem (251) un no 15 - 18 gadiem.

Bērnu mirstības cēloņi ir audzēji (30), nervu sistēmas slimības (17), elpošanas sistēmas slimības (9), ārēji nāves cēloņi (206), ceļu satiksmes negadījumi (57), noslīkšana (53), dūmu, uguns un liesmu iedarbība (11), vardarbība (15) u.c. Salīdzinot ar 2000. un 2001. gadu (438 un 431), statistikas datus ir atzīmēts mirstības samazinājums, tomēr pēdējā laikā ir samazinājies arī veselu bērnu skaits vecumā no 3 - 17 gadiem.

Joprojām aktuāla ir problēma, kas skar zīdaiņu barošanu ar krūti. 2002. gadā pilnus 6 mēnešus krūts barošanu saņēma tikai 24% zīdaiņu. Par vienu no sliktas demogrāfiskas situācijas cēloni var uzskatīt lielo abortu skaitu Latvijā. Kaut gan kopējais abortu skaits 2002. gadā ir samazinājies (2001. gadā - 20265 aborti, 2002. gadā - 18995 aborti), taču ir samērā ir liels, kā arī palielinājies abortu skaits nepilngadīgo vidū (2001. gadā - 510 aborti, bet 2002. gadā - 526 aborti).

2002. gadā ir novērojama faktiskā kopdzīve, taču laulība nav reģistrēta (3336).

Pēc 2000. gada tautas skaitīšanas datiem ir liels nepilno ģimeņu skaits un bērnu skaits, kuri dzīvo tikai ar tēvu vai tikai ar māti (ar māti - 181518, ar tēvu - 20817).

Statistikas dati

Bērnu skaits Latvijā 2002. gadā

Pēc statistikas datiem Latvijā ir 718420 bērni vecumā no 0-18 gadiem.

Bērnu dzimstība:

- 1990. gadā ir dzimuši **37919** bērni;
- 2000. gadā ir dzimuši **20248** bērni;
- 2002. gadā ir dzimuši **20044** bērni.

Bērnu mirstība:

- 2000. gadā miruši **507** bērni;
- 2002. gadā miruši **477** bērni un jaunieši vecumā no 0-19 gadiem, t.sk., 2002. gadā miruši **197** zīdaiņi.

(Miruso bērnu skaits vecumā no 0-18 gadiem nav apkopots.)

- Miruši ceļu satiksmes negadījumos – **57** bērni;
- Miruši tīša paškaitējuma gadījumos – **18** bērni;
- Miruši no vardarbības – **15** bērni;
- Slepkaivības rezultātā – **4** bērni.

Analīzes gaitā konstatētās problēmas un to iespējamie iemesli

1. Valstī ir augsts bezdarba līmenis, bieži vien ģimeņu ienākumi ir zemāki par patēriņa izdevumiem, līdz ar to daudzas ģimenes ar bērniem dzīvo nabadzībā.
2. Nepietiekša neauglības ārstēšana un abortu profilakse.
3. Nepietiekami popularizēta zīdaiņu barošana ar krūti.
4. Trūkst konkrētas palīdzības un atbalsta jaunajām ģimenēm un jauniešiem, kuri vēlas veidot ģimenes. Viņiem rodas problēmas kredīta vai mājokļa saņemšanā un citas problēmas, kas ir viens no šķēršļiem ģimenes izveidošanai.
5. Ir liels nepilno ģimeņu skaits, kā arī laulāto pāru bez bērniem skaits, kas arī ir viens no zema dzimstības līmeņa iemesliem.
6. Trūkst informatīvi izglītojošu pasākumu, lai pilnveidotu sabiedrības zināšanas un izpratni ģimenes veidošanas un stiprināšanas jautājumos. Šo uzdevumu varētu veiksmīgi veikt bezmaksas ģimenes atbalsta un palīdzības centri, kuros darbojas speciālisti, taču šo centru Latvijā nav.
7. Ir vērojams pirmsskolas iestāžu trūkums.
8. Nav pietiekoši veikta bērnu veselības aprūpe un aizsardzība, sevišķu uzmanību veltot primārajai veselības aprūpei.

Ģimenes stāvoklis

Situācijas raksturojums

Ģimenes un bērna aizsardzības stāvoklis Latvijā ieguvis sabiedriski nozīmīgas problēmas statusu. Bērnu un ģimenes stāvokli ietekmē daudzi faktori, kas saistīti ar pāreju uz tirgus ekonomiku: strauji mainīgie ekonomiskie apstākļi, vāja demokrātija, neattīstīts darba un kapitāla tirgus, vāja sociālā infrastruktūra, augošs bezdarba līmenis, darbaspēku resursu neatbilstība darba tirgus pieprasītajai kvalitātei, vāji attīstīta cilvēku pieredze piemēroties dinamiskiem ekonomisko pārmaiņu procesiem un daudzi citi faktori.

LR Centrālās statistikas pārvaldes biļetena “Bērni Latvijā” dati 2002. gadā un Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības fonda dati, kā arī pētījuma gaitā iegūtā informācija liecina, ka vairākas ģimenes izjūt nopietnas materiālās grūtības. Palielinās to ģimeņu īpatsvars, kurās ir zems ienākumu līmenis, īpaši, ja tajās ir vairāki bērni. Reģistrēts liels bezdarbnieku skaits attiecībā pret ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, līdz ar to ģimene nevar nodrošināt savu funkciju izpildi, jo netiek apmierinātas ģimenes pamatvajadzības.

Ir pieaudzis to vecāku skaits, kuri savas iekšējās neapmierinātības un smago sociāli ekonomisko apstākļu dēļ nereti savu emocionālo spriedzi vērš pret saviem bērniem. Bērni cieš no daudzām vecāku neatrisinātajām problēmām. Bieži vien bērniem pietrūkst vecāku mīlestības un uzmanības. Ļoti daudzi vecāki ir kļuvuši bezatbildīgāki pret saviem bērniem. Bieži savas aizņemtības vai alkohola lietošanas dēļ vecāki maz laika velta bērnam. Līdz ar to bērni tiek atstāti bez uzraudzības, minimāliem iztikas līdzekļiem, aprūpes un pajumtes. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc bērni klaiņo, ubago, iesaistās prostitūcijā vai izdara noziedzīgus nodarījumus un nokļūst ārpusģimenes aprūpes iestādēs.

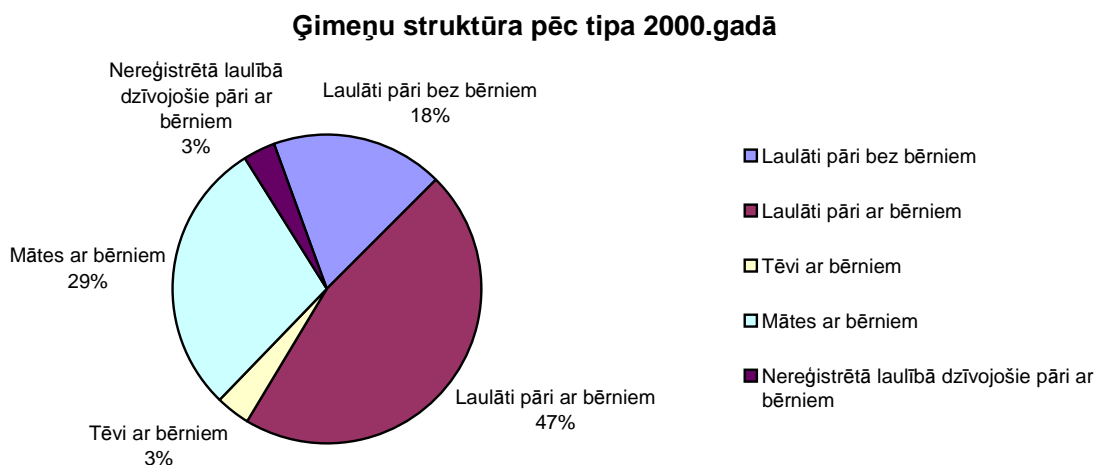
Daudzus gadus pēc kārtas praktiski nemainīgs un samērā liels ir vecāku skaits, kuriem ar bāriņtiesas lēmumu ir atņemtas aprūpes tiesības un nav atjaunotas (2002. gadā aprūpes tiesības ir atņemtas 1784 vecākiem un atjaunotas 305 vecākiem). 2002. gadā minimāli samazinājies to vecāku skaits, kuriem ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības (atņemtas 116 un atjaunotas 3), pieaudzis riska ģimeņu skaits (9633), līdz ar to pieaudzis to bērnu skaits, kuri atrodas riska ģimenēs (19117) un kuriem ir nepieciešama ārpusģimenes aprūpe (3446) bērni atrodas sociālās aprūpes iestādēs, salīdzinājumā ar 1999. gadu palielinājies ierosināto lietu skaits par uzturlīdzekļu piedziņu bērniem. Gan statistikas dati, gan prakse rāda, ka bērna ārpusģimenes aprūpes laikā vecākiem tiek nepietiekami sniegta vai vispār netiek sniegta izglītojoša, sociāla vai cita veida palīdzība, lai radītu apstākļus bērna aprūpes atjaunošanai ģimenē, kā arī nepietiekami veicināta audžuģimeņu, adopcijas un aizbildnības attīstība.

Kaut arī normatīvajos aktos ir paredzēts sodīt vecākus ar naudas sodu par savu pienākumu nepildīšanu pret bērnu, tomēr, ņemot vērā, ka šīs ģimenes ir uzskatāmas par riska ģimenēm, bieži soda nauda netiek samaksāta. Pie tam sods nav labākais šādas problēmas risinājums.

Pastāv problēma saistībā ar ģimeņu ar bērniem izlikšanu no dzīvojamām telpām. Valsts un pašvaldību aktivitātes līdz šim nav devušas pozitīvus rezultātus, lai nepieļautu ģimeņu ar bērniem izlikšanu no dzīvojamām telpām. Pēc Tieslietu ministrijas Statistikas pārvaldes datiem 2002. gadā ar tiesas spriedumu no dzīvojamām telpām tika izliktas 726 ģimenes ar bērniem. Taču prakse rāda, ka šo ģimeņu skaits ir lielāks. Tieslietu ministrijā šāda uzskaitē ir uzsākta tikai 2003. gadā, savukārt situācija par ģimeņu ar bērniem izlikšanu no dzīvojamām telpām iepriekšējos gados nav apzināta. Piemēram, 2002. gadā tikai Rīgas pilsētas Bērnu tiesību aizsardzības centrā ir griezušās pēc palīdzības 273 ģimenes, kuras ar bērniem tiek izliktas no dzīvojamām telpām.

Analizējot statistikas datus, kā arī uzklusot vairāku pašvaldību speciālistu, vecāku un bērnu viedokļus, var secināt, ka situācija ģimenēs nav pilnīgi apzināta, kā arī nav nodrošināts savlaicīgs profesionāls darbs ar bērnu un ģimeni, lai palīdzētu atrisināt vai mazināt bērna un ģimenes sociālās problēmas. Prakse rāda, ka visbiežāk ģimenes nonāk Sociālā dienesta vai sociālā darbinieka redzeslokā tad, kad pēc palīdzības vērsas pašas vai arī tad, kad vardarbīgi izturas pret saviem bērniem.

Statistikas dati (2000. gada tautas skaitīšanas dati)

Mājsaimniecības grupējums pēc tipa un personu skaita (2000. gada tautas skaitīšanas dati)

Mājsaimniecību tips	Mājsaimniecību skaits	Personu skaits
Vienas ģimenes mājsaimniecības	529001	162320
Ģimenes, sastāvošas no reģistrētā un neregistrētā laulībā dzīvojošiem pāriem bez bērniem	124139	265814
Ģimenes, sastāvošas no reģistrētā vai neregistrētā laulībā dzīvojošiem pāriem:	241978	935241
ar jaunāko bērnu 0-5 gadu vecumā	47260	97317
ar jaunāko bērnu 6-18 gadu vecumā	132383	97317
Ģimenes, kurās ir tikai viens no vecākiem:	162884	422165
tēvs ar jaunāko bērnu 0-5 gadu vecumā	2154	5791
tēvs ar jaunāko bērnu 6-18 gadu vecumā	6236	17210
māte ar jaunāko bērnu 0-5 gadu vecumā	18597	57268
māte ar jaunāko bērnu 6-18 gadu vecumā	62258	76177
Visas mājsaimniecības	802848	2135642

Nabadzības riska indekss 2002. gadā (procentos)

<i>Personu īpatsvars, kuru ienākumi ir zemāki par 60% no ekvivalentā rīcībā esošā ienākuma mediānas</i>	
Mājsaimniecības ar bērniem:	
ar 1 bērnu	14.6
ar 2 bērniem	20.1
ar 3 un vairāk bērniem	22.8
Mājsaimniecības sastāvs:	
viena persona	21.0
1 pieaugušais ar 1 bērnu	28.6
2 pieaugušie	12.0
2 pieaugušie ar 1 bērnu	13.3
2 pieaugušie ar 2 bērniem	17.5
2 pieaugušie ar 3 un vairāk bērniem	19.5
3 pieaugušie	13.8
3 pieaugušie ar 1 bērnu	16.7
3 pieaugušie ar 2 un vairāk bērniem	22.2
Visas mājsaimniecības	16.2

Ekvivalentā ienākuma aprēķināšanā izmantota modificētā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) ekvivalences skala: pēc kuras pirmajam pieaugušajam mājsaimniecības loceklim tiek piešķirts svars 1,0; katram nākošajam (vecākam par 14 gadiem) – 0,5; bet katram bērnam 0,3. Mājsaimniecību budžetu pētījuma dati.

Riska ģimeņu skaits 2002. gadā

2000. gadā – 8937

2002. gadā - 9653

t.sk., uzskaitītas 2002. gada laikā - 1588

Bērnu skaits riska ģimenēs - 19177

Vecāku skaits, kam ar bāriņtiesas, pagasttiesas lēmumu atņemtas un atjaunotas aprūpes tiesības

- Vecāku skaits, kam ar bāriņtiesas, pagasttiesas lēmumu ir atņemtas aprūpes tiesības. No tiem kopā:
2000. gadā - 1484 (mātēm - 901, tēviem - 583);
2002. gadā - 1784 (mātēm - 1078, tēviem - 706).
- Vecāku skaits, kam ar bāriņtiesas, pagasttiesas lēmumu ir atjaunotas aprūpes tiesības:
2002. gadā vecāku aprūpes tiesības ir atjaunotas 305 vecākiem.

Pašvaldības, kurās 2002. gadā ar bāriņtiesas vai pagasttiesas lēmumu visvairāk vecākiem atņemtas aprūpes tiesības un vismazāk atjaunotas aprūpes tiesības

Rajons/pilsēta	Vecāku, kuriem ir atņemtas aprūpes tiesības, skaits	Vecāku, kuriem ir atjaunotas aprūpes tiesības, skaits
Rīga	401	59
Rīgas rajons	91	19
Daugavpils	95	5
Liepāja	79	4
Liepājas rajons	38	8
Balvu rajons	47	10
Bauskas rajons	63	7
Dobeles rajons	52	8
Jēkabpils rajons	40	6
Krāslavas rajons	50	6
Ludzas rajons	61	7
Ogres rajons	54	9
Preiļu rajons	43	5
Valmieras rajons	38	4
Ventspils	30	2

Bērnu skaits ģimenēs, kuru vecākiem 2002. gadā ar bāriņtiesas, pagasttiesas lēmumu ir atņemtas vai atjaunotas aprūpes tiesības

Bērnu, kuru vecākiem ir atņemtas aprūpes tiesības, skaits - 2066

no tiem:

0 – 6 gadu vecumā - 677

7 – 15 gadu vecumā - 1147

16 – 17 gadu vecumā - 242

Bērnu, kuru vecākiem ir atjaunotas aprūpes tiesības, skaits - 382

no tiem:

0 – 6 gadu vecumā	- 113
7 – 15 gadu vecumā	- 219
16 – 18 gadu vecumā	- 50

Vecāku skaits, kuriem ar tiesas spriedumu 2002. gadā atņemtas aizgādības tiesības:

- atņemtas aizgādības tiesības - 116
- atjaunotas aizgādības tiesības - 3
- vecāku skaits, par kuriem ar bāriņtiesas, pagasttiesas lēmumu sniegts atzinums tiesai par aizgādības tiesību atņemšanu - 239

Situācijas analīzes gaitā konstatētās problēmas un to iespējamie iemesli

1. Joprojām aktuāls ir jautājums, kas saistīts ar ģimenes un bērna ilgtermiņa un īstermiņa politikas izstrādāšanu un īstenošanu.

2. Valstī nav pilnīgi apzināta ģimenes un bērna reālā situācija un apkopota informācija par ģimenes un bērna problēmām, līdz ar to pastāv ģimenes un bērna palīdzības un atbalsta sistēmas nepilnības.

3. Ir mazs ģimenes valsts pabalsts, bērna kopšanas pabalsts, nav pietiekami nodrošināta materiālā un psiholoģiskā palīdzība un atbalsts sociāli mazaizsargātām ģimenēm ar bērniem (trūcīgām ģimenēm, maznodrošinātām ģimenēm, nepilnām ģimenēm, jaunajām ģimenēm u.c.).

4. Joprojām ir aktuāla problēma par palīdzības un atbalsta sniegšanu ģimenēm ar bērniem gadījumos, kad viens no vecākiem nemaksā uzturliedzekļus, ilgstoši slimo vai ir invalīds, ir alkohola vai psihotropo vielu lietotājs, kad māte atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, kad ģimenē ir bērns ar īpašām vajadzībām (invalīds) vai vecāki nespēj apmaksāt īres maksājumus.

5. Nav nodrošināts darbs ar ģimeni un bērnu atbilstoši normatīvo aktu prasībām: trūkst profesionālu sociālo darbinieku, psihologu, sociālo pedagogu, ģimeņu un bērna nodaļu, lai veiktu darbu ar bērnu un ģimeni.

6. Ir vērojams sadarbības trūkums starp institūcijām, veicot darbu ar ģimenēm īpaši ar riska ģimenēm, vecākiem, kuriem ir atņemtas aprūpes vai aizgādības tiesības, lai sniegtu palīdzību ģimeņu atveseļošanai un radītu apstākļus bērna aprūpes atjaunošanai ģimenē.

7. Nav pietiekami attīstīts sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības tīkls (dienas centri, krīžu centri, rehabilitācijas centri, ģimenes palīdzības un atbalsta centri u.c.), lai sniegtu sociālo, pedagoģisko un psiholoģisko palīdzību krīzes situācijā nonākušiem vecākiem un bērniem.

8. Joprojām aktuāli ir ģimenes mājokļa jautājumi, kā arī vecāku un bērnu nodarbinātības jautājumi.

9. Ir novērojams vecāku atbildības trūkums par bērnu aprūpi, audzināšanu, izglītošanu un attīstību, kā arī netiek sniegta nepieciešamā palīdzība vecākiem savu pienākumu pildīšanai.

10. Nepietiekams valsts un pašvaldību atbalsts sabiedriskajām organizācijām, kas sniedz palīdzību bērniem un ģimenēm.

11. Nepietiekami veikts izglītojošais darbs ar vecākiem un bērniem, lai veicinātu informētību par vecāku tiesībām, pienākumiem un atbildību pret bērnu, veselīgu dzīvesveidu, kā arī bērnu pienākumiem pret ģimeni un sabiedrību.

Bērnu veselības aprūpes stāvoklis

Situācijas raksturojums

Veselība ir fiziskā, garīgā un sociālā labklājība, valsts un tautas pastāvēšanas un izdzīvošanas dabiskais pamats. Veselības aprūpe (ieskaitot iedzīvotāju primāro veselības aprūpi) ir pasākumu komplekss veselības nodrošināšanai un uzturēšanai.

Bērna un ģimenes veselības aizsardzībai nav īpaša likuma, tomēr tiesību aktu kopums aptver lielu daļu no svarīgākajām normām, kas ir paredzēts ANO Konvencijā par bērna tiesībām uz veselību.

Latvijā ir uzsākta veselības reforma, kas vērsta uz veselības aprūpes sistēmas sakārtošanu. Tiek izstrādātas daudzas koncepcijas, stratēģijas un rīcības programmas, kuras ir vērstas uz ģimenes un bērna veselības stāvokļa uzlabošanu. Tiesību akti paredz, ka galvenie atbildīgie par bērna veselības aizsardzību ir vecāki vai aizbildņi, kā arī valsts un pašvaldību darbinieki, kuru pienākums ir veikt pasākumu kompleksu bērna veselības un aprūpes jomā.

Tomēr, kā liecina LR Centrālās statistikas pārvaldes dati, pēdējos gados ir palielinājies bērnu skaits, kuri ir dzimuši ar hroniskām saslimšanām. Kaut gan 2002. gadā kopumā zīdaiņu mirstības gadījumu skaits ir samazinājies, tomēr palielinājies mirušo zīdaiņu skaits vecumā no 28 dienām līdz 1 gadam. Galvenie zīdaiņu mirstības cēloņi ir iedzimtas kroplības, infekcijas un parazitārās slimības, elpošanas sistēmas slimības u.c.

2002. gadā pasliktinājies pirmsskolas vecuma bērnu veselības stāvoklis, samazinājies veselu bērnu skaits vecumā no 15 – 17 gadiem (veseli bērni - 59.2%), nav uzlabojies arī bērnu vecumā no 13 – 14 gadiem veselības stāvoklis (veseli bērni -57.4%).

Kopš 1995. gada pastāv liels nepilngadīgajiem dzimušo bērnu skaits. 2002. gadā bērniem ir dzimuši - 252 bērni. Visvairāk bērni dzimuši nepilngadīgajiem vecumā no 15 līdz 17 gadiem. 2002. gadā palielinājies bērniem izdarīto abortu skaits (517 aborti). Daudzas nepilngadīgās māmiņas ar diagnozi: grūtniecības, dzemdības un pēcdzemdību periods (53 bērni no 13-14 gadiem un 1206 bērni no 15-17 gadiem) ārstējas stacionāros.

Strauji pieaugusi bērnu vecumā no 0-17 gadiem saslimstība ar masaliņām (2001. gadā ir konstatēti 224 taču 2002. gadā 1907 gadījumi), skarlatīnu, pedikulozi, psihiskām slimībām (1984), kā arī pieaudzis bērnu skaits, kuriem konstatēti ļaundabīgie audzēji (60). Jau vairākus gadus samērā liels bērnu skaits ir ar garīgo atpalcību (490) un ar garīgās un fiziskās attīstības traucējumiem (10055), ar gremošanas un elpošanas sistēmas slimībām, kā arī ar seksuāli transmisīvām slimībām (57).

Kopš 1995. gada vērojams arī bērnu invalīdu skaita pieaugums. Piemēram, 1995. gadā ir apsekoti 488 bērni invalīdi un invaliditāte noteikta 466 bērniem, taču 2002. gadā ir apsekoti 842 bērni invalīdi un invaliditāte ir noteikta 700 bērniem. Joprojām ir liels bērnu skaits, kuriem ir noteikta diagnoze - alkoholisms un alkohola akūta intoksikācija vai tā kaitējoša pārmērīga lietošana

Kaut arī 2002. gadā ir minimāli samazinājies bērnu skaits, kuri ārstējas stacionāros (2001. gadā - 90532, 2002. gada – 86252), tomēr pieaugusi bērnu saslimstība ar atsevišķām slimībām (audzēji, infekcijas un parazitārās slimības, ievainojumi, saindēšanas, iedzimtas kroplības, deformācijas un hromosomu anomālijas u.c.). Jau daudzus gadus pastāv liels bērnu skaits, kuriem ir psihiski un uzvedības traucējumi, kā arī nervu sistēmas un maņu orgānu slimības.

2002. gadā ir novērojams attiecīgu veselības aprūpes resursu samazinājums (bērnu pediatri, ķirurgi u.c.) īpaši lauku rajonos, savukārt palielinājies bērnu narkologu, kā arī psihiatru un psihoterapeitu skaits.

Statistikas datus ir novērojami trūkumi un nepilnības. Par to liecina tas, ka statistikas dati atspoguļo bērnu veselības aprūpes stāvokli tikai no 0-17 gadu vecumam, bet bērnu stāvoklis no 17-18 gadu vecumam nav uzrādīts, kā arī par to, ka patiesā situācija par bērnu veselības stāvokli nav apzināta.

Statistikas dati

Jaundzimušo bērnu veselības stāvoklis

	Uzskaitē ņemto jaundzimušo veselības grupa (procentos)		
	1. grupa	2. grupa	3. grupa
1995. gads	41.3	54.1	4.6
2000. gads	45.7	49.8	4.5
2001. gads	47.9	47.9	4.2
2002. gads	49.9	46.2	3.9

1. veselības grupa - Veseli bērni, kuriem nav hronisku saslimšanu, orgānu un sistēmu funkcijas bez pataloģijas, fiziskā attīstība atbilstoši vecumam.
2. veselības grupa - Bērni ar hronisku saslimšanu un attīstības draudiem (vērojams nogurums, paaugstināts uzbudinājums, miega traucējumi, slikta ēstgriba, svara deficīts, neizteikta neiropsihiskās attīstības atpalicība).
3. veselības grupa - Bērni ar hroniskām saslimšanām, ar iedzimto orgānu un sistēmu pataloģijām, funkciju pataloģijām u.c.

Zīdaiņu barošana (procentos)

Saņēma krūts barošanu:	2000. gadā	2001. gadā	2002. gadā
tikai pilnas 4 nedēļas	32.4	30.9	26.9
tikai pilnus 4 mēnešus	25.8	27.1	28.9
tikai pilnus 6 mēnešus	20.4	22.3	24.4
pilnus 12 mēnešus	8.8	10.7	12.4

Pirmsskolas un skolas vecuma bērnu veselības stāvoklis – sadalījums veselības grupās 2002. gadā (procentos)

Visi apskatītie 3 līdz 14 gadus vecie bērni:		
veseli		57.4
ar hronisku saslimšanu attīstības draudiem		38.3
ar hroniskām saslimšanām, iedzimtām orgānu un sistēmu pataloģijām		4.3
Tai skaitā:		
pirmsskolas vecuma bērni		
veseli		57.5
ar hronisku saslimšanu attīstības draudiem		38.7
ar hroniskām saslimšanām, iedzimtām orgānu un sistēmu pataloģijām		3.8
pirmklasnieki		
veseli		57.6
ar hronisku saslimšanu attīstības draudiem		38.4
ar hroniskām saslimšanām, iedzimtām orgānu un sistēmu pataloģijām		4.0
pārējie skolēni līdz 14 gadu vecumam		
veseli		57.5
ar hronisku saslimšanu attīstības draudiem		38.3
ar hroniskām saslimšanām, iedzimtām orgānu un sistēmu pataloģijām		4.2

Visi apskatītie 15 līdz 17 gadus vecie bērni	
veseli	59.2
ar hronisku saslimšanu attīstības draudiem	36.5
ar hroniskām saslimšanām, iedzīmtām orgānu un sistēmu pataloģijām	4.3

Profilaktiskās apskates rezultāti (no 1000 apskatītajiem bērniem)

	3 - 14 gadus veci bērni		15 – 17 gadus veci bērni	
	2001. gads	2002. gads	2001. gads	2002. gads
Pavājināta redze	85.6	88.0	103.0	104.3
Pavājināta dzirde	3.5	3.7	2.5	3.3
Valodas traucējumi	33.4	34.3	4.1	4.8
Skolioze	24.2	26.4	42.0	45.0
Citi stājas traucējumi	116.9	122.3	94.3	100.5

Bērnu vecumā līdz 17 gadiem saslimstības ar atsevišķām slimībām izmaiņas

Slimība	Gadījumu skaits		
	2000. gads	2001. gads	2002. gads
Masaliņas	57	224	1907
Skarlatīna	590	381	616
Kašķis	647	574	408
Pedikuloze	898	693	687
Ļaundabīgie audzēji	31	56	60
Visu formu tuberkuloze	175	200	142
Psihiskās slimības	2479	2253	1984
Garīgā atpalcība	594	605	490
Seksuāli transmisīvās slimības to skaitā:	120	67	57
sifiliss	37	19	16
gonoreja	54	33	23

Bērnu vecumā līdz 17 gadiem alkoholisms

Diagnoze	Gada beigās uzskaitē esošo bērnu skaits		
	2000. gads	2001. gads	2002. gads
Alkoholisms	15	16	21
Alkohola akūtu intoksikācija vai tā pārmērīga lietošana	345	315	432
Opija atkarība	174	151	67
Gaistošo organisko šķīdinātāju atkarība	88	64	53
Bērnu skaits ar psihoaktīvo vielu intoksikāciju vai to kaitējoši pārmērīgu lietošanu	461	438	385

Pirmreizēja invaliditāte noteikta 16 gadu vecumā

(Bērniem līdz 16 gadu vecumam invaliditāti nosaka ārstējošais ārsts, bet no 16 gadu vecuma sasniegšanas invaliditāti nosaka Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija, piešķirot invaliditātes grupu).

Gads	Apsekoti bērni invalidi	Invaliditātes grupa		
		I	II	III
1995	488	75	242	149
2000	784	96	274	309
2002	842	101	268	331

Nepilngadīgo personu vecumā no 14 līdz 17 gadiem aborti

	2001.	2002.
Kopējais abortu skaits	500	527
Pārtraukta (pārtraukusies) 1. grūtniecība	356	373

2002. gadā stacionāros ar diagnozi - grūtniecības, dzemdību un pēcdzemdību periods ārstējās 1218 nepilngadīgās.

Ceļu satiksmes negadījumi un tajos cietušo personu skaits

	2000. gads	2001. gads	2002. gads
Ceļu satiksmes negadījumu skaits	4482	4766	5083
Ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo cilvēku skaits	588	517	518
no tiem bērni līdz 15 gadu vecumam:	16	17	22
- gājēji	8	10	13
- pasažieri	6	6	6
- mopēdisti un velosipēdisti	2	1	3
Ceļu satiksmes negadījumos ievainoto cilvēku skaits	5449	5852	6300
no tiem bērni līdz 15 gadu vecumam	585	592	699

Ugunsgrēkos bojā gājušo bērnu skaits

1999. gadā bojā gājuši 9 bērni, 2000. gadā – 10, 2002. gadā – 11 bērni.

Stacionāri ārstējušos bērnu skaits 2002. gadā

Slimība	Bērnu skaits
Kopā	86252
Infekcijas un parazitārās slimības	7967
Audzēji	1234
Asins un asinsrades orgānu slimības	393
Endokrīnās, uztura un vielmaiņas slimības	912
Psihiski un uzvedības traucējumi	3821
Nervu sistēmas un maņu orgānu slimības	3837
Asinsrites sistēmas slimības	1305
Elpošanas sistēmas slimības	26022
Gremošanas sistēmas slimības	10198
Ādas un zemādas audu slimības	2621
Skeleta, muskuļu un saistaudu slimības	2708
Uroģenitālās sistēmas slimības	3699
Grūtniecības, dzemdību un pēcdzemdību periods	1218
Noteikti perinētālā perioda stāvokļi	7132
Iedzimas kroplības, deformācijas un hromosomu anomālijas	2822
Simptomi, pazīmes un anomāla klīniska un laboratorijas atrade	297
Ievainojumi, saindēšanās un citas ārējas iedarbes sekas	10116

Veselības aprūpes resursi

Speciālistu ārstu skaits	2000. gads	2001. gads	2002. gads
Speciālistu ārstu skaits pamatdarbā (gada beigās), tai skaitā	8134	7744	7921
ģimenes ārsti	966	970	1027
bērnu ķirurgi	26	39	25
ginekologi	457	439	457
bērnu ginekologi	8	2	1
psihiatri, psihoterapeiti	221	212	229
bērnu psihiatri	17	11	7
neonatologi	75	67	69
pediatri	390	357	339
bērnu infektologi	10	5	5
narkologi	74	75	110

Analīzes gaitā konstatētās problēmas un to iespējamie iemesli

1. Ir pasliktinājies bērnu veselības stāvoklis. Situācija par bērnu veselības stāvokli valstī nav visaptveroši apzināta. Centrālās statistikas pārvaldes dati neatspoguļo pilnīgu informāciju par bērnu veselības stāvokli.
2. Bērniem nav pietiekoši nodrošināta bezmaksas veselības aprūpe un sniegti medicīniskie pakalpojumi, piemēram, bezmaksas vakcinācija pret ērcu encefalītu u.c. bīstamām saslimšanām.
3. Joprojām pastāv bērnu alkohola un psihotropu vielu lietošanas problēma bērnu vidū.
4. Nav apzināta reālā situācija par bērniem, kas lieto alkoholu, narkotiskās vai toksiskās vielas un nav izveidota datu bāze. Trūkst bezmaksas ārstniecības un rehabilitācijas iestāžu, izglītojošo programmu un speciāli apmācīto speciālistu darbam ar bērniem, kuriem radusies atkarība no narkotiskajām, toksiskajām un citām apreibinošām vielām, kā arī HIV vīrusa nēsātājiem.
5. Izglītības iestādēs trūkst mediķu, lai veiktu bērnu apskates, kā arī nav organizēta informācijas apmaiņa starp pediatru vai ģimenes ārstu un izglītības iestādes mediķi.
6. 2002. gadā ir pieaudzis bērnu ar īpašām vajadzībām (invalīdu) skaits, taču ne vienmēr ir radīti nepieciešamie apstākļi bērniem ar īpašām vajadzībām veselības aprūpei, izglītībai un atpūtai. Bērni invalīdi nevar pārvietoties ar sabiedrisko transportu, apmeklēt kultūras iestādes vai skolas, jo ir minimāls kultūras iestāžu vai skolu skaits, kuras piemērotas bērna invalīda vajadzībām. Līdz ar to nav nodrošināti apstākļi, lai bērni – invalīdi bez grūtībām varētu integrēties sabiedrībā.
7. Ir aktuāla pusaudžu grūtniecības un abortu problēma, un bērnu saslimstība ar seksuāli transmisīvajām slimībām, kā arī zināšanu trūkums reprodūktīvās veselības jomā.
8. Vērojams preventīvo un izglītojošo pasākumu trūkums, kas orientēti uz veselības aprūpes un aizsardzības uzlabošanu un efektīvas rehabilitācijas nodrošināšanu, kā arī veselīga dzīvesveida veicināšanu.

Bērnu izglītības, kultūras un nodarbinātības stāvoklis

Situācijas raksturojums

Izglītība ir personiska, sabiedriska un vispārcilvēciska pamatvērtība. Valstij, pašvaldībai un vecākiem ir jānodrošina ikvienam bērnam tiesības un iespējas veidoties par izglītotu, garīgi un fiziski attīstītu, brīvu un atbildīgu, radošu kultūras personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības pārstāvi.

Bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā izglītības, kultūras un nodarbinātības jomā valsts un pašvaldību līmenī ir iesaistītas daudzas iestādes un to speciālisti - pedagogi, sociālie pedagogi, psihologi, metodiķi, bērnu tiesību aizsardzības speciālisti, valsts izglītības inspektori u.c.

Saskaņā ar Izglītības likumu, Bērnu tiesību aizsardzības likumu un citiem normatīviem aktiem, katram bērnam ir tiesības uz bezmaksas pirmsskolas izglītību, pamata un vidējo izglītību, arodizglītību, brīvo laiku un kultūru. Pamatizglītības iegūšana vai pamatzglītības iegūšanas turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai ir obligāta.

Taču pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem samazinājies pirmsskolas izglītības iestāžu un pirmklasnieku skaits. *Latvijā ir daudz bērnu, kuri neapmeklē skolu un nav apguvuši pamatzglītību.* 2002. gadā Iedzīvotāju reģistrā tiek reģistrēti 313329 obligātā izglītības vecuma bērni, no tiem 294443 bērni mācās izglītības iestādēs, savukārt skolu neapmeklē 2512 obligātā izglītības vecuma bērni un vispār nav reģistrēti izglītības iestādēs 14908 bērni. Tātad bērnu skaits, kuri neapmeklē skolu, joprojām nav zināms.

Pastāv grūtības nodrošināt kvalitatīvu izglītību un profesijas apguvi bērniem invalīdiem un bērniem ar īpašām vajadzībām, ne visās izglītības iestādēs mācību vide ir piemērota bērna invalīda vajadzībām.

Daudzos gadījumos izglītības iestāžu vide pat kaitē bērna fiziskajai attīstībai (solu nepiemērotība, nekvalitatīvs apgaismojums, kā arī citi faktori). Līdz ar to palielinājies saslimšanas ar skoliozi gadījumu skaits, bērnu skaits, kuriem ir pavājināta redze un dzirde u.tml.

Pēc krīžu centru sniegtās informācijas, kā arī **uzklausot pašvaldību speciālistu un bērnu viedokli**, tika konstatēts, ka:

- skolās bieži tiek novērota emocionālā vardarbība pret bērniem;
- bērni vairāk uzticas sociālajam pedagogam vai psihologam un mazāk saviem skolotājiem;
- skolā maz runā par audzināšanu, kā arī nepietiekami veic audzināšanas darbu;
- bieži vien ir garlaicīgas stundas;
- trūkst psihologu un sociālo pedagogu;
- ir līdzekļu trūkums, lai aizietu pie ārsta vai cita speciālista;
- bērni baidās no skolotāja atriebības, kas varētu izpausties ikdienas savstarpējā saskarsmē, attieksmē vienam pret otru u.c.

Pēc Iekšlietu ministrijas Valsts policijas sniegtās informācijas daudziem vecākiem zūd interese par bērnu tālāko izglītošanu, tiklīdz bērni pabeiguši devīto klasi. Šāda situācija pastāv Rīgā, Liepājā un Daugavpilī, un lauku rajonos: Jēkabpils, Rēzeknes un Valmieras rajonos, kur kā viens no galvenajiem šķēršļiem tiek minēts materiālo līdzekļu trūkums.

Statistikas dati un pētījuma gaitā iegūtā informācija (t.sk. Jūrmalas Bērnu tiesību aizsardzības centra informācija) liecina, ka daudzu problēmu iemesli izglītības jomā un galvenie skolas neapmeklēšanas cēloņi ir:

- bērna zems pašnovērtējums;
- pusaudžu vecumposma krīze;
- sarežģītas, skolēnam grūti pārvaramas situācijas (krīzes);
- zems ģimeņu materiālais nodrošinājums;
- depresija, psiholoģiskā spriedze ģimenē;
- vecāku izpratnes trūkums par izglītības nepieciešamību;
- bezdarbs, nabadzība un izlikšana no dzīvojamās platības;
- vecāku alkoholisms, narkomānija, kā arī bērnu noziedzība, prostitūcija, narkotiku pieejamība, spēļu automātu pieejamība;
- vecāku zems izglītības un atbildības līmenis;
- vecāku vienaldzīga attieksme pret bērniem un nespēja atrast kontaktu ar saviem bērniem, konflikti ar skolotājiem;
- pedagogu audzināšanas kļūdas un nepietiekams audzināšanas darbs skolā, bieži vien emocionālā vardarbība;
- nepietiekama bērna sagatavotība skolai;
- vājš valsts un pašvaldības atbalsts ģimenēm;
- ierobežotas brīvā laika pavadīšanas iespējas bērniem un daudzas citas problēmas.

Analizējot Nodarbinātības valsts dienesta sniegtos datus par reģistrētajiem bērniem bezdarbniekiem vecumā no 15 – 18 gadiem, ir redzams, ka Latvijā 2001. gadā bezdarbnieka statuss ticis piešķirts 660 bērniem, 2002. gadā - 588 bērniem un 2003. gada sešos mēnešos - 282 bērniem, un gandrīz puse no kopējā bezdarbnieku skaita – 123 ir meitenes.

Taču prakse rāda, ka reālais bērnu bezdarbnieku skaits ir daudz lielāks. Kā piemērs tam ir Iekšlietu ministrijas Informācijas centra statistikas dati, kas liecina, ka 2002. gadā noziedzīgus nodarījumus izdarīja 1568 bērni, kuri nekur nemācījās un nestrādāja. Līdz ar to var secināt, ka palielinās arī bērnu bezdarbnieku skaits.

Iekšlietu ministrijas Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes veiktā analīze par nepilngadīgo personu izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem liecina, ka populārākie bērnu brīvā laika pavadīšanas veidi ir atpūta diskotēkās, bāros, interneta klubos un spēļu zālēs, kas negatīvi ietekmē bērnu veselību, dzīvesveidu un vērtību sistēmu kopumā. Šādiem brīvā laika pavadīšanas veidiem bieži trūkst alternatīvas, jo ne jau visi vecāki ir spējīgi apmaksāt bērnu uzturēšanos vasaras nometnēs, nodarbības sporta zālē vai mākslas un jaunrades aktivitātes.

Statistikas dati

Obligātās izglītības vecuma bērnu uzskaitē 2002. gadā

- Pēc Iedzīvotāju reģistra datiem obligātā izglītības vecuma bērnu skaits ir: **313329**
- Mācās izglītības iestādēs visā Latvijas teritorijā: **294443 bērni.**
- Nemācās un pamatzglītību nav apguvuši: **2512 bērni.**
- **Nav reģistrēti izglītības iestādēs: 14908 bērni.**

Pēc LR Valsts iedzīvotāju reģistra sniegtās informācijas, situācija par bērniem, kuri nav reģistrēti izglītības iestādēs nav apzināta. Nav noskaidrots bērnu skaits, kuri ar vecākiem ir izbraukuši no Latvijas, kuri dzīvo Latvijā, bet mācās citās valstīs, vai arī dzīvo Latvijā, bet skolu neapmeklē, tāpēc nav reģistrēti skolā un citi iemesli.

Skolu, skolēnu un pedagoģisko darbinieku skaits 2002./2003. mācību gadā

Skolas	Skolu skaits	Skolēnu skaits	Pedagoģisko darbinieku skaits
Kopā	1052	340308	33920
Vispārizglītojošās dienas skolas	1017	325503	32723
sākumskolas	69	9389	1046
pamatskolas	500	81523	9996
vidusskolas	384	224536	19104
Vakara (maiņu) vispārizglītojošās skolas	35	14805	1197
Speciālās skolas bērniem ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem	64	10055	2577
Privātās skolas	44	2839	894
Internātskolas	18	4175	717
Pagarinātās dienas skolas un skolas, kurās darbojas pagarinātās dienas grupas	781	54659	3331
Profesionālās izglītības iestādes	124	46533	5693

Pirmsskolas iestādes, pirmsskolas grupas vispārizglītojošās skolās 2002. gada 1. septembrī

Pirmsskolas iestāžu skaits	561 ¹
Bērnu skaits	59540
Pedagoģisko darbinieku skaits	7788
Pirmsskolas grupas vispārizglītojošās skolās	
Skolu skaits	418
Bērnu skaits	9013
no tiem bērnu skaits 5-6 gadīgo grupās	7337

¹Bez tam 5 valsts un privātas izglītības un sociālās aprūpes iestādes, kurās ir pirmsskolas grupas.

Bērnu ar speciālām vajadzībām skaits pirmsskolas iestādēs

Kopā,	<u>4714</u>
no tiem:	
ar runas traucējumiem	2505
ar kustību traucējumiem	509
ar redzes traucējumiem	480
ar diagnozi - tuberkuloze	447
ar garīgiem traucējumiem	433
ar dzirdes traucējumiem	88
ar cita veida traucējumiem	252

Ārpusskolas izglītības iestādes

Iestāžu nosaukums	Iestāžu skaits			Bērnu skaits 2002. gadā
	2000. gadā	2001. gadā	2002. gadā	
Sporta skolas (klubi)	67	63	70	32704
Interesešu izglītības iestādes	66	67	61	83420
Mūzikas un mākslas skolas	136	136	136	22321

Bērnu līdzdalība mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos

Bērnu dalībnieku skaits kopā ir 67886

Bērni darba meklētāji un bezdarbnieki no 15 – 18 gadiem 2002. gadā

- Darba meklētāji 153
- Bezdarbnieki 153
 - t.sk., ilgstošie bezdarbnieki 9
- Bezdarbnieku sadalījums pēc nodarbošanās pārtraukuma perioda:
 - līdz 3 mēnešiem 39
 - no 3 mēnešiem līdz gadam 57
 - gadu un ilgāk 57
- No darba meklētāju skaita, vidēji gadā, procentos:
 - iekārtojušies darbā 14.8
 - nosūtīti profesionālajai apmācībai vai pārkvalifikācijai -
 - iekārtojušies darbā pēc apmācības vai pārkvalifikācijas -

Analīzes gaitā konstatētās problēmas un to iespējamie iemesli

1. Vairāki tūkstoši bērnu joprojām neapmeklē skolu. Nav apzināts visu bērnu līdz 18 gadu vecumam skaits, kuri neapmeklē skolu.
2. Ne visās skolās ir radīti apstākļi, kas veicinātu skolotāju, bērnu un vecāku savstarpējo cieņu un sadarbību, nodrošinātu veselīgu vidi skolās, kā arī iespēju bērnam attīstīt zināšanas un iemaņas visās izglītības pakāpēs.
3. Ir nepietiekams audzināšanas darbs skolās, vērojama emocionālā vardarbība pret bērniem.
4. Ir nepietiekams psihologu un sociālo pedagogu skaits pirmsskolas izglītības iestādēs, skolās, profesionālās izglītības iestādēs u.c.
5. Netiek atrisināts jautājums par sākumskolu skolēnu un skolēnu no trūcīgām ģimenēm nodrošināšanu ar bezmaksas mācību grāmatām, lai novērstu pastāvošo problēmu saistītu ar smagas somas pārnēsāšanu un mazinātu bērnu saslimstību ar skoliozi, kā arī sniegtu palīdzību trūcīgām ģimenēm nodrošināt bērnu izglītību.
6. Aktuāls ir jautājums, kas saistīts ar bērnu ēdināšanas kvalitāti skolās. Šīs problēma ir viens no iemesliem, kāpēc tūkstošiem bērnu nepārtraukti slimo ar gremošanas sistēmas slimībām.
7. Joprojām ir aktuāls jautājums par bērnu izglītību, kuri atrodas slēgta tipa iestādēs.
8. Kaut bērnu ar īpašām vajadzībām (invalīdu) skaits ir palielinājies, tomēr nav nodrošināti nepieciešamie apstākļi viņu izglītībai, attīstībai un atpūtai, kā arī nepietiekams pedagoģisko un sociālās sfēras darbinieku skaits īpaši apmācīts darbam ar bērniem ar īpašām vajadzībām.
9. Jau ilgus gadus nav attīstīti pasākumi, kas vērsti uz bezmaksas interešu izglītību un bērna brīvā laika pavadīšanas iespējām un nodarbinātības iespējām.
10. Nepietiekoši nodrošināta bērnu izglītošana sabiedriski politiskajos jautājumos, starptautiskajā un nacionālajā likumdošanā.
11. Ir likvidēta sociālās un pedagoģiskās korekcijas sistēma, taču atbilstoši bērnu vajadzībām nav izveidota jauna sistēma, kas paredzētu darbu ar skolēniem, kuri kavē vai ilgstoši neapmeklē skolu, kuriem ir grūtības iekļauties sabiedrībā, kuriem ir sociālās uzvedības un vērtību orientācijas novirzes, bet kuri vēl nav izdarījuši likumpārkāpumus, ielu bērniem u.c.
12. Skolās ir nepietiekams pedagoģiskās korekcijas klašu skaits, kā arī profesionālās izglītības iestādēs trūkst grupas bērnu profesionālai arodorientācijai un arodapmācības ieguvei.
13. Nepietiekami īstenotas mācību programmas bērna tiesību aizsardzības jautājumos, ka arī pedagoģijas un psiholoģijas jautājumos un veikta visu izglītības iestāžu darbinieku, augstskolu studentu un vecāku izglītošana.

Sociālās aizsardzības stāvoklis

Situācijas raksturojums

Sociālās aizsardzības un aprūpes politiku valstī īsteno vairākas valsts un pašvaldību sociālās palīdzības un aprūpes institūcijas un sociālie darbinieki.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu, likumu par “Sociālo drošību”, Valsts sociālo pabalstu likumu, Bērnu tiesību aizsardzības likumu, likumu “Par pašvaldībām” valstī ir izveidota valsts pabalstu un sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sistēma. Pašvaldībai, kuras teritorijā persona reģistrējusi savu pamata dzīvesvietu, ir pienākums nodrošināt personai, t.sk., bērnam iespēju saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus, sociālo palīdzību un valsts sociālo pabalstu.

Tomēr 2002. gada Centrālās statistikas pārvaldes dati un Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības fonda dati, kā arī iegūtā informācija un veiktā analīze rāda, ka valsts un pašvaldību rūpes par ģimenēm un bērniem ir nepietiekamas un izveidotā sistēma darbojas neefektīvi. Valsts pabalstu apmērs ir samērā neliels, un palielinājums krietni atpaliek no darba algas izmaiņām, nodokļu sistēma neatbilst ģimeņu un bērnu interesēm, daudzu ģimeņu ienākumi ir nepietiekami ģimenes uzturēšanai un bērnu vispusīgai attīstībai, jo ir zemāki par izdevumiem. Samazinājies bērnu skaits,

kuriem piešķirtas brīvpusdienas skolās un pirmsskolas iestādēs (1998.g. - 98690, 2002.g.- 69800), kā arī personu skaits, kurām piešķirts pabalsts bērna izglītībai un audzināšanai (1998.g. - 70727, 2002.g. - 47769).

Nepiedodami daudz bērnu atrodas ārpusģimenes aprūpes iestādēs (3446), savukārt nav pietiekami attīstīts audžuģimeņu, adoptētāju un aizbildņu institūts. Pēc statistikas datiem 2002. gadā tikai 13 bērni nodoti audžuģimenēm, 124 adoptēti. Arī ANO Ģenerālās Asamblejas sesijā par bērnu stāvokli tika atzīmēts, ka Latvijā ir liels bērnu skaits ārpusģimenes aprūpes iestādēs.

Kaut arī pēdējā laikā pašvaldībās nedaudz palielinājies sociālo dienestu un sociālo darbinieku skaits, tomēr joprojām ir liels pastāvīgo iedzīvotāju skaits uz vienu sociālo darbinieku (no 2906 līdz 2369). Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 10. pantu šī skaita samazinājums tiek paredzēts tikai no 2008. gada. Ir vērojams profesionālu sociālo darbinieku un sociālo dienestu trūkums. 2002. gadā ar augstāko sociālā darba izglītību strādāja 170, bet ar vidējo speciālo sociālā darba izglītību 570 sociālie darbinieki. 2002. gadā 202 pašvaldībās sociālā darbinieka funkcijas uz pusslodzi veica pagasttiesu priekšsēdētāji, pašvaldību sekretāres un atsevišķos gadījumos pat paši padomes/domes priekšsēdētāji.

Gan finansiālo līdzekļu trūkuma dēļ, gan pašvaldību priekšsēdētāju izpratnes trūkuma dēļ sociālajos jautājumos, ģimenes un bērnu tiesību aizsardzības jautājumos ne visās pašvaldībās izveidotas ģimeņu atbalsta nodaļas un darbojas sociālie darbinieki uz pilnu slodzi, lai sniegtu profesionālu sociālo palīdzību un atbalstu ģimenēm ar bērniem.

Kā piemērs neefektīvai sociālo dienestu darbībai ir tas, ka 2002. gadā bērnu namos no bērnu kopskaita atrodas tikai 221 bārenis, bet pārējie ir bez vecāku gādības palikušie bērni vai bērni, kuru vecākiem ar bāriņtiesas, pagasttiesas lēmumu ir atņemtas aprūpes tiesības vai ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības. Taču gadījumos, kad bērns izņemts no ģimenes un ievietots bērnu namā, ar vecākiem praktiski neviens nestrādā, līdz ar to bērni bērnu namos pavada ilgus gadus.

Ir ievērojams sadarbības trūkums starp pašvaldību institūcijām un speciālistiem, kā arī pieredzes apmaiņas trūkums. Kā piemēru var minēt Kandavas novada sociālās palīdzības dienesta pozitīvo darbību sociālajā jomā, kur izveidota sociālās palīdzības un atbalsta sistēma darbam ar ģimeni un bērnu un sadarbības modelis starp pašvaldības institūcijām un darbiniekiem, taču viņu pieredze citās pašvaldībās praktiski nav izmantota.

Bieži vien valstī sociālajā jomā nav nošķirtas kontroles funkcijas no izpildes funkcijām, nav nodrošināta sociālo dienestu darbības uzraudzība un metodiskā vadība, kā arī nav noteikta sociālā darbinieka kompetence bērnu tiesību aizsardzības jomā. Līdz ar to vairākās pašvaldībās speciālistu funkcijas dublējas.

Daudzās pašvaldībās sociālais darbs tiek orientēts pirmkārt, uz sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanu, kad vecāki vai pat bērni vēršas pēc palīdzības paši, bet ne uz preventīvo darbu, lai apzinātu reālo situāciju ģimenē un savlaicīgi uzlabotu ģimenes stāvokli, līdz ar to nepieļautu bērna un ģimenes morālo pagrimšanu. Var secināt, ka augstāk minētais ir viens no iemesliem, kāpēc aptaujas laikā daudzi valsts un pašvaldību speciālisti nevarēja atbildēt uz jautājumu - kas tieši strādā ar bērnu un ģimeni pašvaldībā?

Statistikas dati

Valsts sociālo pabalstu saņēmēju skaits (*vidēji gadā*)

Pabalsta veids	2000. gadā	2001. gadā	2002. gadā
Bērna piedzimšanas pabalsts	20130	19427	19986
Bērna kopšanas pabalsts	42636	47054	46694
Ģimenes valsts pabalsts	434486	459240	451747
Piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu	8064	8965	10319

Valsts sociālo pabalstu mēneša vidējais apmērs (*latos*)

Pabalsta veids	2000. gadā	2001. gadā	2002. gadā
Izmaksātais bērna piedzimšanas pabalsts	182.19	183.55	184.37
Piešķirtais Pabalsts bērna kopšanai līdz 3 gadu vecumam:	19.37	19.14	19.16
par bērnu vecumā līdz 1,5 gadiem	30.00	30.00	30.00
par bērnu vecumā no 1,5 līdz 3 gadiem	7.50	7.50	7.50
Izmaksātais ģimenes valsts pabalsts uz vienu bērnu	5.30	5.30	3.30
Izmaksātā piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu	37.28	34.41	34.33
Izmaksātā apgādnieka zaudējuma pensija bērniem	38.27	38.64	39.22
Izmaksāts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts bērnam apgādnieka zaudējuma gadījumā	28.10	29.35	29.39

Sociālās palīdzības pabalsti ģimenēm ar bērniem

	2000. gadā	2001. gadā	2002. gadā
• Personu skaits, kurām piešķirtas brīvpusdienas skolās un bērnudārzos	75476	72175	69800
• Personu skaits, kurām piešķirts pabalsts bērna izglītībai, audzināšanai	81288	46789	47769

Bērnu sociālās aprūpes iestāžu un bērnu skaits 2002. gada beigās

	<i>Bērnu - bāreņu sociālās aprūpes centri</i>		<i>Bērnu nami - patversmes</i>		<i>Specializētie bērnu sociālās aprūpes centri</i>	
	2001. gadā	2002. gadā	2001. gadā	2002. gadā	2001. gadā	2002. gadā
Iestāžu skaits	6	6	49	49	3	3
Bērnu skaits iestādēs,	672	631	2478	2414	419	401
no tiem bērni invalīdi	270	286	71	81	419	401
No kopējā bērnu skaita mācās skolā	30	54	1905	1853	239	140

Bērnu atrašanās vietas sociālās aprūpes iestādēs 2002. gadā

- Bērnu kopskaits 3446
- Bāreņi 221

- **Bez vecāku gādības palikušie bērni** **3225**
- **ar bāriņtiesas lēmumu ir atņemtas aprūpes tiesības** **1924**
- **ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības** **394**
- **citi atrašanās iemesli** **907**

Bērnu aprūpes iestādēs atrodas 741 bērns vecumā līdz 2 gadiem, 477 bērni vecumā no 3 – 7 gadiem, 1856 vecumā no 8 – 15 gadiem un 481 bērns no 16 – 18 gadiem. No 3446 bērniem, kuri atrodas bērnu aprūpes iestādēs, garīgi veseli ir 1753 bērni. Taču ar mācīšanās iemaņu traucējumiem 717 bērni un ar garīgās attīstības traucējumiem 509 bērni.

Bērnu izstāšanās iemesli no bērnu sociālās aprūpes iestādēm 2002. gadā

- **Izstājušies bērni – pavisam** **1004**
- **Atgriezušies pie vecākiem** **340**
- **Adoptēti** **160**
- **Nodoti aizbildnībā** **147**
- **Nodoti audzināšanā audžu ģimenēs** **7**
- **Aizgājuši patstāvīgā dzīvē** **145**
- **Pārvietoti uz:** **153**
 - pašvaldības bērnu sociālās aprūpes iestādēm **86**
 - specializētajiem bērnu sociālās aprūpes centriem **32**
 - citu aprūpes vai ārstniecības iestādī, uz specializētajām mācību iestādēm **22**
- **Miruši** **24**
- **Cits iemesls** **28**

Analīzes gaitā konstatētas problēmas un to iespējamie iemesli

1. Pašreizējās sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu sistēmas darbībā ir vērojami trūkumi.
2. Joprojām ir zems valsts bērna kopšanas pabalsts un valsts ģimenes pabalsts.
3. Trūkst profesionālu sociālo darbinieku un sociālo pedagogu, kā arī ģimeņu un bērnu nodaļu pašvaldībās darbam ar bērnu un ģimeni. Daudzās pašvaldībās sociālie darbinieki nestrādā uz pilnu slodzi, bet apvieno 2-3 funkcijas.
4. Tiesību aktos nav noteikti sociālā darbinieka pienākumi un tiesības bērnu tiesību aizsardzības jomā.
5. Nepietiekami attīstīts sociālo pakalpojumu tīkls (dienas centri, krīžu centri, rehabilitācijas centri u.c.), lai sniegtu sociālo, pedagoģisko un psiholoģisko palīdzību krīzes situācijā nonākušiem bērniem un vecākiem.
6. Tikai daļēji ir nodrošināta sociālo darbinieku apmācība par valsts budžeta līdzekļiem, kā to paredz likums. Aktuāls jautājums par studējošo sociālo darbinieku kredīta dzēšanu. Trūkst mācību iestāžu filiāļu sociālo darbinieku apmācībai reģionos.
7. Valsts līmenī nav nodrošināta sociālo darbinieku metodiskā vadība un darbības koordinēšana.
8. Ir novērojams sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldību institūcijām sociālajā jomā. Nav izstrādāts strapinstitucionālās sadarbības modelis, ir nepietiekoši nodrošināts komandas darbs (sociālie darbinieki, sociālie pedagogi, psiholoģi, bāriņtiesas un pagastietas, skolotāji, atbalsta

- grupas, policija, ārstniecības iestādes u.c.), lai laicīgi diagnosticētu un risinātu ģimenes sociālās problēmas, kā arī nav nodrošināta institūciju darbības koordinēšana.
9. Joprojām liels bērnu skaits ir bērnu namos, taču uzsāktais darbs pārejai no bērnu namiem uz ģimenes veida institūcijām pagaidām vēl nav nesis gaidītos rezultātus.
 10. Trūkst informācijas par audžu ģimeņu institūciju kā tādu, par audžu ģimeņu lomu un funkcijām, atbildību, atalgojumu, atbalstu un palīdzību, nav arī veiksmīgu audžu ģimeņu piemēru. Līdz ar to audžu ģimene kā alternatīva bērnu bāreņu un bez vecāku aizgādības palikušo bērnu aprūpes forma šobrīd praktiski nedarbojas.
 11. Nepietiekami nodrošināta bērnu bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tālākizglītība, socializācija un integrācija sabiedrībā.

Vardarbība pret bērniem

Situācijas raksturojums

Pasaulē arvien vairāk bērnu tiek pakļauti vardarbībai, un Latvija nav izņēmums. Starptautiskā un nacionālā likumdošana paredz, ka ikvienam bērnam ir tiesības uz dzīvi, kas ir brīva no bailēm, draudiem un apdraudējumiem, tiesības uz aizsardzību pret jebkādu vardarbību: psiholoģisko, fizisko vai seksuālo, kā arī nevienam nav tiesību cietsirdīgi izturēties pret bērnu un ļaunprātīgi izmantot viņu.

Tomēr Latvijā joprojām izplatīts bērna tiesību pārkāpums ir vardarbība pret bērnu, kā arī likumā paredzēto tiesību, aizliegumu un ierobežojumu neievērošana. LR Centrālās statistikas pārvaldes dati un Iekšlietu ministrijas Valsts policijas dati liecina, ka ir palielinājies, no vardarbības cietušo bērnu skaits, kā arī atklāto gadījumu skaits, kad noteikta kriminālatbildība par vardarbību pret bērnu. Pastāv gan komerciālā seksuālā ekspluatācija, gan seksuālā vardarbība, gan fiziskā un emocionālā vardarbība pret bērnu.

Veiktā analīze rāda, ka 2001. gadā no vardarbības ir cietuši 1077 bērni, 2002. gadā - 1144 bērni un 2003. gada 6 mēnešos - 800, kas ir par 167 vairāk nekā 2002. gadā attiecīgajā laika periodā. 2002. gadā noziedzīgu nodarījumu rezultātā visvairāk ir cietuši zēni (762). Cietušo bērnu kopskaitā palielinājies arī mazgadīgo bērnu skaits. Bērni ir kļuvuši par slepkavību, cietsirdības, pavešanas netiklībā, zādzību, laupīšanas, huligānisma upuriem. Gandrīz trešdaļa bērnu bijuši izvarošanas, vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas upuri. Ievērojami palielinājusies cietsirdība un vardarbība pret bērniem, bērnu pavešana netiklībā u.c.

2002. gadā vardarbības gadījumu skaits ir palielinājies gan ģimenē, gan skolā, kā arī bērnu vidū. Daudzās ģimenēs bērni cietuši no vecāku alkoholiķu grautiņiem un pazemojumiem, nolaidīgas izturēšanās pret bērnu un fiziskās, emocionālās vai seksuālās vardarbības. Par to liecina arī 2002./2003.g. Latvijas pārskats par tautas attīstību, kurā ir atspoguļots ANO Bērnu fonda (UNICEF) 1998. gada pētījums par vardarbību pret bērniem Latvijā. Pētījuma laikā 29% desmitgadīgu līdz četrpadsmitgadīgu respondentu izteicās, ka vecāki ir emocionāli varmācīgi, 17% - ka vecāki ir fiziski varmācīgi. Citi jautājumi atklāja, ka tādiem bērniem caurmērā spēcīgāk nekā pārējiem ir izteikti psiholoģisku traumu simptomi - dusmas, depresija, trauksme un nedrošības sajūta. Minētā pētījuma rezultāti rāda, ka vardarbība bieži vien ir cēloniski saistīta ar vecāku alkoholismu un bezdarbu. 9% aptaujāto bērnu norādīja, ka tēvam nav darba ārpus mājām un 12%, ka ģimenē pārmērīgi lieto alkoholu un, ka viņi biežāk nekā pārējie mājās cieš no emocionālas vai fiziskas vardarbības.

Vardarbības gadījumi sastopami arī skolā. Bieži vien vecākie un stiprākie bērni pat bez jebkāda iemesla nodara pāri jaunākajiem un vājākajiem. Bērni, visvairāk no vienaudžu puses, tiek pazemoti trūcīga apģērba dēļ, tādēļ daudziem bērniem vispār zūd vēlme apmeklēt skolu. Skolēnu vidū pieaudzis tīšu miesas bojājumu nodarīšanas gadījumu skaits, cietsirdība un nežēlība vienam pret otru.

Nereti ir gadījumi, kad bērni ir cietuši no skolotāju emocionālās vai fiziskās vardarbības. 2002./2003.g. Latvijas pārskatā par tautas attīstību Ventspilī veiktais pētījums liecina, ka 36% zēnu un 18% meiteņu no 11 līdz 16 gadu vecumā norādīja, ka no skolotājiem piedzīvojuši emocionālu varmācību, bet 18% zēnu un 7% meiteņu – fizisku varmācību.

Uzklausot krīžu centru speciālistu, sociālo pedagogu un psihologu viedokļus, kā arī analizējot Centrālās statistikas pārvaldes datus par vardarbību pret bērniem, ir konstatējams, ka vardarbības gadījumu skaits pret bērnu ir lielāks nekā apkopots statistikas datos, jo tajos ir nepilnības un trūkst informācijas. Piemēram, nav apkopota informācija par bērniem, kuri cietuši no emocionālās vai fiziskās vardarbības, kad krimināllieta nav ierosināta, jo vardarbības gadījumi tiek apkopoti, ņemot vērā ierosinātās krimināllietas. Jāsecina, ka patiesais bērnu skaits, kas cietuši no emocionālās, fiziskas vai seksuālās vardarbības ģimenē, skolā vai sabiedrībā, nav apzināts.

Statistikas dati

Noziedzīgu nodarījumu rezultātā cietušie bērni

	1998. gadā	2000. gadā	2001. gadā	2002. gadā
Pavisam cietuši nepilngadīgie	701	935	1077	1144
no tiem:				
zēni	416	605	699	762
meitenes	285	330	378	382
No cietušo kopskaita mazgadīgi bērni vecumā līdz 14 gadiem	-	171	119	136

Noziedzīgu nodarījumu rezultātā cietušo bērnu sadalījums pēc Krimināllikuma pantiem

	1998. gadā	2000. gadā	2001. gadā	2002. gadā
Cietuši bērni – kopā	701	935	1077	1144
tai skaitā pēc noziedzīgiem nodarījumiem:				
slepkavības	5	10	5	4
tīši miesas bojājumi	7	5	9	1
izvarošanas	58	80	69	51
vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana	46	93	74	53
dzimumsakari ar personu, kura nav sasniegusi 16 gadu vecumu	33	16	22	14
pavešana netiklībā	35	76	55	85
cietsirdība un vardarbība pret bērnu	6	62	71	104
zādzības	79	75	109	170
laupīšanas	164	225	322	308
huligānisms	107	105	89	88

Vardarbībā cietušo bērnu rehabilitācija 2002. gadā

Cietušo bērnu skaits - 1144 bērni.
 Rehabilitēto bērnu skaits - 565 bērni.

Analīzes gaitā konstatētās problēmas un to iespējamie iemesli

1. Kopš 1995. gada ir aktuāla problēma par bezmaksas uzticības dienesta (telefona) izveidi pašvaldībās, taču līdzekļu trūkuma dēļ uzticības telefoni ir izveidoti tikai dažās no tām.
2. Joprojām ir aktuāls jautājums par to, lai ierobežotu bērniem pieejamību vardarbīga, erotiska un pornogrāfiska rakstura materiāliem internetā un izslēgtu iespējas izplatīt bērnu pornogrāfijas materiālus internetā.
3. Ir sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldību institūcijām un sabiedriskajām organizācijām, veicot preventīvo darbu ar bērnu un ģimeni, kā arī sniedzot palīdzību bērnam vardarbības gadījumā vai veicot bērna rehabilitāciju, piemēram: sociālā atbalsta nodaļa, sociālais darbinieks un krīžu centra speciālisti; sociālā atbalsta nodaļa, sociālais darbinieks un skola; skola un krīžu centrs u.c.
4. Nepietiekami nodrošināta psihologa loma un pienākumi vardarbības situācijas atpazīšanā skolā, aprūpes un audzināšanas iestādēs, kā arī ģimenē.
5. Psiholoģiskai konsultēšanai vai psihoterapijas procesa veikšanai ne vienmēr ir paredzētas valsts vai pašvaldības apmaksātas papildu konsultācijas.
6. Nav pietiekami nodrošināts darbs ar ģimeni, lai nepieļautu vardarbību ģimenē, kā arī ar ģimeni, kurā pieļauta vardarbība pret bērnu. Nepietiekami nodrošināta ģimenes uzraudzība un atbalsts, īpaši pēc bērna sociālās rehabilitācijas.
7. Trūkst iestāžu, kur ievietot bērnus, kas izņemti no ģimenēm vardarbības gadījumā. Ne visiem vardarbībā cietušiem bērniem nodrošināti rehabilitācijas pakalpojumi.
8. Ir aktuāls jautājums par personas, kura izdarījusi vardarbību pret bērnu, izolēšanu no bērna. Prakse rāda, ka gadījumos, kad vardarbību pret bērnu ir izdarījis viens no vecākiem, kamēr viņa vaina nav pierādīta, no ģimenes tiek izolēts bērns, taču persona, no kuras vardarbības bērns ir cietis, paliek ģimenē.
9. Ir aktuāls jautājums par vecāku atbildības pastiprināšanu vardarbības gadījumā.
10. Nav precīzi noteikts, kuras institūcijas vai speciālista kompetencē ir sniegt bērnam palīdzību vardarbības gadījumā.
11. Joprojām nav apzināta reālā situācija par bērniem, kuri ir cietuši no emocionālās, fiziskās vai seksuālās vardarbības un izveidota datu bāze.
12. Ir vērojams sadarbības trūkums starp speciālistiem, kas iesaistīti vardarbības gadījumu risināšanā.
13. Nepietiekami veikta bērnu, vecāku, skolotāju, ārstu, tiesnešu, policijas darbinieku un sabiedrības izglītošana par visiem vardarbības veidiem pret bērniem un jautājumiem, kā rīkoties vardarbības gadījumā, speciālistiem trūkst speciālo zināšanu darbam ar bērnu, kurš ir cietis no vardarbības.

Bērnu izdarītie noziedzīgie nodarījumi

Situācijas raksturojums

Iekšlietu ministrijas Valsts policijas statistikas dati par bērnu izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem un bērnu skaitu, kuri ir izdarījuši noziedzīgus nodarījumus 2002. gadā, rāda, ka ir liels bērnu likumpārkāpēju skaits. Pēc Iekšlietu ministrijas informācijas 17 – 19% no visiem atklātajiem noziegumiem ir izdarījuši bērni. Tas nozīmē, ka katru piekto vai sesto likumpārkāpumu Latvijā izdara bērns.

2002. gadā bērni ir izdarījuši 2367 zādzības, t.sk., 421 zādzību no automašīnām, 433 zādzības no dzīvokļiem, 301 zādzību no tirdzniecības objektiem. Tāpat bērni ir izdarījuši tādus noziedzīgus nodarījumus kā huligānisms, laupīšana, slepkavība, izvarošana, smagu miesas bojājumu nodarīšana un citus.

Bērnu likumpārkāpēju vidū ir 1618 skolēnu. Raksturīgi tas, ka aizvadītajos gados un arī 2003.gada 6 mēnešos vairāk noziedzīgu nodarījumu ir izdarījuši bērni vecumā no 16 līdz 17 gadiem. Pārsvārā tie ir bērni ar pamatskolas izglītību, kā arī tie, kuri nekur nestrādā un nemācās. No kopējā bērnu skaita, kuri izdarījuši noziedzīgus nodarījumus, gandrīz katrs trešais bērns nekur nemācās un nestrādā.

Valsts policijas informācija par bērnu izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem liecina, ka aizvien biežāk noziedzīgus nodarījumus izdara gados jaunāki bērni. 2003.gada 6 mēnešos Valsts policijā reģistrēti 669 gadījumi, kad noziedzīgus nodarījumus ir izdarījuši bērni, kuri vēl nav sasnieguši 14 gadu vecumu.

Valsts policijas veiktā analīze rāda, ka bērnu, skolotāju un vecāku savstarpējās attiecībās domstarpības visbiežāk rodas atklātības trūkuma un kontroles dēļ. Vecāki nespēj atrast kontaktu ar saviem bērniem, kas savukārt veicina emocionālus un fiziskus pāridarījumus. Bērni, pret kuriem vecāki izturas vienaldzīgi, atsvešinās no pieaugušajiem un nonāk uz ielas, kur nereti kļūst par nozieguma upuriem, noziedzniekiem vai ielu bērniem. Konstatēts arī tas, ka bērni maz uzticas saviem skolotājiem un bieži vien baidās no atriebības, kas varētu izpausties ikdienas savstarpējā saskarsmē un attieksmē vienam pret otru.

Valsts policija uzsver, ka vēl joprojām negatīva iezīme ir tā, ka skolu vadība nelabprāt ziņo policijai par skolā notiekošo, tādējādi tiek mazināta iespēja objektīvi risināt radušās problēmas, sniegt bērnam savlaicīgu un efektīvu palīdzību. Pēc Valsts policijas Nepilngadīgo lietu inspekcijas datiem pieaug klaiņojošo bērnu skaits. Par sistemātisku klaiņošanu uzskaitē ir 321 bērns. Skolēnu vidū pieaudzis arī tīšu miesas bojājumu nodarīšanas gadījumu skaits, cietsirdība un nežēlība vienam pret otru. 2002. gadā skolēnu vidū ir reģistrēti 19 šāda veida noziedzīgi nodarījumi, 268 huligānisma gadījumi, 753 naudas un mantu zādzības, 81 laupīšanas gadījums.

Palielinās bērnu skaits, kas lieto apreibinošas vielas un aizraujas ar azartspēlēm. Pēc statistikas datiem 2002. gadā 572 skolēni noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas brīdī aizturēti reibuma stāvoklī, 19 skolēni bijuši narkotisko vielu iespaidā un 7 toksisko vielu uzbudinājuma stāvoklī.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. pantam likumpārkāpumu profilakses darbu veic pašvaldība sadarbībā ar bērnu vecākiem, izglītības iestādēm, valsts policiju, sabiedriskajām organizācijām un citām iestādēm. Pašvaldību pienākums ir iekārtot profilakses lietu un izstrādāt uzvedības sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmu katram bērnam, kuram ir sociālās uzvedības un vērtīborientācijas novirzes, arī riska grupas bērniem, kuri vēl nav izdarījuši likumpārkāpumus, ielu bērniem, bērniem, kuri ubago, klaiņo, kuri ir izdarījuši likumpārkāpumus vai noziedzīgus nodarījumus, bet sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu, vai ir izdarījuši noziedzīgus nodarījumus pirms 14 gadu vecuma sasniegšanas vai veic citas darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības. Tomēr pētījuma laikā iegūtā informācija liecina, ka šis darbs tiek veikts tikai nedaudzās pašvaldībās. Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu novēršanas jomā joprojām galvenā uzmanība tiek pievērsta sekām, nevis bērnu un ģimeņu sociālo problēmu risināšanai un bērnu noziedzības profilaksei.

Saskaņā ar socioloģiskajiem pētījumiem galvenie bērnu noziedzības cēloņi ir:

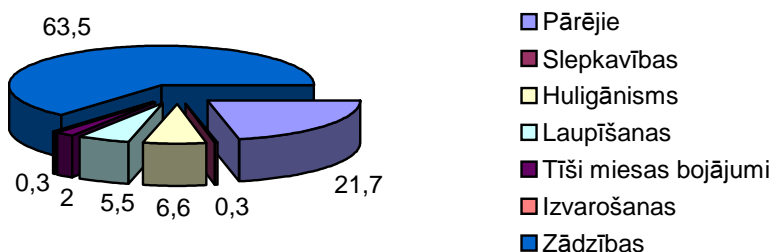
- alkoholisms;
- zems ģimenes ienākumu līmenis;
- vecāku bezdarbs;
- vecāku amorāls dzīves veids, konflikti ģimenē, bezatbildība;
- fiziskā, seksuālā un emocionālā vardarbība pret bērnu.

Ne mazāk bīstama parādība ir bērnu iesaistīšana noziedzīgā un antisociālā darbībā: žūpošanā, ubagošanā un prostitūcijā.

Statistikas dati

Bērnu izdarītie noziedzīgie nodarījumi

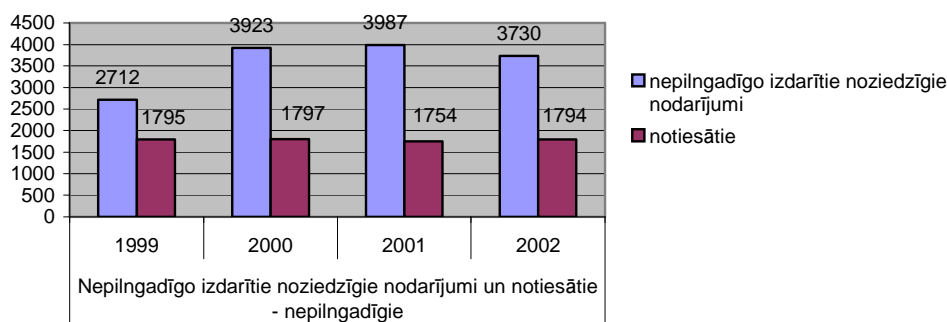
Nepilngadīgo izdarīto noziegumu struktūra 2002.gadā

Notiesātie 14 - 17 gadu vecuma bērni par atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem

	1995. gadā	2001. gadā	2002. gadā
Notiesāti - kopā	1063	1754	1794
tai skaitā par:			
noziegumiem pret īpašumu	885	1477	1447
slepkavībām	9	7	10
izvarošanu	10	10	7
huligānismu	73	122	134
smagu miesas bojājumu nodarīšanu	9	5	25
narkotisko vielu nelikumīgu izgatavošanu, glabāšanu un realizēšanu	3	19	43

Notiesāto bērnu skaits un izdarītie noziedzīgie nodarījumi

Bērnu skaits sociālās korekcijas izglītības iestādēs

	2000. gadā	2001. gadā	2002. gadā
Pavisam	266	209	202
Zēnu skaits "Strautiņi" "Pīlcene"	74 -	61 -	49 11
Meiteņu skaits "Naukšēni"	20	18	19

Bērnu skaits Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem

Kopā 2003. gadā nepilngadīgo skaits – 165 nepilngadīgie.

Analīzes gaitā konstatētās problēmas un to iespējamie iemesli

1. Valsts līmenī nav noteikta par bērnu likumpārkāpumu profilaksi atbildīgā institūcija, kuras kompetencē būtu šī jautājuma uzraudzība, metodiskā vadība un koordinēšana.
2. Pašvaldību līmenī likumpārkāpumu profilakses darba organizācija atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. pantam ir nodrošināta tikai nedaudzās pašvaldībās.
3. Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu novēršanas jomā galvenā uzmanība tiek pievērsta darbam ar sekām, nevis bērnu izdarīto likumpārkāpumu profilaksei. Ir probācijas dienestu trūkums likumpārkāpumu profilakses darba organizācijai un īstenošanai.
4. Tiesu praksē darbā ar nepilngadīgajiem joprojām nav pilnīgi novērsta bērnu ilgstoša atrašanās pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs.
5. Bērniem nav pietiekami nodrošināta kvalitatīva bezmaksas advokāta un psihologa palīdzība pirmstiesas, kā arī tiesvedības laikā.
6. Ir nepietiekama pedagogu apmācība darbam ar bērniem, kuriem ir nepieciešama uzvedības sociālā un pedagoģiskā korekcija.
7. Nav nodrošināta sistemātiska apmācība pedagoģijas un psiholoģijas, kā arī citos bērnu tiesību jautājumos tām profesionālajām grupām, kas strādā ar bērniem (tiesneši, prokurori, advokāti, policisti, skolotāji, sociālie darbinieki un citi).
8. Jau ilgu laiku ir aktuāls jautājums par bērnu nodarbinātību un brīvā laikā pavadīšanu.
9. TV un radio nav izveidoti pastāvīgi informatīvi raidījumi bērniem un pieaugušajiem par starptautisko un nacionālo likumdošanu, pienākumiem un tiesībām.
10. Trūkst dienas centru, nakts patversmju, krīžu centru bērniem, kā arī viņu ģimenēm.
11. Nepietiekami veikta skolēnu apmācība bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un viņu iesaistīšana preventīvajā darbā.

Informatīvā sistēma

Situācijas raksturojums

Atzinīgi jāvērtē LR Centrālās statistikas pārvaldes darbu informācijas par bērnu stāvokli Latvijā (bērnu mirstību, veselības stāvokli, izglītošanu, sociālo aprūpi, vardarbību pret bērniem u.c.) apkopošanā. Tomēr vienlaikus ir jāatzīmē, ka informācijas apkopošanā bērnu tiesību aizsardzības jomā pastāv nepilnības.

Centrālās statistikas pārvaldes biļetenā trūkst informācijas gan par ielu bērniem, gan par bērniem, kuri neapmeklē skolu (ieskaitot bērnus līdz 18 gadu vecumam), ubago vai dzīvo nabadzībā un badojas, ikdienā cieš no emocionālās, fiziskās vai seksuālās vardarbības ģimenē, skolā vai sabiedrībā, nodarbojas ar prostitūciju, atrodas pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs vai pieder citām paaugstināta riska grupām.

Statistikas dati par bērnu veselību atspoguļo bērnu veselības stāvokli vai no 0-17 gadu vecumam vai no 0-19 gadu vecumam. Taču saskaņā ar ANO Konvenciju par bērna tiesībām bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu.

Trūkst informācijas par ģimenēm, kuras kopā ar bērniem izlikta no dzīvokļa, konkrētiem bērnu tiesību pārkāpumu gadījumiem un personām, kuras izdarījušas bērnu tiesību pārkāpumus. Pašreiz Iekšlietu ministrijā tiek reģistrētas tikai tās personas, pret kurām tiek ierosināta krimināllieta, un administratīvi sodītie.

Centrālās statistikas pārvaldes informācija bieži vien ir pretrunā ar praksi. Pirmkārt, valsts un pašvaldību institūciju un atbildīgo amatpersonu rīcībā, kuras šobrīd nodarbojas ar bērnu tiesību nodrošināšanu un aizsardzību, trūkst pēc vienotiem principiem savāktas, sistematizētas, analizētas un integrētas informācijas par bērnu stāvokli, bērnu tiesību pārkāpumiem un dažādu institūciju un konkrētu amatpersonu ieguldījumu šo tiesību nodrošināšanā.

Pašreiz pieejamā statistika zināmā mērā atspoguļo tikai atsevišķu valsts institūciju pārskatus par viņu darbu ar bērniem, bet neveido vienotu priekšstatu par atsevišķiem aspektiem bērnu sociālās grupas dzīvē un nesniedz objektīvu, visaptverošu informāciju par bērnu stāvokli valstī. Līdz šim valstī nav izstrādāta vienota informatīvās sistēmas koncepcija bērnu tiesību aizsardzības jomā, kas ietvertu reālu informācijas ieguves, apstrādes un realizācijas modeļi, kā arī nenotiek sistemātisks un atbildīgs darbs ar informāciju, netiek nodrošināta pietiekama reaģēšana pārkāpumu gadījumā.

Šobrīd valsts un pašvaldību institūcijas datu bāzes veidā neveic bērnu uzskaiti par visiem tiem bērniem, kurus var nosaukt ar vienu apkopojošu nosaukumu – problēmu bērni. Tātad, nav izprotams, kā bez objektīvas, visaptverošas informācijas par patieso bērnu stāvokli Latvijā, rūpīgas tās analīzes, var izstrādāt ilgtermiņa un īstermiņa politikas projektus, programmas, rīcības plānus u.c. pasākumus bērnu stāvokļa uzlabošanai.

Analīzes gaitā konstatētās problēmas un to iespējamie iemesli

1. Valstī ir vērojams Valsts bērnu tiesību aizsardzības informatīvās sistēmas trūkums, kas ļautu kontrolēt situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī izstrādāt konkrētus pasākumus bērnu stāvokļa uzlabošanai.
2. Nav izstrādāts informatīvās sistēmas modelis, kas ietvertu sevī reālu informācijas ieguves, apstrādes un realizācijas metodiku.
3. Nav nodrošināta bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbinieku un citu darbinieku apmācība darbam ar informāciju atbilstoši izveidotajam un apstiprinātajam informatīvās sistēmas uzbūves un darbības modelim.

Bērnu tiesību aizsardzības sistēma Latvijā

Likumdošana, kas regulē bērnu tiesību aizsardzību

Sabiedrības dzīve ir cieši saistīta ar tiesību aktiem. Bērna, tāpat kā ikviena cilvēka dzīvi sabiedrībā, viņa aizsardzību, tiesības un pienākumus nosaka daudzi starptautiskie dokumenti un Latvijas Republikas normatīvie akti.

Katram cilvēkam, īpaši amatpersonām, kuru kompetencē ir bērnu tiesību aizsardzība, ir jāzina pamatlukumi un pamattiesību normas, ir jāprot iztulkot un izprast tajās ietverto saturu, kā arī jāzina savi pienākumi un tiesības, jāprot tos ievērot, pielietot gan bērna, gan sabiedrības interesēs.

Latvijai saistošie starptautiskie dokumenti un Latvijas Republikas normatīvie akti bērnu tiesību aizsardzības jomā ir obligāti visiem - pieaugušajiem un bērniem, fiziskām vai juridiskām personām, publisko tiesību subjektiem un to amatpersonām, jo tie ir galvenie garantanti bērnu tiesību īstenošanai valstī.

Pēc 1991. gada, kad Latvijā tika atjaunota neatkarība, sākās intensīvs likumdošanas atjaunošanas darbs, tika sagatavoti tiesiskie pamati Latvijas neatkarības atjaunošanai, kā arī bērnu tiesību aizsardzībai, veidojās jauna tiesiskā bāze. Līdz ar to bija uzsākta **jaunas, neatkarīgas Latvijas tiesību sistēmas izveidošana**, kurā tika nostiprinātas arī starptautiskās tiesību normas cilvēktiesību, kā arī bērnu tiesību nodrošināšanai. Latvija pievienojās daudziem starptautiskajiem dokumentiem bērnu tiesību aizsardzības jomā, lai nacionālo likumdošanu bērnu tiesību aizsardzības jomā sakārtotu atbilstoši starptautiskajām tiesību normām. Starp tiem svarīgākie starptautiskie dokumenti ir:

- **1990. gada 4. maija Deklarācija par bērnu tiesībām**, kuru Latvijas Republika atzina kā vienu no pirmajiem starptautisko tiesību dokumentiem bērnu tiesību aizsardzības jomā.

- **ANO Konvencija par bērna tiesībām**, kuru 1989. gada 20. novembrī Ģenerālā Asambleja pieņēma kā vienu no svarīgākajiem starptautisko tiesību aktiem bērna pamattiesību un brīvību aizsardzības nodrošināšanai. ANO Konvencija par bērna tiesībām atzīst bērnu par patstāvīgu tiesību subjektu un aicina dalībvalstis, tai skaitā Latviju, sakārtot savu likumdošanu atbilstoši starptautiskajiem tiesību aktiem, lai radītu priekšnoteikumus bērnu aizsardzībai no vardarbības, klaiņošanas, cietsirdīgas izturēšanās un ekspluatācijas un garantētu bērnu tiesību ievērošanu. Konvencija ir visplašāk ratificētais tiesību akts bērnu tiesību aizsardzības jomā visā pasaulē. Pašlaik gandrīz visas pasaules valstis ir tās dalībnieces. Latvija šai Konvencijai pievienojās 1991. gada 4. septembrī, un tā ir spēkā no 14.05.92.

- **ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija**, kuru ANO Ģenerālā Asambleja pieņēmusi 1948. gada 10. decembrī, Latvijā spēkā no 24.03.1992.

- **Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija**, kuru Eiropas Padomes dalībvalstu valdības parakstījušas 1950. gada 4. novembrī, Latvijā spēkā no 27.06.1997.

- **Eiropas Padomes Konvencija par bērnu tiesību piemērošanu**, kuru Eiropas padomes dalībvalstu valdības parakstījušas 1996. gada 25. janvārī, Latvijā spēkā no 01.09.2001.

- **Eiropas Konvencija par bērnu adopciju**, kuru Eiropas Padomes Dalībvalstu valdības parakstījušas 1967. gada 24. aprīlī, Latvijā spēkā no 14.10.2000.

- **Konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem**, kuru dalībvalstis parakstījušas 1980. gada 25. oktobrī, Latvijā spēkā no 01.02.2002.

- **Konvencija par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos**, kuru dalībvalstis parakstījušas 1993. gada 29. maijā u.c..

Pievienojoties vairākiem starptautiskiem tiesību dokumentiem, kuri nosaka dalībvalstu apņemšanos ievērot bērna kā sabiedrības pilnvērtīga locekļa tiesības dažādās dzīves jomās

neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem, **Latvijā tika uzsākta bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reforma.**

Atbilstoši ANO Konvencijai par bērna tiesībām un citiem starptautiskajiem tiesību aktiem **tika grozīti, izstrādāti un pieņemti vairāki normatīvie akti, kas regulē bērnu tiesību aizsardzību, nosaka bērna tiesības un pienākumus, kā arī valsts un pašvaldību iestāžu un to amatpersonu, fizisko vai juridisko personu un sabiedrisko organizāciju kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā.**

Attīstot nacionālo likumdošanu atbilstoši starptautiskajām tiesību normām un pilnveidojot juridisko bāzi bērnu tiesību aizsardzības jomā, tika atjaunota **1922. gada Satversme**, kā arī vēlāk izdarīti grozījumi, papildinot Latvijas Republikas Satversmi ar jaunu nodaļu “Cilvēka pamattiesības”, kura attiecas arī uz bērnu.

Izstrādāts un pieņemts **Bērnu tiesību aizsardzības likums**. Saskaņā ar šo likumu bērns ir atzīts par personu, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kurām Civillikumā noteiktajā kārtībā pilngadība iestājas agrāk.

Bērnu tiesību aizsardzības likumā ir ietverts viens no svarīgākajiem ANO Konvencijas par bērna tiesībām principiem, kas paredz bērna interešu ievērošanu, risinot jebkuru jautājumu. *Likums paredz, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras, un uzliek par pienākumu jebkurai valsts vai pašvaldību institūcijai vai tās amatpersonai, kā arī sabiedriskai organizācijai vai citai fiziskai un juridiskai personai, kas nodarbojas ar bērna aprūpi, audzināšanu un aizsardzību, kā arī tiesai, visās darbībās prioritāri nodrošināt bērna intereses.*

Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteikti bērna tiesību aizsardzības principi un subjekti, kā arī bērna tiesību aizsardzības organizācija valsts un pašvaldību līmenī, lai nodrošinātu bērnu tiesību aizsardzību, kā arī starptautiskās un nacionālās likumdošanas ievērošanu un īstenošanu praksē.

Gandrīz pilnā apjomā ir atjaunots, bet vēlāk arī grozīts Civillikums, kura ģimenes tiesību daļa nosaka ģimenes tiesības, vecāku un bērnu personiskās un mantiskās attiecības, vecāku (aizbildņu) tiesības un pienākumus.

Izstrādāts likums “Par bāriņtiesām un pagasttiesām”, kurā ir noteikta bāriņtiesu un pagasttiesu kompetence bērnu personisko un mantisko tiesību aizsardzībā.

Izstrādāts likums “Par pašvaldībām”, kas paredz pašvaldības pastāvīgās funkcijas darbam ar ģimeni un bērnu, īstenojot bērnu tiesību aizsardzību savā administratīvajā teritorijā, sniedzot sociālo palīdzību, nodrošinot bērna tiesības izglītības iegūšanā, nodrošinot veselības aprūpes pieejamību un palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā un citos jautājumos.

Izstrādāts un pieņemts jauns Izglītības likums, kā arī daudzi citi normatīvie akti izglītības jomā, kas paredz vecāku un pedagogu tiesības un pienākumus bērnu tiesību aizsardzībā izglītības jomā.

Izstrādāts likums “Par sociālo drošību”, “Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums”, kuros ir noteikti Sociālā dienesta, sociālā darbinieka, sociālā aprūpētāja un sociālā rehabilitētāja uzdevumi un kompetence sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanas jomā.

Tika atjaunota likumdošana ārstniecības un nodarbinātības jomā. Izstrādāts un pieņemts Ārstniecības likums un MK Veselības aprūpes finansēšanas noteikumi, kuros ir noteikti ārstniecības personu pienākumi, veicot bērna izmeklēšanu un ārstēšanu, noteikta bērna veselības aprūpes un aizsardzības organizācija.

Izstrādāts Darba likums un Darba aizsardzības likums, kuros ir noteikts darba tiesisko attiecību regulējums, darba devēja un darbinieka (bērna) tiesības un pienākumi, ka arī darba aizsardzības organizācija.

Veikti grozījumi Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kas nosaka vecāku atbildību, ja netiek nodrošināta bērnu audzināšana, kā arī jebkuras personas administratīvo atbildību bērnu tiesību un likumīgo interešu neievērošanas gadījumā. Izstrādāts un pieņemts jauns Krimināllikums, kas paredz kriminālatbildību par noziedzīgiem nodarījumiem pret bērnu un bērna tiesībām.

Darbs pie likumdošanas pilnveidošanas bērnu tiesību aizsardzības jomā nepārtraukti turpinās. Tikai 8. Saeimas laikā ir izstrādāti un pieņemti būtiski grozījumi daudzos tiesību aktos (Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Valsts sociālo pabalstu likumā, Krimināllikumā, likumā “Par izlozēm un azartspēlēm”, likumā “Par bāriņtiesām un pagasttiesām” u.c.), kā arī izstrādāti un pieņemti jaunie likumi un normatīvie akti (likums “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”, Ministru kabineta noteikumi “Adopcijas kārtība”, Ministru kabineta noteikumi “Grūtniecības pārtraukšanas organizatoriskā kārtība” u.c.) bērna un ģimenes tiesību aizsardzības stāvokļa uzlabošanai.

Bērnu tiesību aizsardzības mērķi, uzdevumi un principi

Bērna tiesību aizsardzības mērķi:

- sabiedrības interesēm atbilstošas vērtību orientācijas veidošana un nostiprināšana bērņā;
- bērna orientācija uz izglītību kā uz personisko, sabiedrisko un vispārcilvēcisko pamatvērtību;
- bērna orientācija uz darbu kā vienīgo morāli atbalstāmo eksistences līdzekļu iegūšanas un labklājības avotu;
- bērna orientācija uz ģimeni kā sabiedrības pamatvērtību;
- bērna orientācija uz veselīgu dzīvesveidu kā tautas izdzīvošanas objektīvu priekšnosacījumu;
- bērna veselības un dzīvības maksimāla aizsardzība.

Bērna tiesību aizsardzības uzdevums:

- nodrošināt bērna tiesības, brīvības un to aizsardzību atbilstoši ANO Konvencijai par bērna tiesībām un Latvijas Republikas likumdošanai, ņemot vērā, ka bērnam kā fiziski un intelektuāli nenobriedušai personai vajadzīga īpaša aizsardzība un gādība.

Bērna tiesību aizsardzības principi:

- Tiesiskajās attiecības, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras;
- visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas un citas personas, kas nodarbojas ar bērna aprūpi un audzināšanu, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna intereses;
- darbība vai bezdarbība, kuras rezultātā netiek ievērotas bērna tiesības (bērna atstāšana bez minimāliem iztikas līdzekļiem, pajumtes, aprūpes, aizbildnības), vai citas darbības, kas ierobežo bērna personiskās vai īpašuma tiesībās un brīvības, uzskatāmas par amorālām un pretlikumīgām;
- bērna tiesību aizsardzība īstenojama, sadarbojoties ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskajām organizācijām un citām fiziskajām un juridiskajām personām;
- bērna ārpusģimenes aprūpes laikā ir veicami vajadzīgie pasākumi bērna un vecāku atkalapvienošanās nodrošināšanai;
- valsts nodrošina, lai lietas, kas saistītas ar bērna tiesību aizsardzību, izskatītu speciālisti, kuriem ir zināšanas bērna tiesību aizsardzības jomā;
- iesniegumi, sūdzības, kas saistītas ar bērna tiesību aizsardzību, izskatāmas nekavējoties;
- bērnam nodrošināma iespēja tikt uzklaustam jebkādās ar viņu saistītās tiesvedības vai administratīvās lietās - vai nu tieši, vai ar likumīgā pārstāvja vai attiecīgās institūcijas starpniecību. *Bērna viedoklis jāņem vērā atbilstoši viņa vecumam un briedumam.*

Bērnu tiesību aizsardzības sistēma valsts un pašvaldību līmenī

Vienlaicīgi ar likumdošanas pilnveidošanu valstī kopš neatkarības atjaunošanas 1990. gadā tika uzsākta bērnu tiesību aizsardzības sistēmas sakārtošana un attīstība valsts un pašvaldību līmenī. Bērnu tiesību nodrošināšanai tika izveidots tiesībsargājošo institūciju, to amatpersonu un speciālistu tīkls.

Latvijas Republikas 6. Saeimas laikā Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija izveidoja Bērnu tiesību aizsardzības apakškomisiju, kurā šobrīd darbojas 25 deputāti.

1995. gadā Izglītības un zinātnes ministrijas pakļautībā tika izveidots Bērnu tiesību aizsardzības centrs, kuru 1999. gadā pārveidoja par Valsts bērna tiesību aizsardzības centru un 2002. gadā uz tā bāzes izveidoja Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariātu, lai veidotu un īstenotu vienotu bērna tiesību aizsardzības politiku Latvijā.

1995. gadā bija izstrādāta Bērnu tiesību aizsardzības un nepilngadīgo likumpārkāpumu profilakses valsts programma 1995.–1997. gadam, kuras izstrādē un īstenošanā tika iesaistītas vairākas valsts un pašvaldību institūcijas, amatpersonas un speciālisti. Kopš 1999. gada tiek izstrādāta ikgadēja Valsts programma bērnu stāvokļa uzlabošanai, kā arī ir izstrādātas daudzas citas programmas, veikti daudzi pētījumi un citi pasākumi bērnu tiesību aizsardzības jomā.

1996. gadā Ministru kabinets izveidoja Starpministriju bērnu tiesību aizsardzības komisiju, kura darbojās Izglītības un zinātnes ministrijas ministra vadībā. Komisijas darbībā piedalījās daudzu valsts un pašvaldību institūciju, kā arī sabiedrisko organizāciju pārstāvji. Šobrīd komisiju vada Īpašu uzdevumu ministrs bērnu un ģimenes lietās.

1996. gadā izveidots Valsts cilvēktiesību birojs – neatkarīga valsts iestāde, kas veicina cilvēka, t.sk. bērna, pamattiesību un pamatbrīvību ievērošanu Latvijā atbilstoši Satversmei, Latvijai saistošiem starptautiskajiem dokumentiem un citiem tiesību aktiem cilvēktiesību jomā.

2003. gadā Valsts cilvēktiesību birojā izveidoja Bērnu tiesību aizsardzības daļu. Šai daļai ir īpaša loma bērnu tiesību aizsardzībā. Minētās daļas juristu pienākums ir izskatīt sūdzības bērnu tiesību pārkāpumu gadījumos, kā arī sniegt konsultācijas bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un veikt normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību bērna tiesību aizsardzības jomā.

Izglītības ministrijas pārraudzībā ir izveidota Izglītības valsts inspekcija, kuras pienākums ir kontrolēt izglītības procesa atbilstību izglītību regulējošiem tiesību aktiem, kā arī likumā noteiktajā kārtībā administratīvi sodīt personas par bērna tiesību pārkāpumiem u.c. Labklājības ministrijas pārraudzībā izveidots Sociālās palīdzības fonds, kura pienākums ir sniegt metodisku palīdzību sociālajiem darbiniekiem, Nodarbinātības aģentūra, kuras pienākums ir sniegt valsts un pašvaldību institūcijām, nevalstiskajām organizācijām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām pakalpojumus bezdarba samazināšanas jomā, nodrošināt operatīvu un kvalitatīvu palīdzību bezdarbniekiem un darba meklētājiem, kā arī iesaistīt bezdarbniekus nodarbinātības pasākumos atbilstoši viņu vajadzībām, spējām un vēlmēm.

Iekšlietu ministrijas Valsts policijas Kārtības policijas pakļautībā aktīvi darbojas Nepilngadīgo lietu inspekcija, kuras pakļautībā pilsētās un rajonos strādā nepilngadīgo lietu inspektori, kuru pienākums ir organizēt nepilngadīgo likumpārkāpumu profilaksi, veikt izglītojošo darbu likumdošanā un bērna tiesību aizsardzības jomā. Nepilngadīgo lietu inspekcija uzrauga, koordinē un metodiski vada nepilngadīgo lietu inspektoru darbību.

2003. gada vidū ir izveidota darba grupa, lai izstrādātu Tiesībsarga (ombuda) likumu, kura mērķis ir īpašas valsts institūcijas - Tiesībsarga biroja izveidošana, lai veicinātu cilvēktiesību, t.sk., bērnu tiesību ievērošanu un nodrošinātu efektīvāku kontroli pār publisko tiesību subjektu un to amatpersonu darbības pamatotību un tiesiskumu.

1992. gadā tika uzsākts darbs pie bērnu tiesību aizsardzības sistēmas sakārtošanās arī pašvaldību līmenī. Sāka attīstīties sociālie dienesti, palielinājās sociālo darbinieku skaits, daudzās

izglītības iestādēs sāka darboties sociālie pedagogi un psihologi. Sākot ar 1995. gadu, tika izveidoti Bērnu tiesību aizsardzības centri, bāriņtiesas un pagasttiesas.

Bērnu tiesību aizsardzības centri tika izveidoti Rīgas pilsētā, Cēsu rajonā, Madonas rajonā, Jelgavas rajonā, Jūrmalas pilsētā, Valkas rajonā, Liepājas pilsētā, līdz ar to palielinājās bērnu tiesību aizsardzības speciālistu skaits.

Kopš 1992. gada aktīvi veidojās un attīstījās daudzas sabiedriskās organizācijas, kuras arī uzņēmās nodrošināt bērnu tiesību aizsardzību valstī. Šobrīd šādu organizāciju jau simtiem. No tām aktīvi darbojas: Latvijas Bērnu fonds, "Glābiet bērnus", UNICEF Latvijas Republikas Nacionālā komiteja, Asociācija ielas bērniem, Latvijas Sarkanais Krusts, Latvijas Daudzbērnu Ģimeņu Biedrību apvienība, Pestīšanas armijas Sociālās palīdzības centrs, Latvijas Ģimenes plānošanas un seksuālās veselības asociācija "Papardes zieds", Latvijas Bāreņu biedrība, Misija "Pakāpieni", vairāki krīžu centri un daudzas citas organizācijas.

Bērnu tiesību aizsardzību valsts un pašvaldību līmenī regulē vairāki starptautiskie dokumenti un Latvijas Republikas normatīvie akti, kas nosaka valsts institūciju kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā. Svarīgākie no tiem ir: Bērnu tiesību aizsardzības likums, Izglītības likums, Prokuratūras likums, likums "Par tiesu varu", likums "Par policiju", Likums par Valsts cilvēktiesību biroju, Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss, likums "Par vides aizsardzību", likums "Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās", Darba likums un daudzi citi normatīvie akti. Līdz ar to valsts un pašvaldību līmenī bērnu tiesību nodrošināšanai un aizsardzībai darbojas vairākas valsts un pašvaldību institūcijas, to amatpersonas un speciālisti.

Bērnu tiesību aizsardzības subjekti

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem bērnu tiesību aizsardzība Latvijā ir daudzu valsts, pašvaldību, sabiedrisko organizāciju un citu fizisko vai juridisko personu kompetencē, kuru darbība saistīta ar atbalsta un palīdzības sniegšanu bērniem un ģimenēm.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5. pantam bērnu tiesību aizsardzību valstī nodrošina :

- **bērnu vecāki (aizbildņi) un audžu ģimene;**
- **izglītības, veselības aprūpes, sociālās palīdzības un kultūras iestādes, kā arī darba devēji;**
- **valsts un pašvaldību institūcijas;**
- **sabiedriskās organizācijas un citas fiziskas un juridiskās personas, kuru darbība saistīta ar atbalsta un palīdzības sniegšanu bērniem.**

Bērnu tiesību aizsardzības subjektu kompetence

Bērnu tiesību aizsardzības subjektu pienākumi, tiesības un atbildība, kā arī kompetence bērnu tiesību aizsardzībā ir noteikta gan Bērnu tiesību aizsardzības likumā, gan daudzos citos normatīvajos aktos.

Latvijas Republikas tiesību akti ir pieņemti, ievērojot vecāku un bērnu tiesības dzīvot ģimenē. Tie nosaka vecāku un bērnu personiskās un mantiskās attiecības, atbildību citam pret citu, tiesības un pienākumus. Šajās attiecībās galvenā loma ir vecākiem, jo ar likumu ir noteikti vecāku pienākumi, atbildība un tiesības līdz bērna pilngadības sasniegšanai.

Valstij un pašvaldībai ir jāpalīdz vecākiem un aizbildņiem pildīt savus pienākumus un realizēt tiesības pret saviem bērniem. Valsts un pašvaldību institūcijas un amatpersonas iejaucas ģimenes dzīvē tikai ārkārtējos gadījumos, kad vecāki savas tiesības izlieto nelietīgi, apzināti nepilda savus pienākumus vai pilda tos nolaidīgi vai līdzīgus gadījumos, kur valsts institūcijas iejaukšanās nepieciešama bērna, sabiedrības un valsts interesēs.

Bērnu tiesību aizsardzības subjektu pienākumi:

- bērna tiesību aizsardzības subjektu pienākums sniegt palīdzību bērnam, ja tā ir nepieciešama;
- katrai personai t.sk., bērnam ir tiesības vērsties pēc palīdzības bērnu tiesību aizsardzības institūcijās, kuru kompetence ir bērnu tiesību aizsardzība, ja bērna tēvs, māte vai cits viņa likumīgais pārstāvis, bērnu aprūpes, izglītības iestādes darbinieks pārkāpj bērna tiesības, izturas pret viņu cietsirdīgi vai kādā citādā veidā neievēro bērna tiesības.

Vecāku (aizbildņu) pienākumi, atbildība un tiesības

- Rūpēties par sava bērna dzīvību, veselību, labklājību, izglītību un attīstību;
- nodrošināt bērna aprūpi (uzturēšanu t.i., nodrošināt ar ēdienu, apģērbu, mājokli, nodrošināt veselības aprūpi, kopšanu, izglītot un audzināt, nodrošināt garīgo un fizisko attīstību);
- nodrošināt uzraudzību (rūpēties par bērna drošību, novērst, apdraudējumus);
- pēc iespējas ievērot bērna individualitāti, spējas un intereses;
- izturēties pret bērnu ar cieņu, ievērot viņa tiesības;
- palīdzēt bērnam saprast savus pienākumus, tiesības un īstenot tās;
- sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā un sabiedriski derīgam darbam;
- audzināt bērnu saskaņā ar savu reliģisko pārliecību, ievērojot likumu;
- pārvaldīt bērna mantu likumā noteiktajā kārtībā.

Vecāku (aizbildņu) pienākumi, atbildība un tiesības ir noteiktas Civillikumā, Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Izglītības likumā, Krimināllikumā, Administratīvo pārkāpumu kodeksā un daudzos citos normatīvajos aktos.

Valsts varas orgānu un institūciju kompetence bērnu tiesību aizsardzībā

Ministru kabineta kompetence:

- izstrādāt bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai attiecīgus likumprojektus un izdot nepieciešamos noteikumus;
- apstiprināt ilgtermiņa valsts politikas projektus bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- izveidot bērna tiesību aizsardzības komisiju, piesaistot arī sabiedriskās bērna tiesību aizsardzības organizācijas un pašvaldības vai to sabiedrisko organizāciju pārstāvjus;
- apstiprināt valsts programmu sociālo pedagogu un sociālo darbinieku sagatavošanā.

Ministru kabineta kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums

Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās kompetence:

- sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju, Iekšlietu ministriju, Tieslietu ministriju, Kultūras ministriju, Labklājības ministriju un Veselības ministriju, citām valsts un pašvaldību institūcijām un sabiedriskajām organizācijām izstrādāt ilgtermiņa valsts politikas projektu bērna un ģimenes tiesību aizsardzības jomā;
- piedalīties sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības politikas izstrādāšanā bērnu un ģimenes tiesību jomā;
- atbilstoši savai kompetencei atbildēt par valdības apstiprināto programmu īstenošanu;

- organizēt un koordinēt normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību bērna tiesību aizsardzības jomā un atbilstoši savai kompetencei izstrādāt priekšlikumus par grozījumiem normatīvajos aktos, lai nodrošinātu bērna tiesību aizsardzību;
- koordinēt valsts un pašvaldību iestāžu darbību, uzraudzīt un analizēt bērna tiesību aizsardzības procesa kvalitāti;
- sadarbībā ar citām valsts un pašvaldību institūcijām sagatavot un reizi gadā iesniegt Saeimai un Ministru kabinetam pārskatu par bērnu stāvokli valstī;
- sadarbojoties ar ieinteresētajām ārvalstu institūcijām, kā arī atbilstoši savai kompetencei piedalīties starptautisku līgumu projektu izstrādāšanā un slēgt starptautiskus līgumus;
- sagatavot iesniegšanai Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību komitejai ziņojumu par bērnu stāvokli Latvijā un pasākumiem, kas veikti bērna tiesību nodrošināšanai;
- uzraudzīt un metodiski vadīt bērnu ārpusģimenes aprūpes iestāžu darbu bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- uzraudzīt un metodiski vadīt bāriņtiesu (pagasttiesu) darbu (izņemot funkcijas, kas noteiktas likumā “Par bāriņtiesām un pagasttiesām” VII un VIII nodaļā);
- sniegt metodisku palīdzību bērna tiesību aizsardzības speciālistiem pašvaldībās;
- vadīt bērnu tiesību aizsardzības komisiju.

Valsts bērna tiesību aizsardzības inspektoru kompetence:

- uzraudzīt likumu izpildi attiecīgajā administratīvajā teritorijā;
- inspektoram ir tiesības pēc savas iniciatīvas vai sakarā ar sūdzību pārbaudīt jebkuras valsts vai pašvaldības iestādes, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās vai juridiskās personas darbību bērna tiesību aizsardzības jautājumos, pieprasīt no institūcijām, organizācijām un personām informāciju vai paskaidrojumus šajā jomā;
- dot ieteikumus pārkāpumu novēršanā, kā arī ierosināt, lai attiecīgā iestāde vainīgo amatpersonu sauc pie disciplinārās vai citas likumā noteiktās atbildības.

Valsts bērna tiesību aizsardzības inspektori ir Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāta pakļautībā.

Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās kompetenci nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums, Ministru kabineta 2002. gada noteikumi Nr. 525 “Noteikumi par īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās kompetenci”, Ministru kabineta noteikumi nr. 57 “Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāta nolikums”, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Labklājības ministrijas kompetence:

- izstrādāt valsts politikas projektus bērnu un ģimenes sociālās drošības jomā, tajā skaitā sociālās apdrošināšanas un valsts sociālo pabalstu jomā, sociālās palīdzības, sociālās aprūpes, sociālās un profesionālās rehabilitācijas jomā, pusaudžu nodarbinātības jomā, kā arī koordinēt šo projektu izpildi un atbildēt par to īstenošanu;
- organizēt un koordinēt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību atbilstoši valsts programmām un Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumam;
- nodrošināt valsts pasūtījumu sociālo darbinieku sagatavošanai par valsts budžeta līdzekļiem;

Labklājības ministrijas Valsts darba inspekcijas kompetence:

- veikt pasākumus, lai nodrošinātu efektīvu valsts politikas īstenošanu darba tiesisko attiecību, darba aizsardzības un bīstamo iekārtu tehniskās uzraudzības jomā;
- kontrolēt darba tiesisko attiecību, darba aizsardzības un bīstamo iekārtu tehniskās uzraudzības normatīvo aktu prasību ievērošanu;

- kontrolēt, kā darba devēji un darbinieki savstarpēji pilda pienākumus;
- veikt darbā notikušo nelaiemes gadījumu izmeklēšanu likumā noteiktajā kārtībā;
- kontrolēt darba vietās esošo darba aprīkojumu, personāla individuālo un kolektīvo aizsardzības līdzekļu, veselībai kaitīgo un bīstamo vielu izmantošanu, kā arī tehnoloģisko procesu ievērošanu atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- sniegt bezmaksas konsultācijas darba devējiem, darbiniekiem u.c.

Labklājības ministrijas Nodarbinātības dienesta kompetence:

- piedalīties nacionālā nodarbinātības plāna izstrādē un īstenošanā;
- veikt bezdarbnieku un darba meklētāju reģistrāciju un uzskaiti, veidot un sistemātiski atjaunot attiecīgo datu bāzi;
- nodrošināt operatīvu un kvalitatīvu palīdzību bezdarbniekiem un darba meklētājiem, t.sk., bērniem, kā arī iesaistīt bezdarbniekus aktīvajos nodarbinātības pasākumos atbilstoši viņu vajadzībām, spējām un vēlmēm;
- apkopot informāciju par darba devēju pieteiktajām brīvajām darba vietām un nodrošināt šīs informācijas pieejamību bezdarbniekiem un darba meklētājiem.

Labklājības ministrijas un tās pārraudzībā vai pakļautībā esošo iestāžu darbu bērna tiesību aizsardzībā nosaka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, likums “Par sociālo drošību”, Bērnu tiesību aizsardzības likums, Valsts darba inspekcijas likums, likums “Par pašvaldībām”, Ministru kabineta noteikumi Nr. 425 “Nodarbinātības valsts aģentūras nolikums”, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Veselības ministrijas kompetence:

- izstrādāt valsts politikas projektus bērnu veselības aprūpes jomā, tajā skaitā medicīniskās rehabilitācijas jomā;
- organizēt un koordinēt bērnu veselības aprūpi atbilstoši valsts programmai un normatīvajiem aktiem.

Veselības ministrijas kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums, Ārstniecības likums, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi tiesību akti.

Izglītības un zinātnes ministrijas kompetence:

- izstrādāt valsts politikas projektus bērnu izglītības un sporta jomā un organizēt apstiprināto projektu izpildi;
- nodrošināt izglītības pieejamību un kvalitāti;
- sadarbībā ar Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariātu izstrādā izglītošanas programmas bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- nodrošināt veselības mācības kā obligāta mācību priekšmeta ieviešanu skolās;
- noteikt izglītības darbiniekiem izvirzāmās kvalifikācijas prasības un kritērijus, veicināt izglītības darbinieku kvalifikācijas līmeņa paaugstināšanu;
- veicināt izglītības darbinieku kvalifikācijas līmeņa paaugstināšanu, kopā ar Labklājības ministriju un Veselības ministriju izstrādāt valsts programmu sociālo darbinieku, sociālo pedagogu un skolotāju sagatavošanai darbam ar bērniem ar īpašām vajadzībām un bērniem, kuriem nepieciešama uzvedības sociālā un pedagoģiskā korekcija, kā arī ar šo bērnu ģimenēm, un koordinēt valsts programmas īstenošanu.

Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības valsts inspekcijas kompetence:

- kontrolēt izglītības procesa atbilstību Izglītības likumam un citiem izglītību regulējošiem normatīvajiem aktiem;

- analizēt izglītības iestāžu darbību, izstrādāt priekšlikumus normatīvo aktu grozījumiem un izglītības iestāžu darba uzlabošanai;
- ierosināt darba devējam disciplināri sodīt izglītības iestādes vadītāju vai pedagogu vai lauzt ar viņu noslēgto darba līgumu gadījumos, kad konstatēts normatīvo aktu pārkāpums;
- likumā noteiktajā kārtībā administratīvi sodīt personas par bērna tiesību pārkāpumiem;
- apturēt amatpersonu rīkojumus un atstādināt no pienākumu pildīšanas gadījumos, kad ir apdraudēta izglītojamo veselība vai dzīvība, kā arī citos likuma pārkāpuma gadījumos.

Izglītības un zinātnes ministrijas un Valsts izglītības inspekcijas kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā nosaka Izglītības likums, Vispārējās izglītības likums, Bērnu tiesību aizsardzības likums, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Iekšlietu ministrijas kompetence:

- izstrādāt un īstenot bērnu noziedzības novēršanas programmas, kā arī programmas bērna aizsardzībai pret noziegumu;
- sadarbībā ar citām institūcijām veikt pasākumus cīņai pret bērnu nelikumīgu pārvietošanu pāri valsts robežai un bērnu neatgriešanos no ārvalstīm;
- nodrošināt policijas darbiniekiem speciālu apmācību darbam ar nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem un nepilngadīgajiem noziedzīga nodarījuma upuriem un viņu ģimenēm.

Iekšlietu ministrijas Valsts policijas kompetence:

- aizsargāt personu, t.sk., bērnu tiesības un likumīgās intereses;
- novērst noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus;
- sniegt palīdzību personām, iestādēm to tiesību aizsardzībā un ar likumu noteikto pienākumu realizācijā;
- piemērot administratīvos sodus.

Iekšlietu ministrijas Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta kompetence:

- izzināt bērnu likumpārkāpumus un piedalīties to novēršanā;
- izskatīt iesniegumus un sūdzības;
- veikt vispārējās likumpārkāpumu profilakses darbu;
- piedalīties bērna tiesiskajā izglītošanā un audzināšanā;
- gatavot iesniegšanai tiesā pārbaudes materiālus par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem;
- veikt pasākumus bezvēsts pazuduša bērna meklēšanai;
- sadarbībā ar citiem dienestiem pārbaudīt, kā tiek ievēroti noteikumi, kas aizliedz pārdot alkoholiskus dzērienus un tabakas izstrādājumus bērniem līdz 18 gadu vecumam;
- pieprasīt vajadzīgās ziņas no iestādes, kurā bērns mācās vai strādā;
- sastādīt administratīvā pārkāpuma protokolus par bērna izdarītajiem administratīvajiem pārkāpumiem un par viņu vecāku pienākumu nepildīšanu bērnu audzināšanā un izglītošanā.

Iekšlietu ministrijas, Iekšlietu ministrijas Valsts policijas un Nepilngadīgo lietu inspektora dienesta kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā nosaka likums "Par policiju", Bērnu tiesību aizsardzības likums, Valsts policijas Kārtības policijas Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta instrukcija un citi normatīvie akti.

Tieslietu ministrijas kompetence:

- organizēt tiesnešu apmācību bērna tiesību jautājumos;
- nodrošināt tādu tiesu darba organizāciju, lai lietas, kas saistītas ar bērna tiesību un interešu aizsardzību, tiktu izskatītas ārpus kārtas.

Tieslietu ministrijas kompetenci bērna tiesību aizsardzības jomā nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Kultūras ministrijas kompetence:

- Izstrādāt valsts programmu bērnu kultūras un kultūrizglītības jomā un atbildēt par tās īstenošanu.

Kultūras ministrijas kompetenci bērna tiesību aizsardzības jomā nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Ģenerālprokuratūras kompetence:

- organizēt prokuroru apmācību bērna tiesību jautājumos un nodrošināt bērna tiesību ievērošanu pirmstiesas izmeklēšanas procesā.

Ģenerālprokuratūras kompetenci bērna tiesību aizsardzības jomā nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Valsts cilvēktiesību biroja kompetence:

- izskatīt sūdzības par bērna likumīgo tiesību un interešu pārkāpumiem, sevišķu vērību pievēršot iespējamām nelikumībām no valsts vai pašvaldību institūciju puses, kā arī sabiedrisko organizāciju un citu personu puses un veikt uzraudzību par likumu izpildi.

Valsts cilvēktiesību biroja kompetenci bērna tiesību aizsardzības jomā regulē Likums par Valsts cilvēktiesību biroju, Valsts cilvēktiesību biroja Bērnu tiesību aizsardzības daļas nolikums, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Pašvaldību institūciju un darbinieku kompetence bērnu tiesību aizsardzībā

Pagasta un pilsētas pašvaldību kompetence:

- analizēt stāvokli bērna tiesību ievērošanas jomā;
- izstrādāt un realizēt bērna tiesību aizsardzības programmu pilsētas vai pagasta administratīvajā teritorijā;
- sniegt palīdzību un atbalstu ģimenēm, kurās ir bērni, garantējot ikvienam pašvaldības teritorijā dzīvojošam bērnam pajumti, siltumu, apģērbu un vecumam un veselības stāvoklim atbilstošu uzturu;
- sniegt palīdzību iedzīvotājiem dzīvokļa jautājuma risināšanā;
- nodrošināt ārpusģimenes aprūpi tiem bērniem, kuriem uz laiku vai pastāvīgi nav savas ģimenes vai kurus viņu pašu interesēs nedrīkst atstāt šajā ģimenē;
- nodrošināt bērna tiesības iegūt vispārējo vidējo izglītību;
- sniegt bērniem palīdzību arodapmācībā;
- organizēt mātes un bērna primāro veselības aprūpi;
- organizēt vecāku izglītošanu;

- gādāt par pirmsskolas un ārpuskolas bērnu iestādēm, tautas bibliotēkām, bērnu atpūtas organizēšanu;
- izstrādāt un realizēt programmas darbam ar ielas bērniem;
- veikt civilstāvokļa aktu reģistrāciju;
- veikt attiecīgajā administratīvajā teritorijā dzīvojošo bērnu uzskaiti;
- gādāt par savas administratīvas teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību;
- **nodrošināt un īstenot bērna tiesību aizsardzību administratīvajā teritorijā;**
- veikt citus pasākumus bērnu tiesību nodrošināšanā.

Bērnu tiesību aizsardzību pašvaldību līmenī koordinē rajona pašvaldība. Bērna tiesību nodrošināšanai pašvaldība iesaista sabiedrību un koordinē sabiedrisko organizāciju darbību.

Pašvaldību rajona, pagasta un pilsētas kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā regulē Bērnu tiesību aizsardzības likums, likums "Par pašvaldībām", Izglītības likums, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Pedagoga kompetence:

- radoši un atbildīgi piedalīties attiecīgo izglītības programmu īstenošanā;
- audzināt krietnus, godprātīgus cilvēkus – Latvijas patriotus;
- ievērot pedagogu profesionālās ētikas normas;
- nodrošināt bērna iespējas īstenot savas tiesības izglītības iestādē;
- ievērot bērna tiesības, nekavējoši ziņot par bērna tiesību pārkāpumiem (vardarbību, citu pret bērnu tiesību ierobežojumu vērstu nodarījumu) skolas administrācijai vai citai kompetentai iestādei;
- būt atbildīgam par skolēnu veselību un dzīvību mācību stundās un viņa vadītajos un organizētajos pasākumos;
- veidot pozitīvu sadarbības vidi;
- sadarboties ar skolēna ģimeni;
- ievērot skolēna vajadzības, pieredzi, domāšanas veidu, spējas;
- stimulēt, vadīt un sniegt īpašu atbalstu skolēniem, kuriem ir grūtības;
- motivēt skolēnu mācīties un ticēt savām spējām;
- īstenot ANO Konvenciju par bērna tiesībām, Bērnu tiesību aizsardzības likumu, Izglītības likumu, Vispārējās izglītības likumu un citus normatīvos aktus, kas ir saistīti ar audzināšanu.

Pedagoga kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā nosaka Izglītības likums, Bērnu tiesību aizsardzības likums, Pamatizglītības iestādes parauglikums, Vispārējās vidējās izglītības iestādes parauglikums, Konceptija audzināšanas darbībai pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestādēs, ANO Konvencija par bērna tiesībām u.c. normatīvie akti.

Sociālā pedagoga kompetence

- Diagnosticēt bērnu socializācijas grūtības, esošo sociālo risku ietekmi uz viņu pilnvērtīgu integrēšanos sabiedrībā un sociālo prasmju apguvē:
 - apzināt ģimeņu sociālās un ekonomiskās problēmas un to ietekmi uz bērnu sociālās dzīves un pašrealizēšanās kvalitāti;
 - noteikt riska faktoru klātesamības pakāpi ģimenē, skolā, vienaudžu vidē un to ietekmi uz socializācijas procesu;
 - apkopot datus par bērnu socializācijas apstākļiem un riska faktoriem skolā un ģimenē;
 - izvērtēt izglītības, ārpuskolas, pirmsskolas un citu mācību un audzināšanas iestāžu sociālpedagoģiskās iespējas resocializācijas programmu īstenošanā;
 - analizēt bērnu tiesību ievērošanu ģimenē, skolā un citās socializācijas institūcijās;

- diagnosticēt dzīves prasmju līmeni.
- Prognozēt socializācijas procesu kvalitāti bērnu ģimenēs, kā arī citās formālajās un neformālajās sociālajās struktūrās:
 - prognozēt plānoto sociālpedagoģiskās darbības līdzekļu, formu, metožu un paņēmieni iedarbības efektivitāti;
 - paredzēt iespējamus resursus un partnerus sociālpedagoģisku jautājumu risināšanā;
- Plānot un īstenot konkrētas sociālpedagoģiskas darbības bērnu tiesību aizsardzības jomā:
 - veikt darbības bērnu brīvā laika pavadīšanas jomā, iesaistot šī uzdevuma risināšanā kompetentus sadarbības partnerus;
 - veikt izglītojošo darbu par bērnu sociālās pieredzes veidošanu un korekciju, sniegt sociālpedagoģiskās konsultācijas;
 - informēt bērnus, vecākus un pedagogus par sociālo jautājumu risināšanas kārtību un iespējam pašvaldībā;
 - palīdzēt risināt sociālo apstākļu radītos konfliktus starp skolu, ģimeni un pašvaldību institūcijām, kā arī koordinēt sadarbību starp skolu un institūcijām, kuras ir atbildīgas par bērnu sociālo problēmu risināšanu;
 - īstenot sociālās rehabilitācijas pasākumus bērniem no mācībām brīvajā laikā;
 - veicināt bērnu pašatbildības un pašrealizācijas izpausmes resocializācijas procesā;
 - plānot un īstenot sociālpedagoģisko darbību pašvaldībās;
 - sadarbībā ar sociālo rehabilitētāju izstrādāt un realizēt individuālās uzvedības korekcijas programmas bez vecāku aizgādības palikušiem bērniem;
 - sadarboties ar sociālajiem dienestiem, lai sekmētu ģimeņu atveseļošanu un bērnu atgriešanu ģimenē;
 - veikt preventīvo darbu ar riska bērniem grupā, kuru socializācija notiek galvenokārt neformālā vidē;
 - izstrādāt un īstenot bērnu sociālās korekcijas programmas;
 - piedalīties procesuālajās darbībās u.c. pasākumos bērna tiesību aizsardzības jomā.

Normatīvais akts, kas nosaka sociālā pedagoga statusu un funkcijas nav izstrādāts. Sociālā pedagoga darba apraksts ir atspoguļots ar Izglītības un zinātnes ministrijas 2003. gada 8. septembra rīkojumu Nr. 424 apstiprinātajā profesijas standartā.

Psihologa kompetence:

- aizsargāt bērna tiesības attīstīties saskaņā ar savām individuālajām psihiskajām īpatnībām un interesēm;
- palīdzēt bērnam sevi labāk saprast, pilnveidot bērna saskarsmes iemaņas;
- palīdzēt bērnam psiholoģiski sagatavoties patstāvīgai dzīvei, saglabāt pašcieņu un cerību pat grūtos personīgās dzīves brīžos;
- veikt bērna sociālpsiholoģiskās vides izpēti;
- konsultēt bērnus, vecākus un pedagogus bērna psiholoģisko problēmu gadījumos;
- konsultēt talantīgus bērnus, viņu vecākus (aizbildņus) un pedagogus;
- izstrādāt bērna psihiskās attīstības korekcijas pamatprincipus mācību apguves grūtību gadījumos un attiecīgus ieteikumus pedagogiem un vecākiem;
- piedalīties pedagoģiski medicīnisko komisiju sēdēs;
- ievērot psihologa darba ētiku;
- atbildēt par psiholoģiskās izpētes materiālu konfidencialitāti;
- neizpaust profesionālos noslēpumus par pētāmo bērnu.

Psihologa darba apraksts ir atspoguļots atbilstoši ar Izglītības un zinātnes ministrijas 2002. gada 6. jūnijā rīkojumu Nr. 203 apstiprinātajam Profesiju standartam.

Sociālā dienesta un sociālā darbinieka kompetence:

- veikt sociālo darbu ar personām un ģimenēm;
- veikt personas individuālo vajadzību novērtējumu;
- sniegt sociālos pakalpojumus vai organizēt to sniegšanu ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi, audžu ģimenēm, aizbildņiem, personām, kuras aprūpē kādu no ģimenes locekļiem - invalīdiem, personām ar garīga rakstura traucējumiem, un citām personu grupām, kurām tas nepieciešams;
- novērtēt klientu vajadzības, materiālos un personiskos (motivācija, nepieciešamās zināšanas un prasmes, izglītība, profesija u.c.) resursus;
- sniegt sociālo palīdzību;
- administrēt pašvaldības budžeta līdzekļus, kas novirzīti pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanai;
- novērtēt sociālā dienesta administrēto un pašvaldības finansēto sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības kvalitāti;
- informēt iedzīvotājus par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību un to sniegšanas kārtību;
- rakstveidā informēt personu, kas pieprasījusi pakalpojumu vai sociālo palīdzību, par pieņemto lēmumu un atteikuma gadījumā norādīt atteikuma iemeslus un lēmuma pārsūdzēšanas termiņus un kārtību;
- sniegt personai psihosociālu un materiālu palīdzību, lai sekmētu krīzes situācijas pārvarēšanu un veicinātu šīs personas iekļaušanos sabiedrībā;
- sniegt informāciju un konsultācijas personai saprotamā veidā;
- pieprasīt un bez maksas saņemt ziņas par personas funkcionālo traucējumu raksturu un pakāpi, vecāku aizgādības tiesību realizāciju, bērna tiesisko un mantisko stāvokli, aizbildnības jautājumiem, ienākumiem un piederošajiem īpašumiem, ja šīs ziņas nepieciešamas, lai pieņemtu lēmumu par sociālā pakalpojuma vai sociālās palīdzības sniegšanu;
- sniegt sociālo palīdzību bērniem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, ja nepieciešams – nodrošināt bērniem ārpusģimenes aprūpi bērnunamā vai audžu ģimenē;
- nodrošināt iespēju bērniem ar īpašām vajadzībām (invalīdiem) saņemt sociālās aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumus;
- nodrošināt iespēju personām ar fiziska rakstura traucējumiem (t.sk. bērniem) saņemt dienas rehabilitācijas centru pakalpojumus;
- nodrošināt iespēju personām (bērniem), kuras nonākušas alkoholisko dzērienu vai narkotisko vielu atkarībā, saņemt sociālo rehabilitāciju;
- nodrošināt rehabilitācijas pakalpojumus vardarbībā cietušiem bērniem;
- nodrošināt sociālās garantijas bērniem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās, bērnam sasniedzot pilngadību – palīdzot uzsākt patstāvīgu dzīvi, izmaksājot pabalstus;
- veikt pasākumus, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē, uzturētu kontaktus starp bērnu un vecākiem vai, ja tas iespējams, meklētu iespēju nodrošināt bērna aprūpi citā ģimenē.

Sociālā dienesta un sociālā darbinieka darbību nosaka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, likums "Par sociālo drošību", likums "Par pašvaldībām", Bērnu tiesību aizsardzības likums, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Bāriņtiesas un pagasttiesas kompetence:

- kārtot aizbildnības, adopcijas jautājumus;
- aizstāvēt bērna personiskās un mantiskās tiesības;
- lemt par bērna tiesībām satikties ar vecākiem un vecāku tiesībām satikties ar bērnu vecāku šķiršanās gadījumā;

- lemt par vecāku aprūpes tiesību atņemšanu, ja vecāki nepilda savus pienākumus;
- lemt par vecāku aprūpes tiesību atjaunošanu;
- sniegt tiesā prasības par vecāku aizgādības tiesību atņemšanu, kā arī citas prasības un pieteikumus bērna interesēs;
- piedalīties tiesas sēdēs un administratīvās komisijas sēdēs;
- veicināt ģimenes saišu atjaunošanu;
- veikt notariālās funkcijas likumā “Par bāriņtiesām, pagasttiesām” noteiktajā kārtībā;
- risināt bērna un vecāku mantiskās attiecības;
- lemt par pilngadības piešķiršanu bērnam pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas;
- lemt par atļaujas došanu stāties laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, ja šādu atļauju nav devis neviens no vecākiem vai aizbildnis;
- uzraudzīt aizbildņa rīcību;
- izskatīt sūdzības un iesniegumus par vecāku, aizbildņu un aizgādņu rīcību;
- veikt iedzīvotāju dzīves apstākļu apsekošanu, lai iegūtu aizbildnības jautājumu izlemšanai vajadzīgās ziņas;
- uzaicināt vecākus, aizbildņus un adoptētājus un citas personas uz pārrunām un pieprasīt no viņām paskaidrojumus par bērnu personisko un mantisko tiesību aizsardzību;
- veikt darbu ar audžu ģimenēm;
- sagatavot audžu ģimenes;
- prasīt, lai iestādes, uzņēmumi un organizācijas, kā arī atsevišķi iedzīvotāji iesniegtu vajadzīgos dokumentus un citus materiālus, lai nodrošinātu bērna tiesību ievērošanu;
- izšķirt vecāku domstarpības bērna audzināšanas jautājumos;
- noskaidrot ģimenes, kurās nav pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana, un sadarbībā ar citām institūcijām lemt par nepieciešamās palīdzības sniegšanu bērnam un ģimenei;
- sniegt palīdzību bērnam, ja vecāki viņam noteikuši nepamatotus ierobežojumus;
- dot piekrišanu bērna līdz četrus gadus vecumam uzturēšanai kopā ar māti ieslodzījuma vietā;
- dot piekrišanu bērna ārstēšanai no alkohola, narkotisko vielu, psihotropo vielu vai citādas atkarības;
- nodrošināt bez vecāku gādības palikušiem bērniem ārpusģimenes aprūpi;
- nodrošināt mitekli un aprūpi bērnam, ja ģimene tiek izlikta no dzīvokļa;
- nepieciešamības gadījumā nosūtīt bērnu uz konsultāciju pie psihologa, ārsta vai cita speciālista;
- sniegt palīdzību bērniem, kuri cietuši no vardarbības;
- lemt par pabalsta par bērnu invalīdu izmaksas pārtraukšanu personai, kura bērnu faktiski nekopj un neaudzina.

Bāriņtiesu un pagasttiesu kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā nosaka likums “Par bāriņtiesām un pagasttiesām”, Bērnu tiesību aizsardzības likums, likums “Par pašvaldībām”, Ministru kabineta Bāriņtiesu un pagasttiesu darbības noteikumi, ANO Konvencija par bērna tiesībām un citi normatīvie akti.

Rajona (pilsētas) bērna(u) tiesību aizsardzības speciālista (inspektora) kompetence:

- veicināt vienotas bērna tiesību aizsardzības sistēmas izveidi;
- uzraudzīt un koordinēt pašvaldību institūciju darbību bērnu tiesību aizsardzības jautājumos;
- analizēt bērna tiesību aizsardzības stāvokli un organizēt pasākumus, lai novērstu situācijas, kas apdraud bērna dzīvību un veselību;
- īstenot bērnu tiesību aizsardzību atbilstoši ANO Konvencijai par bērna tiesībām un Latvijas Republikas likumdošanai;

- informēt un izglītēt bērnus, vecākus, sabiedrību par bērna tiesībām un pienākumiem, kā arī par tiesību aizsardzības stāvokli pašvaldības teritorijā, izmantojot presi, TV, radio;
- piedalīties tiesas sēdēs;
- sniegt konsultatīvo palīdzību bērna tiesību aizsardzības jautājumos;
- piedalīties normatīvo dokumentu izstrādē, kā arī priekšlikumu un programmu izstrādē bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- sadarbībā ar sociālajiem darbiniekiem, bāriņtiesām (pagasttiesām), sociālajiem pedagogiem, psihologiem un mediķiem sniegt atbalstu bērniem krīzes situācijā;
- gadījumos, kad ir pārkāptas bērna tiesības, ziņot tiesībsargājošām institūcijām.

Normatīvais akts, kas nosaka bērna tiesību aizsardzības speciālista darbību nav izstrādāts. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumu, bērnu tiesību aizsardzības speciālista vai inspektora pienākumus nosaka pašvaldība.

Bērnu tiesību aizsardzības speciālista (inspektora) kompetence ir atspoguļota, ņemot vērā funkcijas, kuras ir noteiktas atsevišķos tiesību aktos, kā arī apkopojot pētījuma gaitā iegūto informāciju par bērnu tiesību aizsardzības speciālista pienākumiem un tiesībām pašvaldībās.

Pašvaldības policijas kompetence:

- veikt likumpārkāpumu profilaksi;
- sniegt sociālās rehabilitācijas palīdzību personām, kuras atbrīvotas no brīvības atņemšanas un ierobežošanas vietām vai kuras ārstējas no alkoholisma, toksikomānijas vai narkomānijas;
- veikt darbu sabiedrības, t. sk., bērna drošības aizsardzības jomā.

Pašvaldības policijas darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā nosaka likums "Par policiju" un citi normatīvie akti.

Iedzīvotāju pienākumi bērna tiesību aizsardzībā

- Sargāt savu un citu bērnu drošību;
- ne vēlāk kā tajā pašā dienā ziņot policijai, bāriņtiesai (pagasttiesai) vai citai bērna tiesību aizsardzības institūcijai par jebkādu vardarbību pret bērnu vai citādu viņa apdraudējumu, vai viņa tiesību pārkāpumu.

Veselības aprūpes, pedagogiskie, sociālās sfēras vai policijas darbinieki, ka arī vēlētas valsts un pašvaldību amatpersonas, kurām kļuvis zināms par bērna tiesību pārkāpšanu un kuras par to nav ziņojušas minētajām institūcijām, par neziņošanu saucamas pie likumā noteiktās atbildības.

Sabiedrisko un reliģisko organizāciju kompetence bērnu tiesību aizsardzībā

- Īstenot savas programmas vecāku un bērnu izglītošanā, ģimenes nostiprināšanā, atpūtas organizēšanā;
- organizēt sabiedrības atbalstu bērna tiesību aizsardzībai;
- likumā noteiktajā kārtībā īstenot sabiedrisko kontroli pār bērnu tiesību aizsardzību kopumā vai atsevišķās bērnu tiesību aizsardzības jomās;

- bērnu reliģiska rakstura darbībās un reliģisko organizāciju pasākumos iesaistīt tikai ar vecāku (aizbildņa, audžu ģimenes) rakstveida piekrišanu.

Valsts un pašvaldības budžeta ietvaros sniedz sabiedriskajām organizācijām finansiālu atbalstu ģimenes un bērnu interesēm veltītu programmu īstenošanai.

Sabiedrisko un reliģisko organizāciju kompetence bērnu tiesību aizsardzībā ir noteikta Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Reliģisko organizāciju likumā un likumā Par sabiedriskajām organizācijām, kā arī ANO Konvencijā par bērna tiesībām un citos normatīvajos aktos.

Tiesību aktu un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbība praksē

Politika un stratēģija bērnu tiesību aizsardzības jomā

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3. daļa paredz, ka *bērnu tiesību aizsardzība ir valsts politikas sastāvdaļa, valsts un pašvaldības organizē un kontrolē bērna tiesību aizsardzību visā valsts teritorijā.*

Bērnu tiesību aizsardzības likums un citi tiesību akti reglamentē vecāku un citu fizisko un juridisko personu, valsts un pašvaldību institūciju un speciālistu pienākumus un atbildību par bērna tiesību nodrošināšanu, nosaka bērnu tiesību aizsardzības sistēmu un tās darbības tiesiskos principus, kā arī bērna tiesības, pienākumus un atbildību.

Ar tiesību aktiem valsts un pašvaldību institūcijām ir uzdots par pienākumu veidot valsts politiku bērnu tiesību aizsardzības jomā:

- atbilstoši savai kompetencei izstrādāt un īstenot valsts politikas projektus bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai, kā arī piedalīties ilgtermiņa valsts politikas projekta izstrādāšanā un īstenošanā;
- analizēt bērnu tiesību aizsardzības procesa kvalitāti, izstrādāt un īstenot bērna tiesību aizsardzības programmas;
- nodrošināt starptautisko dokumentu, kā arī Latvijas Republikas normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību;
- atbilstoši savai kompetencei organizēt, koordinēt, uzraudzīt un metodiski vadīt valsts un pašvaldību institūciju darbību bērna tiesību aizsardzības jomā un veikt citus pienākumus.

Kopš Latvijas Republika ir ratificējusi ANO Konvenciju par bērna tiesībām, Latvija ir uzsākusi mērķtiecīgu darbu, lai nodrošinātu bērna tiesību aizsardzību valstī. Nacionālā likumdošanā bērna tiesības tiek prezumētas kā prioritāras attiecībā pret pilngadīga indivīda tiesībām, kā arī noteikts, ka ikvienam lēmumam, kas skar bērnu, ir jābūt pieņemtam bērna vislabākajās interesēs.

Bērnu tiesību aizsardzības sistēma Latvijā ir veidota, ņemot vērā citu valstu pieredzi, mēģinot izveidot tieši Latvijas situācijai atbilstošāko sistēmu. Valstīs ar ilgu pieredzi bērna tiesību aizsardzībā par veiksmīgu uzskata noteiktu funkciju un uzdevumu deleģēšanu likumdevējam, izpildvarai, tiesu varai, kā arī sabiedrībai un plašsaziņas līdzekļiem. Eksperti uzskata, ka visefektīvāko bērnu tiesību aizsardzības modeli veido šādi elementi:

- valsts institūcija (ministrija), kas atbild par bērna tiesību aizsardzību valstī (koordinē un metodiski vada valsts un pašvaldību institūciju darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā un analizē bērna tiesību aizsardzības procesa kvalitāti);
- valsts institūcija (ombuds), kura veicina cilvēktiesību, tai skaitā bērnu tiesību un likumīgo interešu aizsardzību, seko labas pārvaldības principa ievērošanai valsts

pārvaldē, atklāj nepilnības un pretrunas tiesību aktos un to piemērošanā un veicina to novēršanu, kā arī veicina sabiedrības informētību un izpratni par bērnu tiesībām;

- starpinstitucionāla komisija bērna tiesību aizsardzības jautājumos;
- pašvaldību bērna tiesību aizsardzības speciālisti.

Šobrīd Latvijā līdzīgi elementi ir izveidoti un darbojas. Ir izveidots Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts, kura pienākums koordinēt un metodiski vadīt valsts un pašvaldību institūcijas, analizēt bērna tiesību aizsardzības procesa kvalitāti un atbildēt par bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanu valstī.

Valsts cilvēktiesību birojā ir izveidota Bērnu tiesību aizsardzības daļa, kuras pienākums izskatīt sūdzības par bērna likumīgo tiesību un interešu pārkāpumiem, sevišķu vērību pievēršot iespējamām nelikumībām no valsts vai pašvaldību institūciju puses, kā arī sabiedrisko organizāciju un citu personu puses un veikt uzraudzību par likumu izpildi.

Ir izveidota Ministru kabineta bērna tiesību aizsardzības komisija, kā arī bērnu tiesību aizsardzības komisijas darbojas vairākās pašvaldībās, gandrīz visās pašvaldībās ir arī pašvaldību bērna tiesību aizsardzības speciālisti.

Pēdējā laika periodā ir izstrādāti daudzi priekšlikumi tiesību aktu grozījumiem bērnu un ģimenes aizsardzības jomā. Salīdzinoši daudz ir paveikts, risinot jautājumu par bērnu adopciju, aizbildņu un audžu vecāku pabalstiem, ir uzsākts darbs pie uzturlīdzekļu fonda tiesiskās bāzes sagatavošanas, veiktas pārbaudes daudzos bērnu namos, organizēti semināri speciālistu izglītošanai bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un citi pasākumi.

Taču pastāvēt visiem iepriekš minētiem elementiem, kā arī ņemot vērā veiktās reformas bērnu tiesību aizsardzības jomā, praktiski visi (vairāk nekā 240) valsts un pašvaldību speciālisti, t.sk. bērni, pastāvošās bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reālo darbību ir atzinuši par neefektīvu.

Par bērna tiesību aizsardzības sistēmas neefektīvo darbību liecina dati - Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes biļetenā “Bērni Latvijā” apkopotā 2003. gada informācija par bērnu dzimstību, mirstību, veselības stāvokli, izglītošanu, sociālo aprūpi, vardarbību pret bērniem un bērnu konfliktiem ar likumu. Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības fonda apkopotie 2003. gada dati par bērnu skaitu, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē, informācija par sociālo darbinieku, bāriņtiesu, pagasttiesu priekšsēdētāju un locekļu izglītību un profesionālām zināšanām veikt darbu ar bērnu un ģimeni.

Iekšlietu ministrijas Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes informācija par bērnu izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Tāpat arī pētījuma gaitā iegūtā informācija par atbildīgo amatpersonu vai speciālistu kompetenci, izglītību, darba slodzi un profesionalitāti bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī darbību, īstenojot starptautiskā un nacionālā likumdošanā noteikto tiesību normu praksē.

Viens no cēloņiem bērnu tiesību aizsardzības efektivitātes trūkumam ir tas, ka Latvijā nav izstrādāta stratēģija ANO Konvencijas par bērna tiesībām ieviešanai, tāpat nav apstiprināts rīcības plāns – ilgtermiņa un īstermiņa mērķi Konvencijas ieviešanai, lai gan jau 2003.gada 22.augustā Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās Sekretariāts Ministru kabinetā iesniedza pamatnostādnes „Bērniem piemērota Latvija”, ko daļēji varētu uzskatīt par ilgtermiņa un īstermiņa mērķiem Konvencijas ieviešanai, taču tas joprojām nav apstiprināts. Diemžēl valsts līmenī nav noteiktas prioritātes, bet gan pastāv atsevišķu iestāžu nospraustas vīzijas un mērķi. Jāpiekrīt tam, ka visus ANO Konvencijas par bērna tiesībām pantus vienlaikus nav iespējams īstenot, taču pastāvēt stratēģijai, rīcības plānam, kurā ir noteikti atsevišķi mērķi un uzdevumi, tas kļūst iespējams, par ko liecina ļoti daudzu valstu prakses, kur šāda stratēģija un nacionālie rīcības plāni ir ieviesti.

Kā citu būtisku iemeslu, kas norāda uz bērnu tiesību aizsardzības sistēmas neefektīvu darbību, ir jāmin tas, ***ka valsts politikas projektu izstrādē, kā arī bērnu tiesību aizsardzības sistēmā nav iesaistītas visas institūcijas, kurām ir būtiska nozīme bērnu tiesību aizsardzībā, kā arī pietrūkst sadarbības starp tām.*** Piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības komisijai ir būtiska loma valsts politikas veidošanā un sadarbības veicināšanā, taču 2003. gada starpministriju komisija ir sanākusi tikai vienu reizi. Diez vai šādu darbību vienotas politikas veidošanā un realizēšanā, kā arī

sadarbības veicināšanā, kas būtu tikai un vienīgi bērnu vislabākajās interesēs, var nosaukt par veiksmīgu.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumu, bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbībā un valsts politikas projektu bērnu tiesību aizsardzības jomā veidošanā un īstenošanā ir iesaistītas tikai astoņas valsts iestādes: Ministru kabinets, Izglītības un zinātnes ministrija, Labklājības ministrija, Veselības ministrija, Iekšlietu ministrija, Tieslietu ministrija, Kultūras ministrija, Ģenerālprokuratūra, Īpašu uzdevumu ministrs bērnu un ģimenes lietās un noteikta minēto iestāžu kompetence bērnu tiesību aizsardzībā. Taču daudzu citu valsts institūciju kompetence bērnu tiesību aizsardzībā nav noteikta, piemēram: Finanšu ministrijas, Ekonomikas ministrijas, Vides ministrijas, Ārlietu ministrijas, Aizsardzības ministrijas, Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta, Reģionālās attīstības un pašvaldību ministrijas, Valsts cilvēktiesību biroja u.c.

Var atzinīgi vērtēt uzsākto darbu pie bērnu tiesību aizsardzības programmu izstrādāšanas un īstenošanas. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta 5. daļu, 61., 62., 62¹., 63., 64¹., 64²., 64³ pantu, kā arī ANO Konvencijas par bērna tiesībām 19. pantu vairāku valsts un pašvaldību institūciju pienākums ir izstrādāt un realizēt programmas bērnu tiesību aizsardzības jomā: bērna un ģimenes stāvokļa uzlabošanai, bērna veselības uzlabošanai, programmas attiecīgo speciālistu (skolotāju, policijas darbinieku, tiesnešu, prokuroru u.c.) apmācībai, programmas pret vardarbību, sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmas darbam ar bērniem likumpārkāpējiem, programmas darbam ar ielas bērniem un daudzas citas.

Pēc neatkarības atgūšanas, 1995. gadā Latvijā tika izstrādātā pirmā Bērnu tiesību aizsardzības un nepilngadīgo likumpārkāpumu profilakses valsts programma 1995.-1997. gadam, kuras izstrādāšanā un realizēšanā tika iesaistītas vairākas valsts un pašvaldību institūcijas un amatpersonas. Programmā paredzēto pasākumu izpildei bērnu tiesību aizsardzības jomā tika izveidota Konsultatīvā padome, kuras sastāvā kā atbildīgie koordinatori tika iekļautas atbildīgas amatpersonas no valsts un pašvaldību institūcijām.

Sākot ar 1999. gadu, valstī ir uzsākta ikgadējo Valsts programmu bērnu stāvokļa uzlabošanai izstrāde, kuru izpildei ar katru gadu ir palielināts valsts finansējums. Piemēram, programmas realizācijai 2002. gadam tika paredzēti 119 tūkstoši latu, taču programmai 2004. gadam ir paredzēti 282 771 tūkstoši latu. Tomēr programmas izstrādē un īstenošanā ir novērojami trūkumi. Pašlaik programmas ir paredzētas tikai vienam gadam, taču nav izstrādātas ilgtermiņa programmas, kas būtu paredzētas **bērna un ģimenes atbalstam**, nav nodrošināta programmas efektīva koordinēšana. Ņemot vērā bērnu un ģimenes stāvokli Latvijā, programmu finansējums joprojām ir minimāls u.c.

Pētījuma gaitā tika konstatētas, ka vairākus gadus netiek pildīts Bērnu tiesību aizsardzības 61. panta 4.punkts, kas paredz **valsts programmas izstrādi un apstiprināšanu sociālo pedagogu un sociālo darbinieku sagatavošanā**. Minēto darbinieku sagatavošana par valsts budžeta līdzekļiem, kā to paredz likuma 62. un 63. pants tiek veikta tikai daļēji. Var atzinīgi vērtēt Labklājības ministrijas uzsākto darbu sociālo darbinieku sagatavošanā.

Nav izprotams, kāpēc pēc Bērnu tiesību aizsardzības likuma grozījumiem sociālā pedagoga sagatavošana ir paredzēta tikai **darbam ar bērniem ar īpašām vajadzībām**, kuriem ir nepieciešama uzvedības sociālā un pedagoģiskā korekcija, kā arī šo bērnu ģimenēm. Taču saskaņā ar Profesijas standartu un pētījuma gaitā iegūto informāciju sociālais pedagogs strādā vispārējās izglītības, profesionālās izglītības un sociālās korekcijas iestādēs un klasēs, aprūpes un audzināšanas, kā arī rehabilitācijas iestādēs, grupu mājās, krīžu centros, Izglītības pārvaldēs vai Skolu valdēs u.c. Tas liecina par sociālā pedagoga nozīmīgumu, veicot darbu ar bērnu un ģimeni, un tā nepieciešamību katrā izglītības un aprūpes iestādē.

Pašvaldību līmenī praktiski netiek pildīts likuma 66. panta 1. daļa, kas paredz **pašvaldību pienākumu analizēt stāvokli bērna tiesību ievērošanas jomā, izstrādāt un realizēt bērna tiesību aizsardzības programmu pilsētas vai pagasta administratīvajā teritorijā, kā arī programmas darbam ar ielas bērniem**. Šādas programmas ir izstrādātas un to realizācija veikta tikai dažās pašvaldībās, bet vairākumā pašvaldību šī funkcija nav deleģēta nevienai pašvaldību institūcijai, atbildīgai amatpersonai vai speciālistam.

Ne visās pašvaldībās tiek pildītas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta 5. daļas prasības, kas paredz sociālās palīdzības dienesta pienākumu sadarbībā ar citām pašvaldības institūcijām, bērnu vecākiem un bērnu tiesību aizsardzības iestādēm, izstrādāt ģimenes atbalsta un palīdzības programmas, kā arī 58. panta 2. daļas 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. punkti, kas paredz pašvaldību pienākumu veikt likumpārkāpumu profilaksi bērniem un bērnu likumpārkāpumu gadījumā izstrādāt katram bērnam uzvedības sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmas.

Tātad šīs tiesību normas praktiski nedarbojas un pierāda to, ka valstī *nav vienotas stratēģijas bērnu tiesību aizsardzībā*, jo daudzas programmas vispār nav izstrādātas, bet daudzas tiek orientētas uz cīņu ar sekām, bet ne uz konkrētiem pasākumiem, lai savlaicīgi aizsargātu bērnu no visa veida vardarbības, apvainojumiem vai ļaunprātībām, gādības trūkuma vai rupjas apiešanās.

Diemžēl valsts līmenī bērnu tiesību aizsardzības jomā praktiski nav izmantota bērnu līdzdalība. Šobrīd bērnu līdzdalība no valsts iestāžu puses ir ļoti minimāla un tai nav sistēmas raksturs.

Bērnu tiesību aizsardzības uzraudzība

ANO Konvencijā par bērna tiesībām ir noteikts, ka dalībvalsts veiks visus nepieciešamos likumdošanas, administratīvos un citus pasākumus, lai īstenotu dzīvē Konvencijā atzītās tiesības. Arī Bērnu tiesību aizsardzības likums reglamentē vecāku un citu fizisko un juridisko personu, kā arī valsts un pašvaldību tiesības, pienākumus un atbildību par bērnu tiesību nodrošināšanu.

Saskaņā ar šā likuma 2. panta 3. daļu *valsts un pašvaldības organizē un kontrolē bērna tiesību aizsardzību visā valsts teritorijā*.

Līdz ar to uzraudzības nodrošināšana bērnu tiesību ievērošanas jomā ir viens no būtiskākajiem efektīvas bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbības garantiem.

Atbilstoši normatīvajiem aktiem valsts un pašvaldību institūciju un atbildīgo amatpersonu pienākums ir uzraudzīt un analizēt bērna tiesību aizsardzības procesa kvalitāti, kā arī organizēt tiesību aktu un ANO Konvencijas par bērna tiesībām principu ievērošanas uzraudzību. Šo pienākumu izpildes nodrošināšanai valstī ir izveidotas vairākas valsts un pašvaldību institūcijas. Svarīgākās no tām valsts līmenī ir: Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts, Valsts darba inspekcija, Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības valsts inspekcija, Veselības ministrijas Valsts sanitārā inspekcija, Finanšu ministrijas Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas Pašvaldību pārraudzības departaments, Vides ministrijas Vides valsts inspekcija, Valsts cilvēktiesību biroja Bērnu tiesību aizsardzības nodaļa un citas.

Pašvaldību līmenī ir izveidotas bāriņtiesas un pagasttiesas, Bērnu tiesību aizsardzības centri vai bērnu tiesību aizsardzības speciālisti (inspektori), Izglītības pārvaldes vai Skolu valdes un citas.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65., 65¹., 66., 67., 68., un 69. pantam, Izglītības likuma 20. pantam, likuma "Par pašvaldībām" 15. pantam, Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 14. un 16. pantam, Valsts darba inspekcijas likuma 3. pantam, likuma "Par izlozēm un azartspēlēm" 39. un 39¹. pantam, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 46. un 47. pantam, kā arī likuma "Par vides aizsardzību" 44., 44¹. un 44². pantam, likuma "Par bāriņtiesām un pagasttiesām" 17. un 29. pantam un daudziem citiem tiesību aktiem valsts un pašvaldību institūciju un to atbildīgo amatpersonu pienākumos ir noteikti būtiski elementi, ar kuru palīdzību ir jānodrošina bērna tiesību un likumīgo interešu ievērošana un tiesību aktu īstenošana valstī, kā arī bērnu tiesību aizsardzības sistēmas efektīva darbība. Galvenie no tiem ir:

- zināšanas starptautiskās un nacionālās likumdošanas jomā un to pareiza piemērošana praksē;
- nepilnību un pretrunu atklāšana tiesību aktos un to novēršana;
- uzraudzības nodrošināšana labas pārvaldības principa ievērošanai valsts un pašvaldību pārvaldē;
- bērnu tiesību aizsardzības procesa analīze un uzraudzība, u.c.

Taču praksē šīs tiesību aktos noteiktās prasības netiek īstenotas pilnībā. Pirmkārt, efektīvai uzraudzībai un tiesību aktos noteikto tiesību normu izpildei ***valstī nav izveidots efektīvs uzraudzības mehānisms, lai nodrošinātu tiesību aktu un bērnu tiesību ievērošanas uzraudzību valsts un pašvaldību līmenī.***

Kaut gan Bērnu tiesību aizsardzības likumu var uzskatīt par īpašu likumu bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai, tomēr galvenokārt likums ir deklaratīvs, likuma izpildei nav paredzēti finansiālie līdzekļi, kā arī nav izveidoti nepieciešamie speciālistu profesionāļu resursi, kas nodrošinātu likuma izpildes uzraudzību un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas efektīvu darbību valsts un pašvaldību līmenī. Līdz ar to Bērnu tiesību aizsardzības likuma, kā arī attiecīgās starptautiskās un nacionālās likumdošanas tiesību normas ***netiek pildītas pat vairāku gadu garumā, kā arī pastāv pretrunas starp likumdošanu un praksi.***

Sākotnēji Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65. panta 2., 3. un 4. daļā tika paredzēts izveidot bērnu tiesību inspekcijas un iecelt amatā valsts inspektoros, lai uzraudzītu likumu izpildi attiecīgajā administratīvajā teritorijā. ***Kaut kopš Bērnu tiesību aizsardzības likuma pieņemšanas brīža pagājuši gandrīz 5 gadi, tomēr likuma 65. pants netiek īstenots praksē.***

Šobrīd saskaņā ar likuma grozījumiem šo uzdevumu valsts līmenī veiks Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts un desmit valsts bērna tiesību aizsardzības inspektori, kurus ir paredzēts iecelt amatā 2004. gada 1. janvārī. Turklāt Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariātam ***ir jāveic pasaules praksē nesavienojamas, pat pretrunīgas funkcijas: izpildes funkcija un uzraudzības funkcija bērna tiesību aizsardzības jomā.***

Saskaņā ar Izglītības likuma 20. pantu plašas tiesības uzraudzības veikšanai izglītības jomā ir piešķirtas Izglītības valsts inspekcijai un tās valsts inspektoriem, tomēr šis darbinieku resurss nav pilnībā izmantots uzraudzības nodrošināšanai skolās - skolās bieži vien ir novērota emocionālā un pat fiziskā vardarbība pret bērniem gan no vienaudžu, gan pieaugušo puses, kā arī citi bērnu tiesību pārkāpumi. Ir liels bērnu skaits, kuri neapmeklē skolu, problēmas skolotāju un skolēnu, kā arī vecāku savstarpējā saskarsmē.

Atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 16.pantam sociālo pakalpojumu kvalitāti ir jākontrolē Labklājības ministrijas pārraudzībā esošai Sociālo pakalpojumu kvalitātes kontroles inspekcijai, taču minētā inspekcija nav izveidota. Savukārt, saskaņā ar likuma "Par izlozēm un azartspēlēm" 39. un 39.¹ pantiem, izložu un azartspēļu organizēšanas un rīkošanas uzraudzību ir jāveic Finanšu ministrijas Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijai, Valsts ieņēmumu dienestam un Iekšlietu ministrijas Valsts policijai, taču minēto institūciju darbu bērnu tiesību aizsardzības jomā nevar atzīt par efektīvu. Tāpat nav nodrošināta efektīva uzraudzība, lai nodrošinātu bērna aizsardzību no negatīvās sociālās vides un novērstu kaitīgo faktoru un slimību izraisītājus, kuri negatīvi ietekmē bērna veselību.

Uzraudzības nodrošināšanai nav izmantoti arī sabiedrisko organizāciju resursi. Atbilstoši likumam "Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām" un Bērnu tiesību aizsardzības likumam, sabiedriskajām organizācijām ir tiesības veikt sabiedrisko kontroli pār bērna tiesību aizsardzību kopumā vai atsevišķās bērna tiesību aizsardzības jomās. Var atzinīgi vērtēt tikai nedaudzu sabiedrisko organizāciju darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā. Taču šis darbs varētu noritēt efektīvāk, ja sabiedriskajām organizācijām tiktu sniegta lielāka palīdzība un atbalsts.

Tas ir viens no būtiskākajiem iemesliem, kāpēc daudzas likumu normas netiek īstenotas un ir novērojams tik liels bērnu tiesību pārkāpumu skaits.

Pašvaldību līmenī uzraudzību bērnu tiesību aizsardzības jomā saskaņā ar normatīvajiem aktiem daļēji nodrošina bāriņtiesa un pagasttiesa, veicot uzraudzību par aizbildņu darbību, Bērnu tiesību aizsardzības centri (Latvijā ir tikai 3 centri: Rīgas pilsētā, Jūrmalā, un Valkas rajonā) un bērnu tiesību aizsardzības speciālisti (ne visās pašvaldībās šī funkcija ir deleģēta bērnu tiesību speciālistam vai inspektoram) un sociālās palīdzības dienesti (Latvijā visās pašvaldībās nav izveidoti sociālās palīdzības dienesti). Taču gan bāriņtiesa un pagasttiesa, gan bērnu tiesību aizsardzības speciālisti, gan sociālie dienesti savā darbā ***vienlaicīgi savieno izpildes funkcijas ar uzraudzības funkcijām vai uzraudzību neveic vispār. Prakse liecina, ka šādā veidā veikta uzraudzība ir neefektīva.***

Tāpat, pētījuma laikā tika konstatēts, ka bieži vien pagasttiesas priekšsēdētāji strādā tikai uz pusslodzi, bet papildus, amatu savienošanas kārtībā, uz pusslodzi vēl veic sociālā darbinieka funkcijas - ***tāpat paši pieņem lēmumus un paši šos lēmumus izpilda un uzrauga.***

Līdzīga situācija tika konstatēta arī bērnu tiesību aizsardzības speciālista vai sociālā dienesta darbībā, veicot uzraudzību. Piemēram, uzraudzības funkcija bērnu tiesību aizsardzības speciālistam ir deleģēta tikai dažās pašvaldībās. Bērnu tiesību aizsardzības speciālisti vai inspektori pašvaldībās bieži vien apvieno divas vai pat trīs funkcijas, ***reizē pildot pirmsskolas metodiķa pienākumus, veicot preventīvo darbu, koordinējot bērnu tiesību aizsardzību un pieaugušo izglītību un nodrošinot uzraudzību bērnu tiesību aizsardzības jomā, vai uzraudzības funkcija bērnu tiesību aizsardzības speciālistam vispār nav deleģēta.***

Šāds stāvoklis pašvaldībās pastāv jau vairākus gadus. Pamatojums tam ir, pirmkārt, finansiālo līdzekļu trūkums, otrkārt, pašvaldību nevēlēšanās palielināt uzraudzību un, treškārt, neizpratne par funkcijām attiecīgajā amatā, kas veicina tiesību aktu neievērošanu.

Līdz ar to uzraudzību bērnu tiesību aizsardzības jomā gan valsts, gan pašvaldību līmenī pašreiz nevar uzskatīt par efektīvu un atbilstošu tiesību aktiem. Tā rezultātā uzraudzība bērnu tiesību aizsardzības jomā ***pamatā balstās uz iedzīvotāju, t.sk., bērnu mutisko vai rakstisko sūdzību un iesniegumu izskatīšanu un represīvo metožu pielietošanu bērnu tiesību pārkāpumu gadījumos. Piemēram, komisijas izveidi un pārbaudes veikšanu, amatpersonu atlaišanu no darba, vai vecāku sodīšanu par pienākumu nepildīšanu attiecībā pret bērnu, vai aprūpes tiesību atņemšanu vecākiem un bērnu ievietošanu bērnu namos u. tml., kad jau ir pieļauta emocionālā, fiziskā vai seksuālā vardarbība pret bērnu. Tādējādi, galvenokārt pasākumi tiek vērsti uz cīņu ar sekām, bet mazāk uz darbu ar bērnu un ģimeni, lai nepieļautu bērnu un vecāku morālo pagrimšanu un savlaicīgi novērstu problēmu cēloņus.***

Bērnu tiesību aizsardzības koordinēšana

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65. panta 7. un 14. punktu Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās kompetencē ir ***koordinēt valsts un pašvaldību institūciju darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā un vadīt Ministru kabineta izveidoto bērnu tiesību aizsardzības komisiju.***

Savukārt atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 66. panta 4. daļas, Izglītības likuma 17. panta 11. punktam un likuma "Par pašvaldībām" 15. panta 23. punktam pašvaldību pienākums ir koordinēt pašvaldības institūciju un sabiedrisko organizāciju darbu bērnu tiesību aizsardzības jomā un īstenot bērnu tiesību aizsardzību attiecīgajā administratīvajā teritorijā.

Šo pienākumu izpildes jomā gan valsts, gan pašvaldību institūciju darbā ir acīmredzamas nepilnības un trūkumi. Kā jau iepriekš minēts, kaut arī Bērnu tiesību aizsardzības komisijai ir būtiska loma valsts un pašvaldību institūciju un sabiedrisko organizāciju bērnu tiesību aizsardzības koordinācijas jomā, taču pēdējos gados komisijas darbību nevar atzīt par efektīvu. Diemžēl Bērnu tiesību aizsardzības komisiju darbība nav nodrošināta arī visās pašvaldībās.

Bērnu tiesību aizsardzības sistēmas efektīvai darbībai nav nodrošināta starpinstitutionālā sadarbība un svarīgāko valsts un pašvaldību institūciju un speciālistu koordinēšana bērnu tiesību aizsardzības jomā. Latvijā ***vairāk nekā 25 gadus*** pašvaldību Bērnu tiesību aizsardzības centros un Izglītības pārvaldēs vai skolu valdēs joprojām strādā bērnu tiesību aizsardzības speciālisti (inspektori). Pirms valstiskās neatkarības atgūšanas šo speciālistu darbības koordinēšanu un metodisko vadību veica Izglītības un zinātnes ministrijas atbildīgā amatpersona, tāpēc bērnu tiesību aizsardzība pamatā tika veikta izglītības jomā.

Līdz ar padomju izglītības sistēmas reorganizēšanu Latvijā tika pilnībā likvidēta iepriekšējā bērnu tiesību aizsardzības sistēma un sociālās un pedagoģiskās korekcijas sistēma. Līdz ar to, pēc

neatkarības atgūšanas 1992. gadā, šo speciālistu darbības koordinēšana līdz 1995. gadam netika veikta vispār, jo politiķi nevarēja vienoties, kādi speciālisti ir vajadzīgi jaunai bērnu tiesību aizsardzības sistēmas izveidei un tās efektīvai darbībai. Vairāki politiķi uzskatīja, ka valstī jāizveido bāriņtiesu un pagasttiesu institūts, kas Latvijā aktīvi darbojās kā aizbildnības un aizgādības institūcija līdz 1940. gadam, un bērnu tiesību aizsardzības speciālisti nav nepieciešami.

Tomēr, ņemot vērā bērnu tiesību aizsardzības jautājuma aktualitāti un bērnu tiesību aizsardzības speciālistu nozīmīgumu, 1995. gada 4. aprīlī saskaņā ar Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojumu Nr. 153 "Par bērnu tiesību aizsardzības centru" Izglītības un zinātnes ministrijas pakļautībā tika izveidots Bērnu tiesību aizsardzības centrs. Šī centra galvenie uzdevumi bija bērnu tiesību aizsardzības koordinācija valstī un bērnu tiesību aizsardzības speciālistu (inspektoru) metodiskā vadība. Kopš 1999. gada, kad Bērnu tiesību aizsardzības centrs tika reorganizēts, šīs funkcijas veica Valsts bērnu tiesību aizsardzības centrs.

Savukārt pašvaldību līmenī šī funkcija tika deleģēta Bērnu tiesību aizsardzības centriem un bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem (inspektoriem). Viņu pienākumos bija paredzēts koordinēt pašvaldību institūciju (izglītības un audzināšanas iestāžu, bāriņtiesu, sociālo pedagogu, sociālās palīdzības dienestu, policijas, ārstniecības, kultūras un sporta iestāžu, nodarbinātības dienestu, sabiedrisko organizāciju u.c.) sadarbību bērnu tiesību aizsardzības jautājumos.

Kopš 2002. gada, kad tika reorganizēts Valsts bērnu tiesību aizsardzības centrs un uz tā bāzes izveidots Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts, ***bērnu tiesību aizsardzības speciālisti atstāti novārtā, viņu darbību neviens valsts institūcija nekoordinē un metodiski nevada. Līdz šim nav izstrādāts arī neviens normatīvais akts, kas regulē bērnu tiesību aizsardzības speciālistu darbību, nosaka viņu tiesisko statusu, tiesības un pienākumus, kā arī kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā. Šobrīd nav īsti skaidra bērnu tiesību aizsardzības speciālista vieta un loma bērnu tiesību aizsardzībā.***

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65. panta 13. punktu Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts sniedz bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem (inspektoriem) ***tikai metodisku palīdzību.*** 2003. gadā bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem tika organizēti divi semināri.

Līdz ar to atsevišķu pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības speciālisti (inspektori) savus pienākumus un tiesības bērnu tiesību aizsardzības jomā izstrādā paši, ņemot vērā pašvaldības ieteikumus. Var uzskatīt, ka tas ir viens no pamatojumiem, kāpēc pašvaldībās situācija koordinācijas jomā ir atšķirīga un ne vienmēr ir nodrošināta. Vairākās pašvaldībās (Rīgas pilsētā, Jūrmalas pilsētā, Aizkraukles rajonā, Talsu rajonā u.c.) ir vērojams pozitīvs darbs šajā jomā, bet dažās pašvaldībās institūciju koordinēšana un sadarbības veicināšana tiek orientēta tikai uz dažu semināru organizēšanu vai vispār nav veikta.

Līdzīga situācija likumdošanā un praksē ir novērojama ar sociālā pedagoga funkciju un kompetences noteikšanu un koordinēšanu. Kaut gan sociālie pedagogi darbojas daudzās izglītības, aprūpes un audzināšanas, kā arī citās iestādēs vairākus gadus, viņu funkcijas ilgu gadu tika noteiktas tikai Latvijas Republikas profesiju klasifikatorā. Tikai 2003. gada 8. septembrī tās tika noteiktas arī Profesijas standartā, apstiprinātā ar Izglītības un zinātnes ministrijas rīkojumu Nr. 424. Tomēr LR Ministru kabineta noteikumos "Noteikumi par pedagogu profesiju un amatu sarakstu", kuri apstiprina pedagogu profesiju, sociālā pedagoga amats netiek iekļauts pedagogu amatu sarakstā, jo sociālais pedagogs netiek uzskatīts par pedagoģisko darbinieku.

Pētījuma gaitā veiktā analīzē rāda, ka izglītības iestādēs strādā 202 sociālie pedagogi un aprūpes iestādēs strādā 36 sociālie pedagogi. Šobrīd sociālais pedagogs strādā gandrīz visās Rīgas pilsētas skolās, Liepājas pilsētas skolās, daudzās Jelgavas pilsētas skolās un Bauskas rajonā, pateicoties pašvaldību izpratnei par sociālā pedagoga nepieciešamību skolā un iespējām atrast līdzekļus, lai finansētu šī speciālista darbību. Taču līdzekļu trūkuma dēļ citu pašvaldību izglītības un aprūpes iestādēs ir minimāls sociālo pedagogu skaits. Ņemot vērā, ka sociālā pedagoga atalgojumam nav paredzēti finansiālie līdzekļi, sociālais pedagogs strādā speciālā pedagoga vietā vai šo speciālistu vispār nav.

Pētījuma laikā, uzklusot **daudzu bērnu viedokļus**, kā arī valsts un pašvaldību amatpersonu viedokļus, ir konstatēta sociālā pedagoga būtiska nozīme bērnu tiesību nodrošināšanā un aizsardzībā. Praktiski visi bērni tikšanās reizēs ir teikuši, ka gadījumos, kad viņiem rodas problēmas, viņi pirmkārt meklē palīdzību pie sociālā pedagoga vai psihologa. Tas liecina, ka šis speciālists ir nepieciešams katrā skolā un aprūpes iestādē vai citā iestādē darbam ar visiem bērniem, kuriem rodas problēmas, un viņu ģimenēm, bet ne tikai darbam ar riska grupu bērniem un viņu ģimenēm.

Arī sociālā pedagoga darbību valsts līmenī neviena valsts iestāde nekoordinē un metodiski nevada, kā arī līdz šim valsts līmenī nav atrisināts jautājums, kam ir jākoordinē un metodiski jāveda sociālā pedagoga darbība.

Pašvaldību līmenī šī speciālista darbības koordinēšana ir nodrošināta tikai atsevišķās pašvaldībās, piemēram, Rīgas pilsētā, Liepājas pilsētā, Bauskas rajonā, Jelgavas pilsētā u.c. Daudzās izglītības iestādēs sociālā pedagoga funkcijas veic direktora vietnieki, taču viņu darbs tikai daļēji atbilst sociālā pedagoga kompetencei.

Pētījums liecina, ka bērnu tiesību aizsardzības sistēmā būtiska loma ir **psihologam**. Psihologa uzdevumi un pienākumi ir noteikti ar Izglītības un zinātnes ministrijas 2002. gada 6. jūnija rīkojumu Nr. 321 apstiprinātā Profesijas standartā. Latvijā psihologi strādā izglītības un aprūpes iestādēs, rehabilitācijas centros, krīžu centros, tiesību aizsardzības un iekšlietu sfērā, Izglītības pārvaldēs vai Skolu valdēs un daudzās citās iestādēs. Piemēram, izglītības iestādēs strādā vairāk nekā 400 psihologi, aprūpes iestādēs - 78 psihologi.

Psihologu darbības koordinēšanu agrāk veica Izglītības un zinātnes ministrijas Vispārējās izglītības departaments, taču šobrīd psihologa darbības koordinēšanu un izglītošanu valsts līmenī neveic neviena valsts iestāde. Psihologu izglītošanu daļēji veic sabiedriskā organizācija - Psihologu asociācija.

Savukārt, uzklusot gan bērnu, gan pašvaldību speciālistu viedokļus, kā arī sabiedrisko organizāciju viedokļus, tika konstatētas vairākas problēmas psihologu darbībā. Pirmkārt, ir psihologu trūkums, īpaši lauku rajonos, bieži vien nav izprotama psihologa loma skolā, ne vienmēr bērni psihologam var uzticēties u.c. Līdz ar to ir ļoti būtiski, lai tiktu pilnveidota normatīvā bāze, kas regulē psihologu darbību.

Veicot Sociālā dienesta un sociālā darbinieka normatīvajos aktos noteikto pienākumu bērnu tiesību aizsardzībā analīzi, kā arī izvērtējot praktisko darbību, var atzīmēt šī speciālista būtisko, pat galveno lomu bērnu un ģimenes tiesību aizsardzībā un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas efektīvas darbības nodrošināšanā.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem sociālā dienesta un sociālā darbinieka pienākums ir veikt sociālo darbu ar personām, ģimenēm un personu grupām, t.sk. bērnu, sniedzot klientam sociālus pakalpojumus un sociālo palīdzību, izstrādājot ģimenes atbalsta un palīdzības programmu, kā arī nodrošinot sociālo palīdzību bērniem (bāreņiem un bez vecāku apgādības palikušajiem bērniem, bērniem no nelabvēlīgām ģimenēm, bērniem, kuri nonākuši alkoholisko dzērienu vai narkotisko vielu atkarībā) un citu palīdzību.

Pēc Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības fonda 2002. gada datiem Latvijā ir pieaudzis gan Sociālo dienestu, gan sociālo darbinieku skaits. Sociālo darbinieku skaits visvairāk palielinājies Rīgā – par 53 darbiniekiem un Liepājā – par 38 darbiniekiem. Šobrīd pašvaldībās darbojas 117 Sociālie dienesti un 994 sociālie darbinieki. Uz vienu sociālo darbinieku ir 2369 iedzīvotāji, un tikai kopš 2008. gada uz vienu sociālo darbinieku ir paredzēti 1000 iedzīvotāji.

Taču, stājoties spēkā jaunajam Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumam, ir pieaudzis sociālā darbinieka darba apjoms. ***Lai izpildītu likuma prasības, Sociālais dienests vai pilnas slodzes sociālais darbinieks būtu nepieciešams katrā pašvaldībā.*** Atzinīgi var vērtēt Kandavas novada darbību sociālajā un bērnu tiesību aizsardzības jomā. Kandavas novadā jau šobrīd uz vienu sociālo darbinieku ir paredzēti 1000 iedzīvotāji, kā arī turpmāk ir plānots palielināt sociālo darbinieku skaitu un līdz ar to samazināt iedzīvotāju skaitu uz vienu sociālo darbinieku.

Kandavas novada sociālas palīdzības centrs ir izstrādājis jaunu modeli darbam ar bērnu un ģimeni, kas jau ilgu laiku darbojas Dānijā, Zviedrijā, Vācijā un citur. Pētījums rāda, ka Latvijā diemžēl ir neliels pašvaldību skaits, kur reāli ir veikts darbs ar bērnu un ģimeni, līdzīgi kā tas tiek nodrošināts Kandavas novadā.

Valsts līmenī jāuzlabo Sociālo dienestu un sociālo darbinieku koordinēšana un metodiskā vadība. Šobrīd ar Sociālo dienestu un sociālo darbinieku koordinēšanu un metodisko vadību nenodarbojas neviena valsts iestāde. **Valsts līmenī šiem speciālistiem ir sniegta tikai metodiska palīdzība.**

Uzklausot sociālo darbinieku viedokļus, veicot Aptaujas lapu analīzi un izvērtējot viņu pienākumus sociālajā jomā un bērnu tiesību aizsardzības jomā likumdošanā un praksē, var secināt, ka, pirmkārt, valstī ir nepietiekams Sociālo dienestu un sociālo darbinieku skaits darbam ar bērnu un viņa ģimeni un, otrkārt, starp sociālo darbinieku un citiem speciālistiem ir novērojams sadarbības trūkums.

Sociālo darbinieku, kā arī sociālo pedagogu trūkuma dēļ bieži vien bērni un viņu ģimenes, kam ir sociālās uzvedības un vērtību orientācijas problēmas, laicīgi nesaņem nepieciešamo palīdzību un atbalstu. Par šā jautājuma nesakārtotību atbilstoši starptautiskajai un nacionālajai likumdošanai un praksei liecina sociālā darbinieka un citu speciālistu funkciju dublēšanās, profesionālisma un komandas darba trūkums un nespēja īstenot praksē daudzas tiesību normas.

Bāriņtiesai un pagasttiesai bērnu tiesību aizsardzībā šobrīd ir uzticēta vadošā loma. Bāriņtiesu un pagasttiesu funkcijas un kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā nosaka daudzi normatīvie akti. Atšķirībā no citām institūcijām un speciālistiem (bērnu tiesību aizsardzības inspektora, sociālā pedagoga, sociālā darbinieka, psihologa) bāriņtiesu un pagasttiesu darbu saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65. panta 12. punktu uzrauga un metodiski vada Īpašu uzdevumu ministrs bērnu un ģimenes lietās. Ir jāatzīmē, ka Īpašu uzdevumu ministrs bērnu un ģimenes lietās uzrauga un metodiski vada arī ārpusģimenes aprūpes iestāžu darbu bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Saskaņā ar likumu “Par bāriņtiesām un pagasttiesām” bāriņtiesa ir ***pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde.*** Pilsētās, kurās nav zvērināta notāra, bāriņtiesa pilda arī pagasttiesas funkcijas, sniedzot Civillikumā paredzētajos gadījumos palīdzību mantojuma lietu kārtīšanā, veicot mantojuma aizsardzību, kā arī izdara apliecinājumus.

Pagasttiesa ir pagasta vai novada pašvaldības izveidota iestāde, kura attiecīgas pašvaldības teritorijā veic bāriņtiesas uzdevumus, sniedz Civillikumā paredzētajos gadījumos palīdzību mantojuma lietu kārtīšanā un veic mantojuma aizsardzību, kā arī izdara apliecinājumus un pilda citas šajā likumā noteiktās funkcijas.

Tomēr vienlaikus jāatzīst, ka normatīvajos aktos noteiktā bāriņtiesu un pagasttiesu plašā kompetence bērnu tiesību aizsardzībā bieži vien rada bāriņtiesai un pagasttiesai grūtības izpildīt visus likumā noteiktos pienākumus. Saskaņā ar likumu “Par bāriņtiesām un pagasttiesām” dažas no likumā noteiktajām funkcijām faktiski neatbilst bāriņtiesas un pagasttiesas kā aizbildnības un aizgādības iestādes kompetencei vai dublējas ar citu iestāžu funkcijām, pirmkārt, ar sociālā darbinieka funkcijām.

Par neatbilstošām bāriņtiesas un pagasttiesas kompetencei vai dublējošām ar citu institūciju funkcijām var uzskatīt šādas:

Piemēram, likuma “Par bāriņtiesām un pagasttiesām” 13. pants nosaka bāriņtiesas un pagasttiesas pienākumu **noskaidrot ģimenes**, kurās nav pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana, un sadarbībā ar citām pašvaldības institūcijām **lemt par** palīdzības sniegšanu. Taču saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11. panta 1. punktu sociālā dienesta pienākums ir veikt sociālo darbu ar personām, **ģimenēm** un personu grupām, kā arī novērtēt vajadzības, materiālos un personiskos resursus, sniegt sociālos pakalpojumus vai organizēt to sniegšanu ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi.

Likuma 16. pantā ir noteikts bāriņtiesas un pagasttiesas pienākums **noskaidrot** ģimenes, kurās vecāki ar bērnu apietas sevišķi slikti, nerūpējas par bērnu vai nenodrošina bērna uzraudzību, un tas var apdraudēt viņa fizisko, garīgo vai tikumisko attīstību, **un lemt** par aizgādības tiesību atņemšanas lietas ierosināšanu tiesā. Savukārt arī šo funkciju veic sociālais dienests.

Likuma 15.panta 8.punkts paredz bāriņtiesas un pagasttiesas pienākumu **nodrošināt mitekli un aprūpi** bērnam, ja ģimene tiek izlikta no dzīvokļa. Taču arī šī funkcijā ir sociālā darbinieka kompetencē.

Likuma 15. panta 7. punkts paredz bāriņtiesas un pagasttiesas pienākumu sniegt palīdzību un nepieciešamības gadījumā nosūtīt bērnu uz konsultāciju pie psihologa, ārsta vai cita speciālista. Taču šo pienākumu pašvaldībās vienlaicīgi pilda arī sociālais darbinieks un bērnu tiesību aizsardzības speciālists.

Likuma “Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”, kas stāties spēkā no 2004. gada 1. janvārī, 14. panta 1. punkts nosaka bāriņtiesas pienākumu dot piekrišanu bērna ārstēšanai no alkohola, narkotisko, psihotropo vielu vai citādas atkarības. Savukārt saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu un sociālā dienesta nolikumu sociālajam darbiniekam uzdots par pienākumu nodrošināt darbu ar bērniem, kuriem ir izveidojusies atkarība no narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām.

Tāpat skaidri nav noteikts, kura institūcija vai speciālists vada vardarbības gadījumu pret bērnu izskatīšanu. Līdz ar to bāriņtiesas, sociālā darbinieka un citu darbinieku pienākumi dublējas, veicot darbu ar bērniem, kuri cietuši no vardarbības, veicot bērnu reģistrāciju, kuriem ir piemēroti audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi un risinot jautājumus par pabalsta izmaksas par bērnu invalīdu pārtraukšanu personai, kura bērnu faktiski nekopj un neaudzina.

Acīmredzama funkciju dublēšanās ir arī likuma “Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem” 10. panta 4. punktā, kas paredz bērna pienākumus ierasties uz reģistrāciju bāriņtiesā, pagasttiesā, bērnu tiesību aizsardzības centrā, sociālajā dienestā vai citā iestādē.

Statistikas dati, kā arī prakse un veiktā analīze liecina par to, ka bāriņtiesai un pagasttiesai rodas grūtības izpildīt tik plašo uzlikto pienākumu klāstu un kā **aizbildnības un aizgādības institūcijai veikt svarīgo uzdevumu - veidot audžu ģimenes un aizbildnu ģimenes, kārtot adopcijas lietas un veikt uzraudzību pār to darbību, lai uzsāktu reālo darbu pārejai no bērnu namiem un ģimenes veida institūcijām.** Piemēram, 2002. gadā ar bāriņtiesas un pagasttiesas lēmumu audžu ģimenēs ir nodoti tikai 13 bērni, nodoti adopcijā no sociālās aprūpes iestādēm 124 bērni, nodoti adopcijā Latvijā - 28 bērni un uz ārzemēm – 96 bērni.

Funkciju dublēšanās novēršana, likuma normu izpilde, kā arī uzlikto pienākumu izpilde ir lielā mērā atkarīga no tā, kādā veidā valsts un pašvaldības nosaka institūciju kompetenci un sadala pienākumus, lai nodrošinātu normatīvo aktu izpildes uzraudzību bērnu tiesību aizsardzības jomā, un nodrošina institūciju un speciālistu koordinēšanu, savstarpējo sadarbību un profesionālo darbu ar bērnu un ģimeni.

Pašvaldību svarīgāko bērna tiesību aizsardzības institūciju un speciālistu skaits, profesionālās zināšanas un darba slodze

ANO Konvencija par bērna tiesībām izvirza prasības, lai par bērnu aprūpi un aizsardzību atbildīgās iestādes, dienesti un orgāni atbilstu kompetentu orgānu noteiktajiem standartiem.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20. panta 1. un 4. daļa paredz, ka ***valsts nodrošina, lai ar bērnu tiesību aizsardzību saistītās lietas izskatītu speciālisti, kuriem ir attiecīgas zināšanas bērnu tiesību jomā un kuri ir speciāli sagatavoti darbam ar bērniem.***

Analizējot statistikas datus un pētījuma gaitā iegūto informāciju, var secināt, ka bērnu tiesību aizsardzības politikas veidošana, uzraudzības un koordinēšanas nodrošināšana, kā arī bērnu tiesību aizsardzības sistēmas efektīva darbība nav iespējama bez speciālistiem, kuriem būtu

zināšanas starptautiskajā un nacionālajā likumdošanā, pieredze bērnu tiesību aizsardzības jomā un speciāla izglītība darbam ar bērnu un ģimeni.

Pēc neatkarības atgūšanas speciālistu izglītošanā un sagatavošanā darbam ar bērnu un ģimeni vērojamas pozitīvas tendences. Tika uzsākta sociālo darbinieku un sociālo pedagogu sagatavošana un izglītošana, bāriņtiesu un pagasttiesu izveide un darbinieku izglītošana, bērnu tiesību aizsardzības centru izveide un bērnu tiesību speciālistu izglītošana, pedagogu un psihologu izglītošana bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Tomēr Centrālās statistikas pārvaldes apkopotā informācija par bērnu stāvokli Latvijā 2002. gadā un LR Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības fonda statistikas pārskati par darbu sociālajā jomā Latvijā 2002. gadā, kā arī pētījuma laikā iegūtā informācija atspoguļo daudzas problēmas un to rašanās cēloņus vairāku valsts un pašvaldību speciālistu sagatavošanā darbam ar bērniem un profesionālajā darbībā bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Tika konstatēts, ka viens no būtiskiem iemesliem bērnu tiesību aizsardzības sistēmas neefektīvai darbībai ir valsts un pašvaldību, kā arī nevalstisko organizāciju pārstāvju neprofesionālisms. *Latvijā ierobežoto resursu dēļ daļa valsts iestāžu vai to pakļautībā vai pārraudzībā esošo iestāžu speciālistu ir studenti vai tikko augstskolu pabeiguši jaunieši vai speciālisti, kuriem nav atbilstošas pieredzes un izglītības bērnu tiesību aizsardzības jomā. Diemžēl bieži vien tieši viņiem valsts iestādēs tiek uzticēta valsts politikas veidošana, programmu izstrāde, bērnu tiesību aizsardzības koordinēšana vai uzraudzība, aizmirstot to, ka viņiem darbs valsts vai pašvaldību iestādē ir pirmā darba pieredze.*

Daudzās pašvaldībās ir liels darbinieku skaits, kuri strādā vispār bez atbilstošas izglītības, profesionālām zināšanām un pieredzes darbā ar bērnu un ģimeni, apvienojot vienlaicīgi vairākus amatus.

Par neprofesionālu darbību ar bērnu un ģimeni liecina arī tas, ka 2002. gadā no 994 sociālajiem darbiniekiem bez izglītības sociālajā jomā pašvaldībās strādāja 570 sociālie darbinieki jeb 58% no sociālo darbinieku kopskaita. 202 pašvaldībās sociālā darbinieka funkcijas amatu apvienošanas kārtībā veica pagasttiesu priekšsēdētāji, sekretāres, paši padomes/domes priekšsēdētāji vai citas amatpersonas.

Līdzīga situācija pastāv joprojām bāriņtiesu un pagasttiesu darbības un izglītības jomā. *No 544 bāriņtiesu un pagasttiesu priekšsēdētājiem tikai 240 strādāja pilnu slodzi, bet 236 strādāja uz pusslodzi, 63 saņēma samaksu par nostrādātajām stundām. Ar augstāko juridisko izglītību strādāja tikai 59 bāriņtiesu un pagasttiesu priekšsēdētāji un darbinieki, ar vidējo profesionālo – 151. No bāriņtiesu un pagasttiesu locekļiem 1176 saņēma samaksu par nostrādātajām stundām un 237 strādāja bez atalgojuma.*

Pozitīvi vērtējams fakts, ka bērnu tiesību speciālistiem ir augstākā izglītība, savukārt atsevišķās pašvaldībās ir vērojami gadījumi, kad speciālisti strādā uz pusslodzi, savā darbībā apvienojot vairākās funkcijas: bērnu tiesību aizsardzības speciālista (inspektora), pagasttiesas, sociālā pedagoga, pirmsskolas metodiķa vai cita speciālista.

Sociālo pedagogu un psihologu izglītība atbilst normatīvo aktu prasībām, tomēr, kā rāda apkopotie dati, Latvijā vērojams sociālo darbinieku un psihologu trūkums, īpaši lauku rajonos. Valsts līmenī nav organizēta viņu darbības koordinēšana un izglītošana. Ir konstatēti gadījumi, kad sociālā pedagoga funkcijas veic direktora vietnieks vai cits darbinieks.

Bieži vien pašvaldībās, uzticot darbiniekiem pildīt pienākumus amatu apvienošanas kārtībā ar mērķi, lai kāds veiktu šo darbu, tiek aizmirsts pats galvenais - ir svarīga ne tikai speciālista esamība, bet arī izglītība, pieredze un profesionālās zināšanas, tai skaitā arī bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības speciālistu skaits un darba slodze

Rajons/ pilsēta	Bāriņtiesu pagastiesu priekšsēd. skaits	Strādā pilnu slodzi	Bāriņtiesu locekļu skaits	Strādā pilnu slodzi	Saņem samaksu par nostād. stundām	Sociālo pedagogu skaits	Psihologu skaits	Sociālo darbinieku skaits	Bērnu tiesības aizsardz. centri	Bērnu tiesības aizsardz. speciālisti
Aizkraukles rajons	22	15	63	-	57	-	9	16	-	1
Alūksnes rajons	8	8	43	-	34	-	2	4	-	05
Balvu rajons	8	8	48	-	36	1	3	8	-	1
Bauskas rajons	17	11	41	1	27	1	3	14	-	05
Cēsu rajons	25	10	62	-	50	-	12	18	-	1
Daugavpils rajons	26	8	66	-	60	-	3	26	-	05
Daugavpils	1	-	5	2	3	1	25	19	-	1
Dobeles rajons	19	11	44	-	42	1	5	8	-	1
Gulbenes rajons	14	4	32	-	28	1	6	5	-	05
Jēkabpils rajons	23	11	67	1	53	-	19	20	-	1
Jelgava	1	1	4	2	3	9	25	31	-	1
Jelgavas rajons	15	5	50	-	44	3	5	11	-	1
Jūrmala	1	1	4	3	-	4	14	24	1	2
Krāslavas rajons	24	9	61	0	52	1	3	12	-	05
Kuldīgas rajons	20	7	62	0	49	4	7	11	-	1
Liepāja	1	1	4	4	-	15	12	65	-	1
Liepājas rajons	28	6	82	1	64	-	11	23	-	-
Limbažu rajons	16	6	53	1	40	2	6	12	-	1
Ludzas rajons	24	12	59	-	47	-	5	8	-	05
Madonas rajons	23	14	64	-	46	-	4	15	-	05
Ogres rajons	16	14	46	1	35	5	14	10	-	1
Preiļu rajons	16	5	47	-	43	2	10	7	-	05
Rēzekne	1	1	3	1	2	1	5	8	-	1
Rēzeknes rajons	28	7	77	1	62	-	2	19	-	1
Rīga	1	1	9	9	-	133	155	262	1	11
Rīgas rajons	25	18	82	4	71	3	22	23	-	05
Saldus rajons	19	7	49	-	39	-	10	12	-	1
Talsu rajons	19	8	52	-	39	2	5	14	-	1
Tukuma rajons	19	11	55	-	38	2	10	16	-	1
Valkas rajons	21	8	62	-	50	-	10	11	1	3
Valmieras rajons	24	9	70	1	44	10	12	10	-	05
Ventspils	1	1	4	1	1	2	11	14	-	1
Ventspils rajons	12	5	29	-	16	-	1	3	-	-

Statistikas dati

Pedagoģisko darbinieku skaits

Pirmskolas iestādēs, vispārīzglītojošās dienas skolās, vakarskolās, profesionālās izglītības iestādēs ir 42262 pedagoģiskie darbinieki, t.sk., 27584 skolotāji.

Sociālo dienestu un sociālo darbinieku skaits un izglītība 2002. gadā

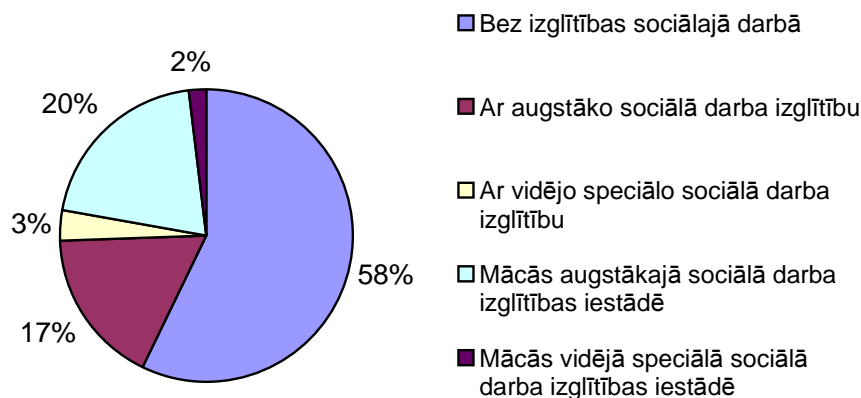
Sociālo darbinieku skaits pašvaldībās

994 - sociālie darbinieki;
674 - sociālie aprūpētāji ;
349 - sociālie dienesti;

Sociālo darbinieku izglītība

No **994** sociālajiem darbiniekiem:
570 (58%) - bez izglītības sociālajā jomā;
170 (17%) - ar augstāko sociālā darba izglītību;
34 (3%) - ar vidējo speciālo sociālā darba izglītību
202 (20%) - mācās augstākajā sociālā darba izglītības iestādē;
18 (2%) - mācās vidējā speciālā sociālā darba izglītības iestādē.

Pašvaldību sociālā darba speciālistu struktūra pēc sociālā darba izglītības rādītājiem 2002.g.

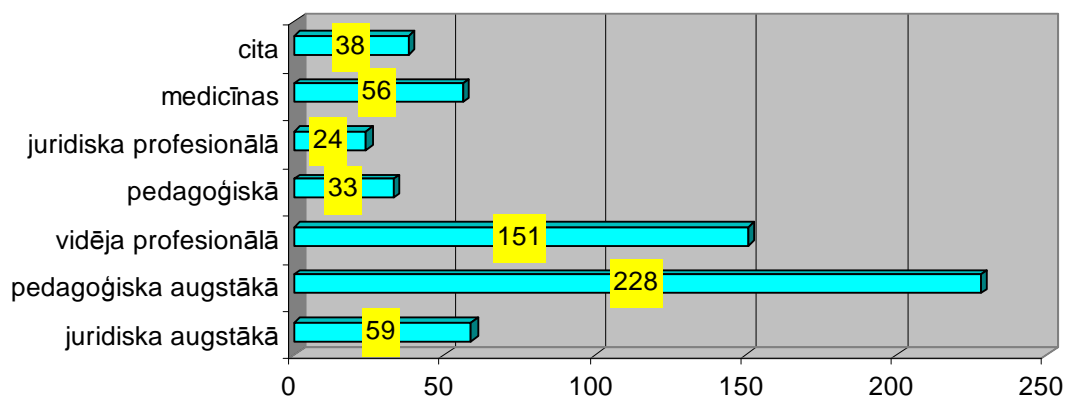
Bāriņtiesu un pagasttiesu priekšsēdētāju un darbinieku skaits un izglītība

Bāriņtiesu un pagasttiesu priekšsēdētāju skaits

544 - bāriņtiesu un pagasttiesu priekšsēdētāji
197 - bāriņtiesu un pagasttiesu sekretāri
59 - citi darbinieki
1499 - bāriņtiesu un pagasttiesu locekļi

Bāriņtiesas un pagasttiesas priekšsēdētāju izglītība

Bāriņtiesu un pagasttiesu priekšsēdētāju izglītība

Bāriņtiesu un pagasttiesu priekšsēdētāja darba apjoms 2002. gadā:

- 240 - strādā pilnu slodzi;
- 236 - strādā pusslodzi ;
- 63 - saņem samaksu par nostrādātajām stundām;
- 5 - strādā bez atalgojuma.

Bāriņtiesu un pagasttiesu locekļu darba apjoms:

- 33 - strādā pilnu slodzi;
- 53 - strādā pusslodzi;
- 1176 - saņem samaksu par nostrādātajām stundām;
- 237- strādā bez atalgojuma.

Bērnu tiesību aizsardzības centru un speciālistu skaits un izglītība 2002./2003. mācību gadā:

- 48 bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem ir augstākā izglītība;
- (daudziem ir 2 augstākās izglītības un pedagoģijas maģistra grāds);
- 3 - bērnu tiesību aizsardzības centri.

Sociālo pedagogu skaits un izglītība 2002. gadā

- Skolās 201 sociālie pedagogiem ir augstākā izglītība.
- Aprūpes un audzināšanas iestādēs 36 sociāliem pedagogiem ir augstākā izglītība.

Psihologu skaits un izglītība 2002./2003. mācību gadā

- 345 - psihologi ar augstāko izglītību.
- 78 - psihologi aprūpes un audzināšanas iestādēs ar augstāko izglītību.

Secinājumi

Veicot tiesību aktu un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbības analīzi praksē, var secināt, ka:

- daudzas tiesību normas netiek īstenotas praksē;
- starp normatīvajiem tiesību aktiem un praksi bieži vien pastāv neatbilstība;
- normatīvajos aktos ir sastopamas nepilnības un pretrunas;
- normatīvo aktu īstenošanai ne vienmēr ir paredzēti finansiālie līdzekļi;
- nav izstrādāti normatīvie akti, kas regulē atsevišķu speciālistu darbību;
- pastāv speciālistu funkciju dublēšanās bērnu tiesību aizsardzībā;
- bieži vien nav pieņemti normatīvie akti, kas nodrošina tiesību aktu savstarpējo mijiedarbību un pēctecību;
- nav izstrādāti normatīvie akti pilnvērtīgai informatīvās sistēmas izveidei;
- nav izveidots uzraudzības mehānisms, kas nodrošinātu normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību.

Par pretrunām likumdošanā un praksē un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbības nepilnībām liecina arī tas, ka:

- nav izstrādāta (apstiprināta) vienota **ilgtermiņa** valsts politika un stratēģija bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- ne visas valsts un pašvaldību institūcijas, amatpersonas un speciālisti, kuru kompetencē ir bērnu tiesību aizsardzība, ir iesaistīti vienotas politikas un stratēģijas veidošanā;
- valstī nav izstrādāts bērnu tiesību aizsardzības sistēmas modelis un nav izveidota **efektīva** bērnu tiesību aizsardzības sistēma valsts un pašvaldību līmenī, kā arī nav sakārtota normatīvā bāze, kura nosaka institūciju un speciālistu kompetenci, līdz ar to valsts un pašvaldību institūcijas darbojas nesaskaņoti;
- valsts un pašvaldību institūciju darbs ir vāji koordinēts un vadīts, starp speciālistiem trūkst savstarpējas sadarbības bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī trūkst savstarpēji koordinēta kompetences sadalījuma starp valsts un pašvaldību institūcijām un sabiedriskajām organizācijām;
- ir nepietiekami speciālistu resursi darbam ar bērnu un ģimeni un to apmācība bērnu tiesību aizsardzības jautājumos, lai īstenotu tiesību aktus praksē un nodrošinātu bērnu tiesību aizsardzības sistēmas efektīvu darbību.

Pasākumi bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa uzlabošanai

Pasākumu galvenie mērķi un uzdevumi

- Noteikt bērnu un ģimeni par sabiedrības nacionālo vērtību un bērnu tiesību aizsardzību par vienu no valsts politikas prioritātēm.
- Sniegt bērnam, kā fiziski un intelektuāli nenobriedušai personai, īpašu aizsardzību un pilnvērtīgu gādību.
- Panākt, lai bērnu tiesību aizsardzība tiktu īstenota sadarbojoties ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskajām organizācijām un citām fiziskām un juridiskām personām.
- Radīt apstākļus, lai bērns varētu apgūt morāles pamatprincipus ģimenē un izglītības iestādē.

- Nodrošināt katra bērna attīstībai un labklājībai nepieciešamos sadzīves apstākļus un iespējas iegūt pamatzināšanas un praktiskās iemaņas dzīvei, lai nākošās paaudzes veidotu pilnvērtīgas ģimenes, radītu veselīgus pēcnācējus un pienācīgi rūpētos par viņiem.
- Nodrošināt mātes un bērna veselības aprūpi un aizsardzību, radīt bērnam iespējas augt veselam un maksimāli attīstīt savas spējas.
- Radīt visus nepieciešamus apstākļus, lai pasargātu bērnu no jebkāda veida vardarbības, alkohola, narkotisko un psihotropo, kā arī citu atkarību izraisošo vielu lietošanas vai izplatīšanas.

Pasākumi mērķu un uzdevumu izpildei un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas efektivitātes uzlabošanai

Pasākumi likumdošanas jomā

- Izstrādāt (apstiprināt) politikas dokumentu (stratēģiju) ANO Konvencijas par bērna tiesībām izpildei.
- Nodrošināt starptautisko dokumentu, kā arī LR tiesību aktu ievērošanas uzraudzību.
- Pilnveidot Bērnu tiesību aizsardzības likumu:
 1. Pilnveidot Bērnu tiesību aizsardzības likuma X nodaļu ar valsts institūcijām, kuru kompetencē ir bērnu tiesību aizsardzība (Finanšu ministrija, Vides ministrija, Ārlietu ministrija, Aizsardzības ministrija, Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietas sekretariāts, Reģionālās attīstības un pašvaldību ministrija, Valsts cilvēktiesību birojs u. c.).
 2. Papildināt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 67¹. pantu ar mērķi iegūt visaptverošu informāciju par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli (informāciju par visiem bērniem no 0-18 gadu vecumam, kuri neapmeklē skolu, dzīvo nabadzībā, ikdienā cieš no emocionālās, fiziskās vai seksuālās vardarbības ģimenē, skolā vai sabiedrībā, nodarbojas ar prostitūciju, atrodas pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs, nepilngadīgajām grūtniecēm u.c., kā arī personām, kuras izdarījušas bērnu tiesību pārkāpumus).
 3. Nodrošināt Bērnu tiesību aizsardzības likuma normu izpildi, kuras paredz:
 - izstrādāt ilgtermiņa un īstermiņa valsts politikas projektu bērna tiesību aizsardzības jomā, iesaistot vienotas politikas veidošanā visas valsts un pašvaldību institūcijas un to speciālistus, kuru kompetencē ir bērnu tiesību aizsardzība;
 - nodrošināt valsts un pašvaldību institūciju darbības koordinēšanu un uzraudzību bērnu tiesību aizsardzības jomā;
 - nodrošināt valsts bērna tiesību aizsardzības inspektoru darbību;
 - izstrādāt un īstenot vairākas programmas bērnu tiesību aizsardzības jomā (programmas ielas bērniem, bērnu tiesību aizsardzības programmas pilsētas vai pagasta administratīvajā teritorijā, kā arī speciālistu izglītošanai bērnu tiesību aizsardzības jomā);
 - veikt likumpārkāpumu profilakses darbu likumā noteiktajā kārtībā.
- Pārskatīt bērnu tiesību aizsardzībā strādājošo institūciju vai speciālistu (bāriņtiesas, (pagasttiesas), sociālā darbinieka, bērnu tiesību aizsardzības speciālista) kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā un novērst funkciju dublēšanos.
- Veikt grozījumus tiesību aktos, lai precīzāk noteiktu institūciju un speciālistu kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā, lai paredzētu kompetenču sadali bērnu tiesību aizsardzības jomā un novērstu funkciju dublēšanos.
- Izstrādāt Ministru kabineta noteikumus, kas regulētu bērna tiesību aizsardzības speciālista, sociālā pedagoga, izglītības un aprūpes iestādes psihologa, kā arī krīžu centru darbību.

- Izstrādāt grozījumus likumā “Par bāriņtiesām un pagasttiesām” vai izstrādāt jaunu likumu ar mērķi bāriņtiesai (pagasttiesai) uzlikt tikai tos pienākumus, kas tiešām atbilst aizgādības un aizbildnības institūcijas kompetencei.
- Veikt grozījumus Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā ar mērķi, lai palielinātu sociālo darbinieku skaitu jau 2004. gadā, kā arī nodrošināt likuma 16. pantā tiesību normu izpildi, kas nosaka Sociālo pakalpojumu kvalitātes kontroles inspekcijas darbību.
- Pilnveidot likumu “Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”.
- Veikt grozījumus Kriminālprocesa kodeksā ar mērķi, paredzēt vardarbības izdarītāja izolāciju no ģimenes, lai pasargātu bērnu no atkārtotas emocionālās vardarbības.
- Veikt grozījumus Seksuālās un reproduktīvās veselības likumā un Ministru kabineta 2003. gada 28. oktobra noteikumos Nr.590 “Grūtniecības pārtraukšanas organizatoriskā kārtība” ar mērķi nepieļaut grūtniecības pārtraukšanu bērniem pēc 16 gadu vecuma bez vecāku vai aizbildņu piekrišanas, ņemot vērā, ka saskaņā ar ANO Konvenciju par bērna tiesībām, bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu un atrodas vecāku vai aizbildņu aizgādībā.
- Izstrādāt informatīvās sistēmas koncepciju.
- Izstrādāt Sociālās korekcijas sistēmas koncepciju.

Pasākumi speciālistu metodiskās vadības, koordinēšanas un izglītošanas uzlabošanai

- Sakārtot bērnu tiesību aizsardzības sistēmu valsts un pašvaldību līmenī, ņemot vērā ANO Cilvēktiesību komisijas Bērnu tiesību komitejas rekomendācijas, Tiesībsarga (ombuda) likumprojektā noteiktās normas un citu valstu pozitīvo pieredzi, kā arī izstrādāt bērnu tiesību aizsardzības sistēmas modeli un nodrošināt tās efektīvu darbību.
- Nodrošināt Bērnu tiesību aizsardzības komisijas efektīvu darbību valsts līmenī, kā arī attīstīt bērnu tiesību aizsardzības komisiju darbību pašvaldībās.
- Palielināt speciālistu - profesionāļu skaitu un veikt to apmācību bērnu tiesību aizsardzības jautājumos. Nodrošināt, lai lietas, kas saistītas ar bērna tiesību aizsardzību, izskatītu speciālisti, kuriem ir attiecīgas zināšanas un pieredze bērna tiesību jomā un kuri speciāli sagatavoti darbam ar bērniem, kā to paredz ANO Konvencija par bērna tiesībām un Bērnu tiesību aizsardzības likums.
- Nodrošināt bērnu tiesību aizsardzībā iesaistīto speciālistu (bērnu tiesību aizsardzības speciālistu, sociālo pedagogu, psihologu, sociālo darbinieku u.c.) darbības koordinēšanu un metodisko vadību, lai visu veidu valsts un pašvaldību speciālisti tiktu efektīvi izmantoti bērnu labklājības nodrošināšanā, likumīgo interešu un tiesību aizsardzībā.
- Izstrādāt valsts un pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības institūciju sadarbības modeli.

Pasākumi ģimenes un bērna stāvokļa uzlabošanai

- Nodrošināt bērna vajadzībām budžetā piešķirto līdzekļu sadalījuma un izlietojuma analīzi un kontroli, lai novērtētu reāli sniegto palīdzību bērniem.
- Izstrādāt un īstenot vienotu ģimenes un bērnu atbalsta un palīdzības politiku valstī, ņemot vērā ģimenes un bērna vajadzības, lai nodrošinātu bērnu aprūpi, labklājību, izglītību un audzināšanu, attīstību un nodarbinātību.
- Apzināt ģimenes un bērna reālo situāciju, veicināt ģimenes un bērna materiālā stāvokļa uzlabošanu, sniegt palīdzību un atbalstu ģimenēm ar bērniem, kurām ir nepietiekami ienākumi bērnu uzturēšanai un attīstībai (trūcīgas ģimenes, maznodrošinātas ģimenes, nepilnas ģimenes, jaunas ģimenes u.c.), ģimenēm ar bērniem, kad viens no vecākiem ilgstoši slimo vai ir invalīds, ir alkohola vai psihotropo vielu lietotājs, kad māte atrodas

bērna kopšanas atvaļinājumā, kad ģimenē ir bērns invalīds vai bērns ar īpašām vajadzībām u.c.

- Izstrādāt programmu mājokļa jautājumu risināšanai un izveidot sistēmu darbam ar ģimenēm. Veikt uzraudzību, lai tiktu nodrošinātas ģimenēm ar bērniem dzīvei piemērotas apdzīvojamās platības saņemšana, gadījumos, kad ģimene zaudējusi iepriekšējo dzīves vietu.
- Izstrādāt un īstenot programmas darbam ar vecākiem, kuri nepilda savus pienākumus pret bērnu (nenodrošina bērnu aprūpi, audzināšanu, izglītošanu un attīstību), kuriem ir atņemtas aprūpes vai aizgādības tiesības, lai radītu apstākļus bērna aprūpes atjaunošanai ģimenē un nodrošinātu bērnam labvēlīgus dzīves apstākļus ģimenē.
- Pastiprināt vecāku atbildību par bērnu aprūpi, audzināšanu, izglītošanu un attīstību.
- Veicināt sadarbību starp valsts un pašvaldību institūcijām un sabiedriskajām organizācijām, veicot preventīvo darbu ar bērnu un ģimeni.
- Veikt ģimeņu, vecāku izglītošanu, kas palīdzētu viņiem mazināt ekonomisko pārmaiņu radīto depresiju, uzlabotu tēva un mātes lomu sadalījumu ģimenē. Veikt sabiedrības, vecāku un bērnu izglītošanu cilvēktiesību un bērnu tiesību aizsardzības jautājumos.

Pasākumi bērnu veselības aizsardzības stāvokļa uzlabošanai

- Izstrādāt un realizēt bērna veselības aizsardzības un aprūpes politiku, kas veicinātu reproduktīvas veselības attīstību.
- Apzināt bērnu veselības stāvokli Latvijā, izveidot visaptverošu bērnu veselības stāvokļa uzskaites sistēmu un veikt informācijas analīzi.
- Nodrošināt bērniem bezmaksas medikamentu saņemšanu, īpaši riska grupas bērniem, bērniem diabētiķiem u.c., kā arī kvalitatīvu bezmaksas vakcināciju pret ērcu encefalītu, u.c. bīstamām saslimšanām.
- Nodrošināt stingru kontroli attiecībā uz alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu tirdzniecību bērniem. Nepieļaut alkohola un tabakas izstrādājumu pārdošanu bērniem.
- Izveidot bezmaksas ārstniecības un rehabilitācijas institūcijas bērniem, kuriem radusies atkarība no narkotiskajām, toksiskajām un citām apreibinošām vielām, kā arī HIV vīrusa nēsātājiem.
- Nodrošināt bērniem invalīdiem nepieciešamos apstākļus ārstēšanai, izglītībai, aprūpei un atpūtai, lai viņi bez grūtībām varētu integrēties sabiedrībā.
- Veikt bērnu izglītošanu seksuālās un reproduktīvās veselības jomā, kā arī organizēt bērnu konsultācijas un pārrunas ar ginekologiem, lai mazinātu bērnu grūtnieču skaitu, abortu skaitu bērnu vidū un saslimstību ar seksuāli transmisīvajām slimībām.
- Nodrošināt izglītības iestādes ar mediķi, lai veiktu bērniem veselības apskates un veidotu datu bāzi par katra bērna veselības stāvokli, organizētu informācijas apmaiņu starp ģimenes ārstu, pediatru un iestādes mediķi.
- Nodrošināt bērnu slimību agrīno diagnostiku un profilaksi.
- Radīt bērna vajadzībām atbilstošu veselīgu, drošu vidi un infrastruktūru.
- Veikt izglītojošus pasākumus, kas orientēti uz bērnu veselības aprūpes un aizsardzības stāvokļa uzlabošanu un efektīvas rehabilitācijas nodrošināšanu, kā arī veselīga dzīvesveida veicināšanu.

Pasākumi bērnu izglītības, kultūras un nodarbinātības uzlabošanai

- Veicināt skolotāju, vecāku un bērnu savstarpējo cieņu un sadarbību, balstītu uz ētikas principiem, nodrošināt labvēlīgu vidi skolās un īstenot minētos principus praksē.
- Palielināt pirmsskolas iestāžu skaitu, lai nodrošinātu katra bērna tiesības uz izglītību, aprūpi un personas attīstošo vidi.

- Nodrošināt bērniem ar īpašām vajadzībām (invalīdiem) nepieciešamos apstākļus izglītībai, attīstībai.
- Nodrošināt bērnu izglītību visās slēgta tipa iestādēs.
- Nodrošināt sākumskolas skolēnus, kā arī skolēnus no trūcīgām ģimenēm ar bezmaksas mācību grāmatām un citiem mācību līdzekļiem, kā arī brīvpusdienām.
- Nodrošināt bērniem psihologa un sociālā pedagoga palīdzību katrā izglītības un aprūpes iestādē u.c.
- Izstrādāt dažāda līmeņa mācību programmas bērniem, kuriem ir grūtības mācībās.
- Nodrošināt izglītības iestāžu telpu sanitārtehnisku labiekārtošanu un infrastruktūras uzlabošanu atbilstoši bērnu vajadzībām.
- Nodrošināt (garantētu) bērniem bezmaksas interešu izglītības un brīvā laika pavadīšanas iespējas. Paplašināt publisku sporta laukumu un rotaļlaukumu izveidi, kā arī baseinu izveidi.
- Izstrādāt nodarbinātības programmas (rīcības plānus), lai radītu iespēju bērniem iesaistīties darba tirgū un pilnveidotu brīvā laika pavadīšanu.
- Finansiāli atbalstīt nometņu organizēšanas programmas īpaši ielu bērniem un bērniem no sociālā riska ģimenēm.
- Pilnveidot sociālās un pedagoģiskās korekcijas sistēmu darbam ar klaiņojošiem bērniem, kuri kavē un neapmeklē mācības, bērniem ar sociālajām un pedagoģiskajām problēmām, kuri vēl nav izdarījuši likumpārkāpumus, ielu bērniem, bērniem, kuri iesaistīti prostitūcijā, pornogrāfijā un noziedzībā u.c., attīstot izglītības iestādēs pedagoģiskās korekcijas klases un profesionālās izglītības iestādēs grupas profesionālai arodorientācijai un arodapmācības ieguvei.
- Pilnveidot bērnu izglītošanu sabiedriski politiskajos jautājumos, starptautiskajā un nacionālajā likumdošanā.

Pasākumi sociālās aizsardzības uzlabošanai

- Attīstīt sociālo darbinieku un sociālo pedagogu tīklu (vismaz uz katru tūkstoši iedzīvotāju vienu sociālo darbinieku), kā arī ģimeņu un bērnu nodaļas, lai nodrošinātu sociālo darbu ar bērnu un ģimeni, īpaši ar sociālā riska ģimenēm.
- Noteikt sociālā darbinieka pienākumus un tiesības bērnu tiesību aizsardzības jomā.
- Palielināt sociālo darbinieku sagatavošanu par valsts budžeta līdzekļiem, kā arī nodrošināt valsts pasūtījumu sociālo pedagogu sagatavošanai par valsts budžeta līdzekļiem un studējošo sociālo darbinieku un sociālo pedagogu kredīta dzēšanu.
- Paplašināt sociālo darbinieku un sociālo pedagogu apmācību reģionos, attīstot mācību iestāžu filiāles.
- Apzināt un izplatīt informāciju par Kandavas novada Sociālās palīdzības centra pieredzi darbam ar ģimeni un bērnu.
- Attīstīt sociālo pakalpojumu tīklu (dienas centri, krīžu centri, ģimenes palīdzības un atbalsta centri, rehabilitācijas centri, psiholoģiskās palīdzības centri u.c.), lai sniegtu konsultatīvo, sociālo, pedagoģisko un psiholoģisko palīdzību krīžu situācijās nonākušajiem bērniem un vecākiem.
- Nodrošināt katra bērna tiesības dzīvot ģimenē. Uzsākt reālu darbu pārejai no bērnu namiem uz ģimenes veida institūcijām:
 - attīstīt audžu ģimeņu, aizbildņu un adoptētāju, kā arī citas ģimenes tipa institūciju skaitu;
 - izstrādāt izglītošanas programmu un nodrošināt viņu apmācību (pedagoģijas, psiholoģijas, likumdošanas u.c. jautājumos);
 - nodrošināt kvalitatīvu uzraudzību par audžu ģimeņu, aizbildņu un adoptētāju rīcību.

Pasākumi vardarbības pret bērnu novēršanai

- Izstrādāt un īstenot rīcības plānu cīņai ar vardarbību pret bērniem.
- Attīstīt valsts un pašvaldību līmenī bezmaksas psiholoģiskās palīdzības un informācijas telefona līnijas bērniem.
- Aizliegt iespējas izplatīt bērnu pornogrāfiju internetā un ierobežot bērnu pieejamību vardarbīga, erotiska un pornogrāfiska rakstura materiāliem internetā.
- Nodrošināt stingru kontroli interneta klubu un azartspēļu klubu apmeklētājiem – bērniem, lai nepieļautu bērnu atrašanos azartspēļu klubos un interneta klubos mācību stundu laikā un naktī.
- Pastiprināt vecāku, aizbildņu atbildību, lai ierobežotu bērnu iespēju piekļūt internetā izplatītajai informācijai, kā arī ar likumu aizliegtām datorprogrammām, kuras var kaitēt bērna veselībai un attīstībai.
- Palielināt psihologa lomu vardarbības atpazīšanā skolā, aprūpes un audzināšanas iestādē, kā arī ģimenē.
- Pastiprināt vecāku, aizbildņu atbildību vardarbības pret bērnu gadījumā.
- Iesaistīt bērnu vecākus psiholoģiskās konsultēšanas vai psihoterapijas procesā, paredzot valsts vai pašvaldības apmaksātas papildus konsultācijas.
- Nodrošināt ģimenes uzraudzību un atbalstīšanu pēc tam, kad bērns saņēmis sociālo rehabilitāciju, īpašu uzmanību pievēršot ģimenei, kur pieļauta vardarbība pret bērnu. Nepieciešamības gadījumos veikt vardarbības izdarītāja izolāciju no ģimenes.
- Noteikt institūciju, speciālistu kompetenci vardarbības gadījumu risināšanā.
- Mazināt vardarbības atainošanu masu informācijas līdzekļos.
- Veicināt bērnu, vecāku, kā arī visu speciālistu, kas strādā ar bērniem, un sabiedrības izglītošanu par visiem vardarbības veidiem pret bērniem un jautājumiem, kā rīkoties, ja bērns ir cietis no vardarbības.
- Nodrošināt izglītojošu programmu izstrādi bērnu tiesību aizsardzības jautājumos, kā arī pedagogijas un psiholoģijas jautājumos tām profesionālajām grupām, kas strādā ar bērniem: pedagogiem, sociālajiem pedagogiem, sociālajiem darbiniekiem, psihologiem, tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, augstskolu studentiem un vecākiem.

Pasākumi likumpārkāpumu profilakses uzlabošanai un nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu novēršanai

- Noteikt atbildīgo institūciju par bērnu likumpārkāpumu profilaksi valstī un nodrošināt valsts līmenī šī jautājuma metodisko vadību un uzraudzību.
- Nodrošināt preventīvo darbu ar bērniem Bērnu tiesību aizsardzības likumā, likumā “Par policiju” un Valsts policijas Nepilngadīgo lietu inspekcijas nolikumā noteiktajā kārtībā.
- Likumpārkāpumu profilakses darba organizācijai un īstenošanai izveidot Probācijas dienestus, paplašināt Nepilngadīgo lietu inspekcijas un nodrošināt to sadarbību ar skolotājiem, sociālajiem darbiniekiem un sociālajiem pedagogiem.
- Nodrošināt, lai lietas, kas skar bērnus, tiktu izskatītas ārpuskārtas, tās izskatītu pedagogijā un psiholoģijā kompetenti tiesneši, kā arī nepieļaujot bērnu nelikumīgu un ilgstošu atrašanos pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs.
- Nodrošināt tiesnešu apmācību bērna tiesību aizsardzības jautājumos, kā to nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums.
- Nodrošināt sistemātisku speciālistu (skolotāju, sociālo pedagogu u.c. speciālistu) apmācību darbam ar bērniem, kuriem ir nepieciešama sociālā un pedagoģiskā korekcija, kā arī apmācības par starptautisko un nacionālo likumdošanu.
- Nodrošināt visiem bērniem bezmaksas advokāta un psihologa palīdzību pirmstiesas, kā arī tiesvedības laikā.

- Sniegt finansiālo atbalstu presei, radio un televīzijai, lai tiktu izveidotas speciālas rakstu sērijas un raidījumu cikli bērniem un pieaugušajiem par starptautisko un nacionālo likumdošanu bērnu tiesību aizsardzības jautājumos, kā arī izglītojoši un kultūras raidījumi.

Pasākumi informatīvās sistēmas darbības uzlabošanai

- Izstrādāt informatīvās sistēmas darbības modeli valsts un pašvaldību līmenī un izveidot vienotu bērnu tiesību aizsardzības informatīvo sistēmu, kas ietvertu reālu informācijas ieguves, apstrādes un realizācijas modeli, lai iegūtu visaptverošu informāciju par bērnu tiesību stāvokli un bērnu tiesību pārkāpumiem Latvijā.
- Veikt speciālistu apmācību atbilstoši izveidotajam modelim.

Izmantotā literatūra un avoti

Starptautiskie tiesību akti

Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (ANO Ģenerālā Asambleja pieņēmusi 1948. gada 10. decembrī; Latvijā spēkā ar 24.03.1992.)

Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (Eiropas Padomes dalībvalstu valdības parakstījušas 1950. gada 4. novembrī; Latvijā spēkā ar 27.06.1997.)

Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (ANO Ģenerālā Asambleja pieņēmusi 1966. gada 16. decembrī; Latvijā spēkā ar 14.07.1992.)

Eiropas konvencija par bērnu adopciju (Eiropas Padomes dalībvalstu valdības parakstījušas 1967.gada 24.aprīlī; Latvijā spēkā ar 01.02.2002.)

ANO Konvencija par bērna tiesībām (ANO Ģenerālā Asambleja pieņēmusi 1980. gada 20. novembrī; Latvijā spēkā ar 14.05.1992.)

Eiropas Padomes Konvencija par bērnu tiesību piemērošanu (Eiropas Padomes dalībvalstu valdības parakstījušas 1996.gada 25. janvārī; Latvijā spēkā ar 01.09.2001.)

Latvijas Republikas tiesību akti

Likumi

Latvijas Republikas Satversme (pieņemta 1922. gada 15. februārī)

Civillikums (pieņemts 1937. gada 28. janvārī)

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (pieņemts 1984. gada 7. decembrī)

Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem (pieņemts 1990. gada 20. decembrī)

Par policiju (pieņemts 1991. gada 19. martā)

Par vides aizsardzību (pieņemts 1991. gada 4. jūnijā)

Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību (pieņemts 1992. gada 15. decembrī)

Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām (pieņemts 1992. gada 15. decembrī)

Par tiesu varu (pieņemts 1992. gada 15. decembrī)

Par dzīvojamo telpu īri (pieņemts 1993. gada 16. februārī)

Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu nepilngadīgajiem (pieņemts 1993. gada 1. jūnijā)

Par pašvaldībām (pieņemts 1994. gada 19. maijā)

Prokuratūras likums (pieņemts 1994. gada 19. maijā)

Par izlozēm azartspēlēm (pieņemts 1994. gada 16. jūnijā)

Saeimas kārtības rullis (pieņemts 1994. gada 28. jūlijā)

Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās (pieņemts 1994. gada 27. oktobrī)

Radio un televīzijas likums (pieņemts 1995. gada 24. augustā)

Par sociālo drošību (pieņemts 1995. gada 7. septembrī)

Reliģisko organizāciju likums (pieņemts 1995. gada 7. septembrī)

Par bāriņtiesām un pagasttiesām (pieņemts 1995. gada 6. novembrī)

Likums par Valsts cilvēktiesību biroju (pieņemts 1996. gada 6. novembrī)

Ārstniecības likums (pieņemts 1997. gada 12. jūnijā)

Krimināllikums (pieņemts 1998. gada 17. jūnijā)

Bērnu tiesību aizsardzības likums (pieņemts 1998. gada 19. jūnijā)

Alkohola aprites likums (pieņemts 1998. gada 14. oktobrī)

Civilprocesa likums (pieņemts 1998. gada 14. oktobrī)

Informācijas atklātības likums (pieņemts 1998. gada 19. oktobrī)

Izglītības likums (pieņemts 1998. gada 29. oktobrī)

Profesionālās izglītības likums (pieņemts 1999. gada 10. jūnijā)

Valsts valodas likums (pieņemts 1999. gada 9. decembrī)
 Reklāmas likums (pieņemts 1999. gada 20. decembrī)
 Darba aizsardzības likums (pieņemts 2000. gada 23. martā)
 Darba likums (pieņemts 2001. gada 20. jūnijā)
 Par pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā (pieņemts 2001. gada 6. decembrī)
 Seksuālās un reproduktīvās veselības likums (pieņemts 2002. gada 31. janvārī)
 Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā (pieņemts 2002. gada 25. aprīlī) un citi.

Ministru kabineta noteikumi

Noteikumi par erotiska un pornogrāfiska rakstura materiālu ievēšanu, izgatavošanu, izplatīšanu, publisku demonstrēšanu vai reklamēšanu (1995. gada 22. novembrī Nr.348)
 Noteikumi par higiēnas prasībām pirmsskolas izglītības iestādēm (1998. gada 9. jūnija noteikumi Nr. 216)
 Noteikumi par higiēnas prasībām vispārīzglītojošām skolām (1999. gada 13. jūlija noteikumi Nr.255)
 Noteikumi par sociālajām garantijām bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem (1999. gada 13. jūlija noteikumi Nr. 254)
 Noteikumi par īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās kompetenci (2002. gada 3. decembra noteikumi Nr.525)
 Adopcijas kārtība (2003. gada 11. marta noteikumi Nr.111)
 Grūtniecības pārtraukšanas organizatoriskā kārtībā (2003. gada 28. oktobra noteikumi Nr. 590).

Literatūra

Bojārs J. Juridiskā redakcija, Upenieks I., literārā redakcija, Starptautisko līgumu krājums, Apvienotās Nācijas – Ņujorka un Ženēva, 1994.
 Čipelijs R. Vispārējā mācība par valsti – Rīga: ABC, 1998.
 Dimanta R., Majore I., Sebre S., Spruževica., Žagare I. Kā palīdzēt vardarbībā cietušam bērnam – Rīga: AS “Balodis printing”, 2000.
 Gatawis S., Broks E., Bule Z. Eiropas tiesības – Rīga: Latvijas Universitāte, 2000.
 Eglīte B. Atstumtie (Bērni Latvijā, problēmas un risinājumi) – Rīga: Zvaigzne ABC, 2002.
 Lukašinska I. Ielas bērni Latvijā: problēmas un risinājumi – Latvija, Sorosa fonds, 2002.
 Lomanova F. Tavas tiesības un pienākumi – Rīga: Izglītības soļi, 2002.
 Ozoliņas Ž. Zinātniskā redakcija, autoru kolektīvs, Ievads politikā – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.
 Polits K., Bukerts G. Sabiedrības vadības reforma (Salīdzinoša analīze)
 Ziemeles I. redakcija, autoru kolektīvs Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā – Rīga: Izglītības soļi, 2000.
 Ziemele I., Širone B., Naglis A. Kas jāzina valsts pārvaldes darbiniekam tiesiskā valstī – Rīga, 2000.
 Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes Statistikas biļetens “Bērni Latvijā” – Rīga, 2003.
 Iekšlietu ministrijas Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes analīze par nepilngadīgo personu izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem 2002. gadā.
 Latvijas Republikas Labklājības ministrijas statistika un analīze “Sociālā palīdzība Latvijā” – Rīga, 2003.
 Valsts cilvēktiesību biroja 2002. gada ziņojums, autoru kolektīvs – Rīga: Latvijas SIA “Madonas Poligrāfists”, 2002.
 Latvijas organizācijas “Glābiet bērnus” Alternatīvais ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai Par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā 1998.-2002.
 Latvija. Pārskats par tautas attīstību cilvēkdrošībā 2002/2003.
 Социальный мониторинг, 2003 год.
 Положение детей в мире, 2004 год UNICEF.